

3. Denemarská ostrožna v době řivnáčské kultury

3.1. Archeologická situace

3.1.1. Podmínky výzkumu

Významu denemarské ostrožny pro poznání řivnáčské kultury a období před koncem středního eneolitu jsme si byli vědomi už před zahájením výzkumu. Starší sběry, uložené v kutnohorském muzeu, i předběžná sondáž naznačily, že by zde mohlo jít v našich poměrech o zcela výjimečný případ monokulturní eneolitické lokality, navíc podle stavu terénu vcelku neporušené. Zdálo se, že mezi dosud známými výšinnými sídlišti řivnáčské kultury by Denemark mohl být jedním z posledních, ne-li vůbec posledním, na kterém by se ještě dal odкрыt celý areál, či alespoň jeho větší část. Obě předpoklady se však ukázaly jen zčásti oprávněné.

Především se nepotvrdil předpoklad monokulturního osídlení. Výzkum sice prokázal, že nálezy i terénní situace jsou v naprosté převaze řivnáčské stáří, avšak stopy – i když slabé a bez výraznějšího narušení řivnáčských sídelních situací – zde zanechalo ještě několik dalších pravěkých období. Horšími důsledky hrozilo zjištění, že ostrožna prošla razantní **novověkou rekultivací**. Po několika sezónách se ale ukázalo, že řivnáčský terén se dochoval ve stavu, který umožnil rozlišit dvě stavební fáze a alespoň v hrubých rysech rekonstruovat jejich vzhled.

Uvedené změny poznamenaly ostrožnu především pokud jde o **úroveň povrchu**. Mocnost skvrky, zahrnující kromě ornice místy ještě svrchní horizont podbrázdí, se na většině plochy akropole pohybovala mezi 15–30 cm a na předhradí místy až 40–0 cm. Pro řivnáčské období předpokládáme, že na akropoli ležela úroveň povrchu ještě minimálně o 20–30 cm výše a podobně tomu bylo patrně i na severním předhradí. Na *akropoli* je důvodem pro tento odhad její exponovaná poloha a nerovnost terénu, který zde klesá od nejvyšší partie v SV kvadrantu akropole (300,5 m n. m.) k S a Z jen mírně, ale k J a JZ až o 2 m (*obr. 4a*), což mělo za následek vznik postřivnáčské splachové vrstvy, u kraje sektorů F0–2 téměř metrové. Značný erozní účinek musela mít na takto svažitém terénu, se sklonem až 6°, také novodobá orba; podobně tomu bylo i na jiných řivnáčských výšinných sídlišťích situovaných na skalnatých návrších (kupř. Tušimice, Dolní Počernice: *Neustupný 1987, 629; Vencl 1995, 16*).

Kromě eroze je dalším důvodem pro předpoklad, že povrchová vrstva na akropoli v řivnáčském období byla mocnější než dnes, zjištění, že odtud pochází ona tmavá humózní a nálezově bohatá svažka charakteru kulturní vrstvy, která v téměř souvislém pásu překrývala kamenný zával středního a vnitřního příkopu. O jejím původu svědčí půdní vzorek č. 14 (*kap. 3.3.2*), podle něhož jde o zralou rankerovou půdu, tj. o půdu, jejímž substrátem byly zvětralinové krystalinika, nikoliv tedy sprašová hlína z předhradí. Konfigurace terénu napovídá, že hlína, použitá k novodobé planýrce po zavalení příkopů kameny z destruované hradby, byla sebrána především z přilehlé severní části akropole. Důsledkem je větší svažitost této partie, horší čitelnost povrchu i méně nálezů, než na zbývající ploše akropole.

Na *předhradí* počítáme s jistým snížením původního povrchu především na východní straně severního předhradí, kde si stavba pozdně středověkého vodního náhonu vyžádala nivelaci terénu. K blíže neodhaditelným změnám, resp. k navýšení či naopak ke snížení úrovně zde mohlo docházet také během novodobé planýrky, a také při následné rekultivaci.

Ještě k **čitelnosti povrchu**. Z popisu terénních situací (*kap. 2*) je zřejmé, že v tomto ohledu byl stav na předhradí podstatně lepší než na akropoli. Po skrytí ornice zde vystoupila na většině plochy rozpadlá nebo rostlá skála, zčásti holá, zčásti překrytá tenkou vrstvou zhlíněného až čistého šterkopísku (*obr. 11A, 12A*). Obtížně čitelná byla, jak už řečeno, zejména severní část akropole, kde část objektů měla vzhled jen nezřetelně ohraničených mělkých prohlubní ve skalním podloží, vyplněných kulturní vrstvou, zpravidla nálezově bohatou. Proto je funkční určení objektů z těchto míst mnohdy dvojnásobné, s často se opakujícím neutrálním označením „jáma“ či „skalní deprese“.

Soudobý **půdní kryt** je na pedologických mapách definován na akropoli jako *mělká hnědá půda na pararule*, na předhradí jako *spraš.* Výplň objektů, konzervující půdní typ z období středního eneolitu, je laicky popisovaná jako hlína černohnědá, šedohnědá až černé barvy (*kap. 2, tbl. 6*). Pedologický rozbor ji určuje na akropoli jako *silně humózní rankerovou půdu* a na předhradí jako *vyzrálou parahnědozem* (*kap. 3.3.2*). U středoevropských hnědozemí se předpokládá, že vznikaly na terénech porostlých vlhčími, listnatými nebo smíšenými lesy, jejichž optimum spadá do středního atlantiku (*Majer 1998* pro nedaleké Močovice).

Tolik na úvod a zároveň na vysvětlení, proč v následujících partiích zůstala řada otázek, na které jsme čekali odpověď, nezodpovězena.

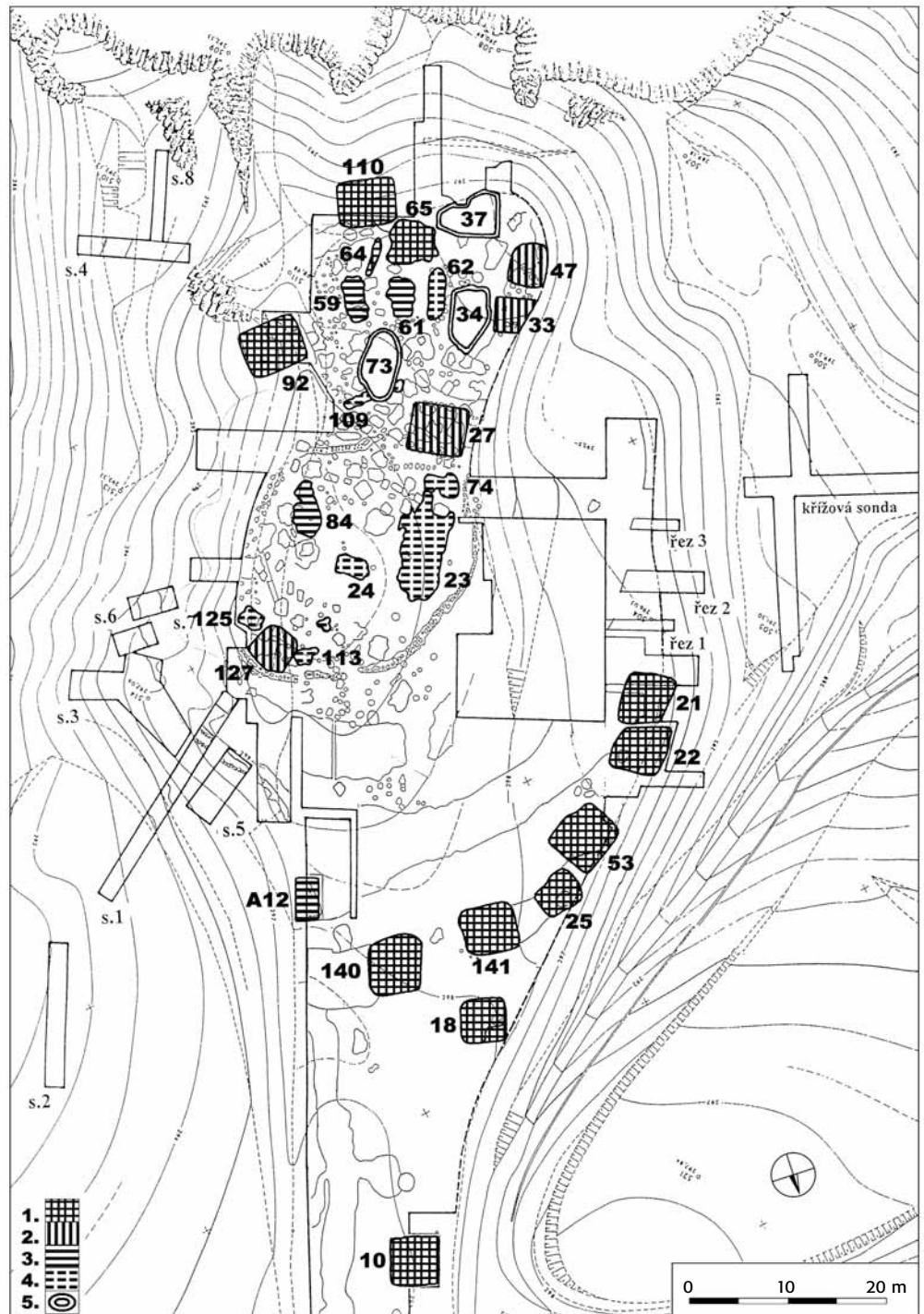
3.1.2. Sídelní a fortifikační objekty

Na prozkoumané ploše ostrožny bylo evidováno celkem **146 zahloubených objektů a 409 kúlových jam** (*tbl. 7*). Klasifikujeme je podle tvaru, rozměrů, charakteru výplně (*tbl. 5–7*), event. podle příznaků, zda šlo o zahloubení intencionální nebo přirozené. Hloub-

objekty - typy:	počet objektů:		
	akropole	předhradí	celkem
povrchové domy	5		5
polozemnice	15	8	23
zemnice	3		3
pece, ohniště	14	9	23
silá, dvojsilá	28	2	30
jámy neurčité funkce	42	9	51
fortifikace: palisády	2		2
fortifikace: příkopy		3	3
fortifikace: valy hlinitokamenité	1	1	2
fortifikace: valy hlíněné		2	2
středověké vodní dílo (náhon+hráz)		1	1
středověká (?) cisterna	1		1
celkem	111	35	146

Tabela 5. Objekty: typy, počet. — **Table 5.** Objekte: Typen, Anzahl.

Obr. 55. Obytné stavby, rozmístění: 1. polozemnice; 2. kúlové stavby – části půdorysů; 3. polozemnice mělce zapuštěné – torza substrukcí; 4. obytné objekty nejisté (torza substrukcí / skalní deprese); 5. zemnice. — **Abb. 55. Wohnbauten, Verteilung:** 1. Grubenhäuser; 2. oberirdische Häuser – Teile der Grundrisse; 3. seichte Grubenhäuser, Reste der Unterbauten; 4. unbestimmbare Wohnobjekte (Spuren von Unterbauten / Felsendellen); 5. tiefe Grubenhäuser.

ka objektů je udávána od úrovně dna sond. Rozlišili jsme, zčásti s jistotou, zčásti s otazníkem či s udáním více možností, 19 druhů objektů. Podle funkce, na kterou usuzujeme podle výše jmenovaných znaků, vztahu k okolním objektům, event. podle nálezů z výplně, se dělí na: (A) obytné objekty, (B) jejich vnitřní a vnější příslušenství, (C) objekty indikující existenci zástavby, (D) obranné linie, (E) recentní stavby.

A. Obytné objekty

Jako pozůstatky obydlí je s jistotou či s určitou pravděpodobností možno interpretovat 31 objektů:

1. Kúlové domy povrchové (při popisu v kap. 2 a na tabelách též jako „chaty“): obj. 27, 33, 47, 64, 127.

Rozmístění (obr. 55). Konstruktivní relikty indikující tyto stavby se dochovaly jen na akropoli. Ve zmeti kúlových jam a drobných prohlubní je zde označeno pět půdorysů, resp. částí: tři (27, 33, 47) při Z a JZ okraji, jeden sporný (64) v JV a jeden (127) v SV nároží akropole.

Tvar. Rozměry torz těchto staveb, původně bezpochyby pravoúhlých, jsou vesměs nejisté. Nejlépe se zachoval fragment domu 47 o ploše 5,8 x 3 m (obr. 21), z ostatních jen částí, resp. delší či kratší úseky stěn dané řadami kúlových jam: objekt 27 s rozměry 3,3 x 2,1 m (součástí této stavby mohla být skalní deprese 40 se silem/kúlem 43), objekt 33 ca 4,5 x 3,2 m, objekt 127 ca 3,5 x 2 m. Existence domu 64 (mezi polozemnicemi 59 a 65), naznačená jen základovým žlabem d. 4 m, je z prostorových důvodů sporná.

Pro srovnání: řivnáčské domy s podlahou na úrovni terénu, jak je známe z Homolky a Prahy-Dolních Počernic, jsou čtvercového i široce obdélníkového půdorysu, s lehčí kúlovou konstrukcí, někdy s řadou středových nosných kúlů v podélné ose. V Praze-Dolních Počernicích měřilo torzo půdorysu sestávajícího ze tří řad kúlů 9,8 x 6,2 m (Vencl 1992, obr. 1). Na Homolce se velikost nadzemních domů pohybovala od 3 x 3,5 m do 6,5 x 6,9 m, také zde však 39 půdorysů, tj. více než polovina z celkového počtu 64 obytných objektů, nese označení „presumptive huts“, odrážející nejistotu při jejich vymezení (Ehrlich – Pleslová-Štiková 1968, 47).

K *datování* kúlových staveb chybí spolehlivé údaje. S ohledem na rozmístění a vztah k objektům mladší řivnáčské fáze, jakož i naprostou kvantitativní převahu nálezů řivnáčského stáří na akropoli předpokládáme, že patřily do starší fáze. Stratigraficky je to potvrzeno jen v případě nejistého objektu 64 na jižním okraji akropole, zčásti překrytého valem 143.

2. Polozemnice: 23 objektů, z nich 15 na akropoli (obj. 23, 24, 59, 61, 62, 65, 74, 84, 92, 96, 109, 111, 113, 115, 125) a 8 či 9 na předhradí (obj. 10, 18, 21, 22, 25, 53, 140, 141 a 1 nejistý – výmaz podlahy na profilu sektoru A12).

Rozmístění (obr. 55). Na akropoli se shluk šesti půdorysů (obj. 59, 61, 62, 65, 92, 111), zčásti nezřetelných, nacházel v JV kvadrantu, další dva (obj. 96, 105) ve střední partii jsou sporné. Zbývajících sedm leželo v S části akropole: tři paralelně vedle sebe na J straně (obj. 23, 24, 84), jeden při boční brance (obj. 74) a dva při SV rohu při obvodové palisádě (obj. 115, 125); poslední (obj. 113) je sporný.

Na předhradí stálo šest polozemnic (obj. 21, 22, 25, 53, 140, 141) obloukovitě seřazených souběžně se SZ a S obvodem akropole. Zbývajících dvě (obj. 10, 18) byly vysunuté dále k severu, přičemž není vyloučeno, že na polozemnici 10 navazovala další obydlí, protože fosfátový průzkum (kap. 3.3.3) naznačil možnou existenci rozměrných objektů na sousední nezkoumané ploše. Na možnou polozemnici v sektoru A12 na severním předhradí upozornil profil s podlahovou vrstvou.

Tvar. Polozemnice na **akropoli** se za stavu, v jakém se dochovaly, nedaly většinou jednoznačně klasifikovat. Ze šesti (obj. 59, 61, 65, 84, 92, 111) měly charakter pravé polozemnice jen objekt 65 (hl. 1,2 m, s pecí uprostřed), ležící v místech, kde skálu kryla silnější vrstva hlíny, a dva objekty, resp. části, z JV a V okraje akropole (obj. 111, hl. 65 cm; obj. 92, hl. 40 cm). Tři (obj. 59, 61, 84) měly tvar mělkých plochých prohlubní s nerovnými stěnami a relativně plochým dnem, hl. až 30–40 cm. Podobně tomu bylo u zbývajících 9 objektů s dvojnásobným označením chata/skalní deprese, jáma / substrukce chaty, jáma s deponií hrnčířské hlíny, či jáma s pecí (obj. 23, 24, 62, 74, 96, 109, 113, 115, 129).

Ve *velikosti* domů na akropoli a polozemnic na předhradí nebyl podstatný rozdíl. Na akropoli měřil půdorys nejlépe zachované polozemnice 65 ca 4,8 x 4,2 m. V případě nepravidelných objektů rázu substrukcí mohlo jít o stavby ještě o málo větší (obj. 59: 5 x 4,5 m; obj. 23: 6,6 x 6,6 m).

Z *otopných zařízení* se našly jen pece: v polozemnici 65 torzo kupolovité pece (ca 70 x 70 cm, s předpeční jámou), v objektech 59 a 125 zbyly destrukce pecí neurčitého typu.

Podlahu v polozemnici 65 kryla světlá písčité vrstva. V žádném z obytných objektů na akropoli se však neobjevil onen žlutavý jílovitý výmaz charakteristický pro chaty na předhradí – buď že se v mělkých objektech rozplavil nebo že podlahy v nich byly dřevěné.

Polozemnice na **předhradí** se díky podloží dochovaly nesrovnatelně lépe. Zásahu na tom má poněkud paradoxně planýrka, resp. záměr stavitelů řivnáčské pevnosti vést příkopy z úsporných důvodů přes šestici polozemnic. Ty, stejně jako dvě stojící severněji, proto vyklidili a spálili, aby se jámy po nich mohly začlenit do příkopů, načež to, co z nich zbylo, zaházeli a někde ještě překryli hliněným valem.

Základové jámy polozemnic. I když hlinité nadloží na předhradí bylo pro jejich výkop příznivější než skalnatá akropole, stavitelé se ani zde, pokud bylo třeba, nevyhýbali namáhavé práci s lámáním skály. Podstatný rozdíl v hloubce a pracnosti existoval mezi pásem šesti polozemnic blíže akropole a dvěma stojícími severněji, přičemž důvodem byla zřejmě poloha, ne podloží. Ty první byly hlubší, 60–70 (obj. 53, 140, 141), 100–120 (obj. 22, 25) až 140 cm (obj. 21), takže zasahovaly – s výjimkou obj. 53 – spodními partiemi do skály: u obj. 21, 22, 40 ca 40 cm, u obj. 25, 141 ještě hlouběji. Dvě severní polozemnice, obě zapuštěné do svrchní hlinité vrstvy, byly naopak mělké: obj. 18 ca 20 cm, obj. 10 ca 50 cm. Původní hloubku základových jam polozemnic na předhradí odhadujeme – při síle ornice 30 cm – 1x na 50 cm, 4x na 80 až 100 cm, 2x na 130 až 150 cm a 1x na 170 cm.

Tvar základových jam, pokud se dochoval či je rekonstruovatelný, byl čtvercovitý či široce obdélníkovitý se zaoblenými rohy; ostře lomené rohy měl objekt 10 (obr. 35). Stěny jam byly víceméně kolmé, dno ploché. Polozemnice 21 + 22 měly jámu společnou, na dvě části ji dělil jen nízký stupeň v úrovni dna. Rozměry polozemnic se pohybovaly od 4 x 4,6 m (obj. 22), 4,2 x 4,9 m (obj. 10), 4,7 x 5,3 m (obj. 141), 5 x 5 m (obj. 21) až na 5,3 x 5,6 m (obj. 140) a u částečně dochované polozemnice 53 měřila délka dochované strany jámy 6,4 m.

Konstrukce polozemnic. Dochované terénní situace zde ukazují na použití více stavebních technik. U třech (obj. 25, 140, 141), kde se dochovaly jen základové jámy bez stop po kúlech, předpokládáme, že konstrukce stěn stála na základovém rámu nezapuštěném do

Foto 8. Severní předhradí. Polozemnice 10 (od SZ). — **Foto 8.** Nördliche Vorburg. Grubenhäuser 10 (von NW).

Foto 9. Severní předhradí. Polozemnice 53 s ohništěm 139 a pecí 54 (od S). — **Foto 9.** Nördliche Vorburg. Grubenhaus 53 mit Herdstelle 139 und Ofen 54 (von N).

podloží. Z vnitřního vybavení v nich zůstala jen destruovaná pec v obj. 25. Druhým typem byly domy s dřevěnou konstrukcí, s kůly zapuštěnými do země (5 polozemnic: obj. 10, 18, 21, 22, 53). Dřevo použité k jejich stavbě bylo dvojího druhu:

a) *Silnější kůly* zasazené do jam o průměru 20–30 cm se nacházely v rozích, v obj. 10 ale též v linii stěn.

b) *Slabší kůly* či *silnější pruty*, po kterých v zemi zůstaly kúlové jamky nápadně malých rozměrů, s průměrem menším než 20 cm, nejčastěji ca 15 cm, a hl. do 20 cm, představují charakteristický konstrukční prvek řivnáčských polozemnic. Řazené do linií buď jednoduchých nebo zdvojených, sestávajících z paralelně nebo cikcakovitě řazených dvojic, sloužily tyto jamky k usazení tenkých kůlů či silných prutů. V rozích končily u rohových kůlů, event. je na vnější straně obcházely a plynule přecházely do sousedních stěn. Zdvojené řady kůlků měly u domu 22 stěny na návětrné straně (SZ, JZ), v domě 21 též na straně východní.

Stěny, které uzavíraly prostor domu a zajišťovaly jeho tepelnou izolaci, se v případě, že jejich osnovou byly tenké kůly, vyplétaly proutím a omazaly mazanicí. Za fragmenty stěn jsme považovali větší desky mazanice o síle ca 10 cm s hlazeným povrchem – jedna o rozměrech ca 150 x 50 cm se našla v polozemnici 65 na akropoli, druhou zachytil příčný profil v polozemnici 21 na předhradí, u obou ale otisky kůlů či prutů z konstrukce chyběly. Podle síly těchto fragmentů a s přihlédnutím k síle kůlků by stěny měly být silné ca 20 cm, v případě zdvojených řad kůlků 30–40 cm. V rozporu s tím je ale fakt, že popelovité vrstvy kryjící dno polozemnic na předhradí po jejich spálení byly čisté popelovité, event. slabě zhlíněné, avšak bez mazanice, kterou bychom zde v případě, že by stěny před požárem měly mít takto silné hliněné nalíčení, předpokládali.

Problémem byla místy *obtížná identifikace kúlových jamek* v linii stěn. Obvykle se zřetelně vyrýsovaly jako pravidelné kruhové skvrny šedé barvy vyplněné měkkou popelovitou hlinou. Jinak tomu ale bylo v polozemnicích 22, 53, kde se místy neodlišovaly barvou, ale pouze měkkou prachovou výplní. Zjistit se daly jen jehlou, postupným zkoušením pevnosti dna v daném směru. Tvrdost válcovitých stěn poté umožnila je vybrat a zjistit tak tvar a hloubku. Chceme na tuto okolnost upozornit proto, že se stejné obtíže dají očekávat i na jiných řivnáčských lokalitách s hlinitým podložím. Mohou také být příčinou neúplnosti či nepravidelnosti některých již publikovaných půdorysů.

Vnější vzhled polozemnic. Absence středových kůlů je důvodem, proč se při jejich rekonstrukci uvažuje o lehké jehlanové střeše nebo o střeše stanové, jejíž krov by dosedal na povrch souběžně

s okrajem základové jámy (podobně jako u slovanských polozemnic: Kudrnáč 1970, 87, obr. 42; Pleinerová 2000, 264; pro naše období kupř. Wüsthube 1995, 392, Abb. 1). Třetí řešení, navržené pro čtvercové polozemnice z výšinného sídliště na Goldbergu, patří skupině Goldberg III, s řivnáčskou kulturou současné, počítá s tím, že pletené stěny byly vytažené do výše střechy, nahore svázané a překryté kůžemi (Bersu 1937, 155); v úvahu by

Foto 10. Severní předhradí. Polozemnice 53; v horní části snímku JV nároží domu se střepy nádob na dně, v dolní části pec 54 (od Z). — **Foto 10.** Nördliche Vorburg. Grubenhaus 53; im oberen Teil der Aufnahme SO-Ecke mit Keramikscherben auf dem Boden, im unteren Teil Ofen 54 (von W).

Foto 11. Západní předhradí. Polozemnice 21, 22 (od S). — **Foto 11.** Westliche Vorburg. Grubenhäuser 21, 22 (von N).

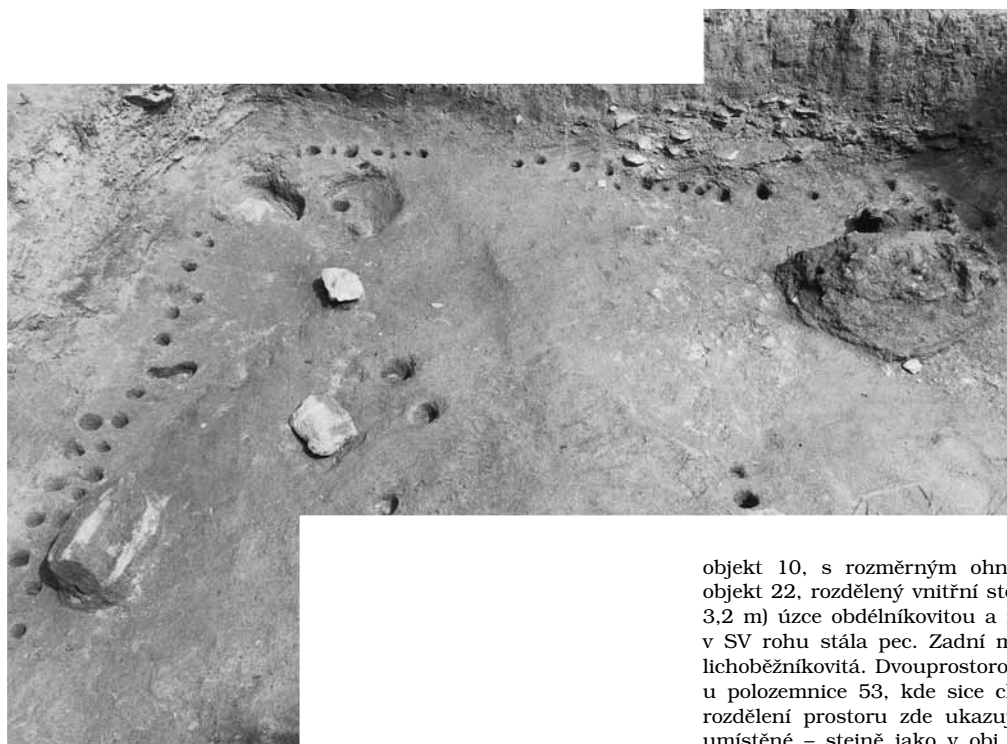

Foto 12. Západní předhradí. Polozemnice 22; vpravo pec 136 (od JZ). — **Foto 12.** Westliche Vorburg. Grubenhäuser 22; rechts: Ofen 136 (von SW).

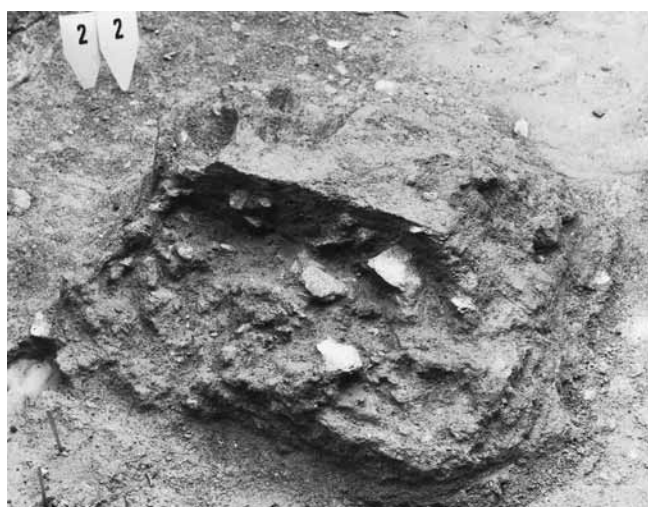

Foto 13. Západní předhradí. Polozemnice 22, pec 136 v SV rohu domu (od S). — **Foto 13.** Westliche Vorburg. Grubenhäuser 22, Ofen 136 in der NO-Ecke (von N).

mohlo přicházet snad jen u půdorysů menších rozměrů, se stěna-
mi z prutů a bez rohových sloupů.

Se vzhledem souvisí i otázka *nadzemní výšky stěn*. Za předpokladu, že celková výška stěn nepřesahovala 2 m, měřila by u mělčích polozemnic ca 1,5 m (obj. 10, 18), u hlubších (obj. 21, 22, 25) by ale dosahovala sotva půl metru, což je ale v rozporu s uvažovanou minimální výškou vstupu 1,4 m (Pleinerová – Zápotocký 1999, 292).

Na *velikost vlastní stavby a jejího obytného prostoru* můžeme s jistotou soudit jen v případech, kdy se dochovaly alespoň tři rohy dřevěné konstrukce, jako u objektů 10 (3,2 x 3,5 m = ca 11 m²), 21 (4,1 x 4,8 = ca 19,5 m²) a 22 (3,8–4,5 x 5,1 = ca 21 m²). Pokud domovní stěny byly silné ca 20–30 cm, mezera mezi nimi a stěna-
mi základové jámy měřila 20–40 cm.

Z hlediska *rozdělení prostoru* jsou denemarské polozemnice jedno-
a dvouprostorové. Za jednoprostorové obydli považujeme dílenský

objekt 10, s rozměrným ohništěm uprostřed. Dvouprostorový objekt 22, rozdělený vnitřní stěnou, měl přední místnost (ca 2 x 3,2 m) úzce obdélníkovitou a na čelní straně patrně otevřenou; v SV rohu stála pec. Zadní místnost (ca 3 x 4 m) byla široce lichoběžníkovitá. Dvouprostorovou dispozici předpokládáme také u polozemnice 53, kde sice chyběly kůly vnitřní stěny, ale na rozdělení prostoru zde ukazuje existence dvou topenišť: pece, umístěné – stejně jako v obj. 22 – ve východním rohu přední strany, a ohniště při středu JZ boční stěny.

Vstup se dá u šestice polozemnic, tvořících obloukovitou linii pod akropolí, logicky předpokládat ve směru od akropole, tedy od jihu, resp. jihovýchodu. V terénu tomu odpovídala jen situace v polozemnici 22, která měla přední místnost (s pecí) na této straně otevřenou. V sousední polozemnici 21, kde naopak JV stěna byla souvislá, se nabízí řešení navržené už v případě polozemnice z Března, totiž že vchod se mohl nacházet až v úrovni povrchu, zatímco níže stěna byla souvislá (Pleinerová – Zápotocký 1999, 294). V polozemnici 10 polohu vstupu od V naznačuje vyhnutý jižní konec východní stěny.

Podlahu v podobě tenké vrstvy s tvrdým, udusaným povrchem, vzniklé vymazem dna základové jámy jemnou sprašovou hlinou žlutavé až běložluté barvy, jsme zaznamenali v pěti polozemnicích. Nejlépe se dochovala v obj. 21, a sice ve formě souvrství dvou výmazů oddělených mezivrstvou popelovité hlíny. V objektech 25, 53 se objevila jen místy, v obj. 22 v JZ kvadrantu, tj. v rohu zadní místnosti, kde lze předpokládat lůžko, a v dílenském objektu 10 pouze pod brusným kamenem u ohniště. Překvapivě vysoký podíl opalových fytolitů (hornin rostlinného původu) zjištěný při rozboru popelovité vrstvy ze dna polozemnice 53 svědčí podle L. Smolíkové o rostlinných zbytcích přinesených do chaty člověkem k vystýlání podlahy, pokud se jednalo o přesličky, pak např. k čištění předmětů (kap. 3.3.2).

Otopné zařízení se na předhradí našlo v šesti z osmi polozemnic (ohniště: obj. 10, 21; pece: obj. 18, 22, 25; ohniště + pec: obj. 53),

příčemž ve zbývajících dvou (obj. 140, 141) se jeho absence dá vysvětlit sekundárním prohloubením základových jam poté, co přes ně stavitelé mladší řivnáčské fáze vedli vnější příkop.

a) *Ohniště* se vyskytla ve dvou variantách – ploché a zahloubené (viz B).

b) *Pece*, zjištěné ve čtyřech polozemnicích na předhradí (obj. 18, 25, 22, 53) a ve třech na akropoli (obj. 59, 65, 125), se dochovaly jen ve více či méně destruované formě. Nejlépe se zachovala pec v přední místnosti chaty 22: ca 8 cm nad skalním dnem základové jámy ležela plochá mazaniceová deska oble čtvercového půdorysu ca 1 x 1 m o síle max. 5 cm, na obvodu s místy až do výše 34 cm dochovaným spodkem hliněné klenby. V obj. 25 spočívalo mazaniceové dno pece, 88 x 58 cm, s. 5–8 cm, na několika plochých kamenech položených na skalním podloží. Z pece v obj. 18 zůstala jen nepravidelně obdélníkovitá mazaniceová vrstva 110 x 70 cm, s. 12 cm a z pece v obj. 53 jen základ – několik plochých kamenů s uhlíkatou vrstvou ca 90 x 90 cm, silnou 10–15 cm.

Umístění otopných zařízení v polozemnicích nebylo jednotné. Ohniště v objektech 10, 21 se nacházelo uprostřed domu, v obj. 53 při střední partii JZ stěny. Pec v obj. 22 stála v S části přední místnosti, tj. v SV rohu polozemnice, v obj. 53 ve V rohu, tedy rovněž v přední části domu, ale v obj. 25 při jeho zadní, SZ stěně.

Přítomnost *vnitřního vybavení* naznačují kúly a shluky kamenů v zadních, „odpočinkových“ partiích dvou polozemnic, v místech, kde se ve slovanských polozemnicích zpravidla nacházelo lože. V obj. 10 se jeden shluk kamenů táhl zhruba v půlmetrovém pásu podél V stěny a druhá, kratší řada kamenů, paralelní se Z stěnou, se nacházela za ohništěm v západní polovině domu. Podobně ve dvoupřstorové polozemnici 22 se uprostřed zadní místnosti nacházela krátká řada tří kúlů a mezi ní a zadní, západní stěnou leželo na mírně svažitěm dně několik větších kamenů. Chybí zahloubené objekty, jaké se ve výbavě polozemnic z jiných období běžně vyskytují (zásobní jámy, sklípky, předpecní jámy: Pleinerová 2000, 196).

O příslušnosti *vnějších objektů* k obydlím se dá odůvodněně uvažovat jen v případě dvojice sil před jižním nárožím polozemnice 53.

Datování polozemnic na předhradí do starší fáze osídlení je dáno stratigraficky (zanikly v souvislosti se stavbou opevnění mladší fáze). Také na akropoli je příslušnost několika polozemnic do starší fáze doložena stratigraficky: objekty 65, 92, 111, 125 zčásti překryla destrukce obvodové hradby 143. Polozemnice 96 se těsně dotýkala zemnice 73, což je také příznakem nesoučasnosti. Zbývající jsou nálezy datované jen obecně do doby řivnáčského osídlení (obj. 23, 24, 59, 61, 62, 74, 84, 109, 113, 115).

Foto 14. Západní předhradí. Polozemnice 22, přední část s kúly příčné stěny a peci 136, vzadu přední část polozemnice 21 (od S). — **Foto 14.** Westliche Vorburg. Grubenhaus 22, Vorderteil mit Pfosten der Querwand und Ofen 136, hinten: Vorderteil des Grubenhauses 21 (von N).

Foto 15. Západní předhradí. Polozemnice 22, JZ nároží (od S). — **Foto 15.** Westliche Vorburg. Grubenhaus 22, SW-Ecke (von N).

Foto 16. Západní předhradí. Polozemnice 21, V-Z profil (sonda v sektorech H110). Zához domu překryt valem 146; v profilu východní stěny sondy kameny závalu středního příkopu 2 (od J). — **Foto 16.** Westliche Vorburg. Grubenhaus 21, O-W-Profil (Sonde in den Sektoren H110). Haus nach Planierung mit dem Wallkörper 146 überdeckt; im Profil der Ostwand der Sonde Steine von der Verschüttung des Grabens 2 (von S).

Foto 17. Akropole. Zemnice 34, jižní polovina s částí V–Z profilu (od S). —
Foto 17. Akropolis. Tiefes Grubenhaus 34, Südhälfte mit einem Teil des O–W-Profiles (von N).

3. Zemnice / sklepy srubových staveb: obj. 34, 37, 73.

Rozmístění (obr. 55): jižní část akropole.

Tvar. Tři objekty jsme takto označili pro jejich hloubku, přesahující 2 m, a nezvykle velký, zčásti pravidelně, zčásti nepravidelně obdélníkovitý půdorys (obj. 34: 7,2 x 4,6 m, hl. 210 cm, obj. 37: 6,3 x 6,2 m, hl. 2,1 m, obj. 73: 6,8 x 3,25 m, hl. 2 m). Protože chybí kůly, lze uvažovat o konstrukci spočívající na trámovém rámu. Že by jejich stavba byla zčásti zděná, jak by se dalo soudit podle kamenných závalů, není s ohledem na velikost balvanů pravděpodobné. Ty zřejmě pocházejí ze zřícené obvodové hradby 143, v jejíž těsné blízkosti se všechny tři zemnice nacházely. Co se úpravy stěn a dna týče, velká péče je patrná jen u zemnice 37, umístěné ve strategické poloze na jižní, čelní hraně akropole. Sestup na dno umožňovaly v době stavby stupně v západní stěně. V horní partii se vyrýsovala do skály vytesaná zahloubení vhodná pro položení trámů (obr. 24–25; foto 17–22). Zdá se, že stavba tohoto objektu, alespoň co se základové jámy týče, byla dokončena, což se u zemnic 34 a 73 se vzhledem na nerovná a neupravená dna, nezdá pravděpodobné.

Datování. Zařazení trojice zemnic do doby po konci starší fáze (kap. 2.2.3) je doloženo stratigraficky (porušily řadu objektů starší fáze). Indicie pro datování do mladší řivnáčské fáze jsou trojího druhu: (a) zvrstvení výplně, jejíž schéma je obdobné jako u příkopů mladší fáze (kap. 3.3.2), (b) úprava dna, pokrytého v zemnici 37 souvisleji, v zemnicích 34, 73 jen místy, jílovitou

Foto 18. Akropole. Zemnice 34, profil AB (S–J), od Z. — **Foto 18.** Akropolis. Tiefes Grubenhaus 34, Profil AB (N–S), von W.

Foto 19. Akropole. Zemnice 37. Jižní profil ve stěně odkryvu (od S). —
Foto 19. Akropolis. Tiefes Grubenhaus 37. Südprofil in der Wand der Abdeckung (von N).

Foto 20. Akropole. Zemnice 37. Západní stěna se stupni (od V). —
Foto 20. Akropolis. Tiefes Grubenhaus 37. Westwand mit Stufen (von O).

Foto 21. Akropole. Zemnice 37. Jihozápadní nároží s horním úsekem sondy na jižním svahu akropole; vpravo západní stěna zemnice se stupni (od S). — **Foto 21.** Akropolis. Tiefes Grubenhaus 37. Südwestecke mit oberem Abschnitt der Sonde am Südhang der Akropolis; rechts: Westwand mit Stufen (von N).

vrstvičkou shodnou s výmazem podlah polozemnic, (c) poloha v jižní, čelní části akropole, v prostoru separovaném od severní části příčnou vnitřní palisádou. Okolnostmi, které při jejich datování nutí k opatrnosti a které nevyklučují mladší, postřivnáčské stáří: (a) značná příměs mladší pravěké keramiky v zemnici 73 a pozdně středověkých až novověkých střepů v zemnici 37, sahající až do spodní závalové vrstvy; (b) balvany, pocházející zřejmě ze zřícené hradby a kryjící u všech zemnic značnou část dna. Obojí vede k závěru, že prostor těchto velkých objektů se prakticky až do novodobé rekultivace nacházel ve zpolu zasutém stavu.

Foto 22. Akropole. Zemnice 73. Povrch severní části po začistění; obvod lemovaný pásem jemné hnědé hlíny (od SZ). — **Foto 22.** Akropolis. Tiefes Grubenhaus 73. Oberfläche des Nordteils nach der Säuberung; am Rande des Objekt ein Band feiner brauner Erde (von NW).

Funkce povrchových domů, polozemnic a zemnic. Souběžnou existenci povrchových domů a polozemnic v rámci jednoho obytného areálu, jak se s ní setkáváme na akropoli, prokázal už ve 30. letech min. století výzkum na Homolce (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968). Na Denemarku se z povrchových staveb ovšem dochovaly jen zbytky kúlových půdorysů na akropoli. Podobně tomu bylo i v případě tamních polozemnic, s výjimkou obj. 65, 92 a 111 velmi mělkých, které z tohoto důvodu interpretujeme jako substrukce domů s podlahou jen mělce zapuštěnou do skalního podloží. Stav, v jakém se dochovaly, neumožnil blíže poznat jejich vnitřní uspořádání. Lepší situace nebyla ani na předhradí, kde polozemnice byly zlikvidované v souvislosti s výstavbou mladší fortifikace. Podle velikosti, konstrukce, vnitřního vybavení a s ohledem na analogie z jiných řivnáčských lokalit se dá říci, že všechny tři typy, tedy **(1) povrchové domy, (2) mělce zapuštěné (nepravé) polozemnice a (3) pravé polozemnice** – sloužily primárně jako obydlí. O využití k různým druhům dílenské výroby svědčí situace a nálezy z objektů 10, 22, 53, 115; viz kap. 3.4.2).

Funkce zemnic. Tento typ objektů, velikostí téměř dvakrát přesahující běžné řivnáčské polozemnice, možno nejspíše interpretovat jako základové jámy nadzemních staveb. Hloubka a absence otopných zařízení shodně naznačují, že šlo o prostory sklepní, určené kupř. ke skladování zásob nebo k úkrytu. Z řivnáčské kultury podobné objekty dosud neznáme, tvarem i velikostí ale připomínají obří „polozemnice“ ze staršího, protořivnáčského období (Kamýk, Dřetovice: Jakimowicz 1914; Žebera 1936) a z prostředí kultury kulovitých amfor (Lovosice: Zápotocký – Dobeš 2000); bohužel jsou všechny neúplně dokumentované a o jejich obytné funkci je proto možné pochybovat.

Zemnice 37 je nápadná svou polohou na exponovaném nejjižnějším okraji akropole nad Vrchlicí. Stejně situované a podobně velké objekty byly zjištěny už na dvou významných eneolitických hrazených lokalitách: prvním, s Denemarkem zhruba současným, je obdélníkový „bastijon“ ca 4 x 6 m na výšinném sídlišti bernburské kultury v Halle-Dölauer Heide (Behrens – Schröter 1980, 31, Beilage IV), druhým, jen o málo starším, je „věžovitá stavba“ z badenského období na hradišti Vučedolu u chorvatského Vukovaru, kde se též jednalo o stavbu kvadratického půdorysu 5,9 x 6,2 m, stojící v místě, „die den weitesten Blick bietet ... ein strategisch wichtiger Punkt“ (Schmidt 1945, 21).

B. Vnitřní a vnější příslušenství obytných objektů

4.–5. Otopná zařízení se zde používala v obou hlavních formách: otevřená, jako **ohniště**, i uzavřená, jako **pec**. Celkem odkryto 23 těchto objektů, z toho (a) 15 jednokomorových pecí: obj. 26, 32, 35, 48, 52, 54, 55, 63, 124, 125, 126, 130, 136, 137, 138; (b) 3 ohniště: obj. 134, 139 a nečíslované v profilu obj. 21; (c) 4 objekty, u nichž nelze s jistotou určit, zda šlo o pec, ohniště či o silo se stopami vypálených a zřícených stěn: obj. 44, 95, 101, 135; (d) pec 119, podle deponie hrncířské hlíny v její blízkosti hrncířská; tato pec byla postavena na vnitřní stěně vnitřního

Foto 23. Akropole. Silo a pec obj. 32, vrstva střepů v hl. 80–90 cm (od J). — **Foto 23.** Akropolis. Silo und Ofen Obj. 32, Scherbenschicht in einer T. von 80–90 cm (von S).

příkopu 3 a jako jediný objekt tohoto druhu se datuje až do starší doby bronzové (kap. 4.2).

Rozmístění a vztah k obydlím (obr. 56). Ze 22 otopných zařízení řivnáčského stáří se 13 našlo na akropoli a 9 na předhradí. Deset z nich (= 45 %) bylo umístěno uvnitř obydlí (obj. 26, 54, 125, 134–139 a ohniště v obj. 21), dalších pět (= 23 %) postavených ve větších jámových objektech interpretujeme jako pece s předpeční jámou (obj. 32, 35, 48, 63, 130). Zbývajících sedm (= 32 %) stálo osamoceně, bez průkazného vztahu k jiným objektům. Spíše než příslušenství v terénu nerozpoznaných nadzemních chat představují *venkovní pece* (obj. č. 44, 52, 55, 95, 101, 124, 126).

Jednokomorové pece. Zachovalo se většinou jen *dno pece* v podobě souvislé či rozpadlé mazanice desky kruhovitého, oblé čtvercového či podkovovitého půdorysu, silné až 15 cm. Na akropoli ležela dna pecí zpravidla přímo na skalním podloží, dno v obj. 124 bylo navíc podloženo plochými kameny včetně zlámaného drtidla. V únětické peci 119 posloužily jako podklad dna větší střepy nádob. Dno podložené kameny měly také pece v polozemnicích 25, 53 na předhradí (srv. *výše*). Podklad z plochých kamenů se pro lepší výhřevnost běžně užíval už v neolitické osadě v sousedních Bylanech, kde byly pece zapouštěné do spráše (Paulů – Zápotocká 1983, 27), stejně jako na řivnáčské Homolce u pecí postavených na skalním podloží (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 51).

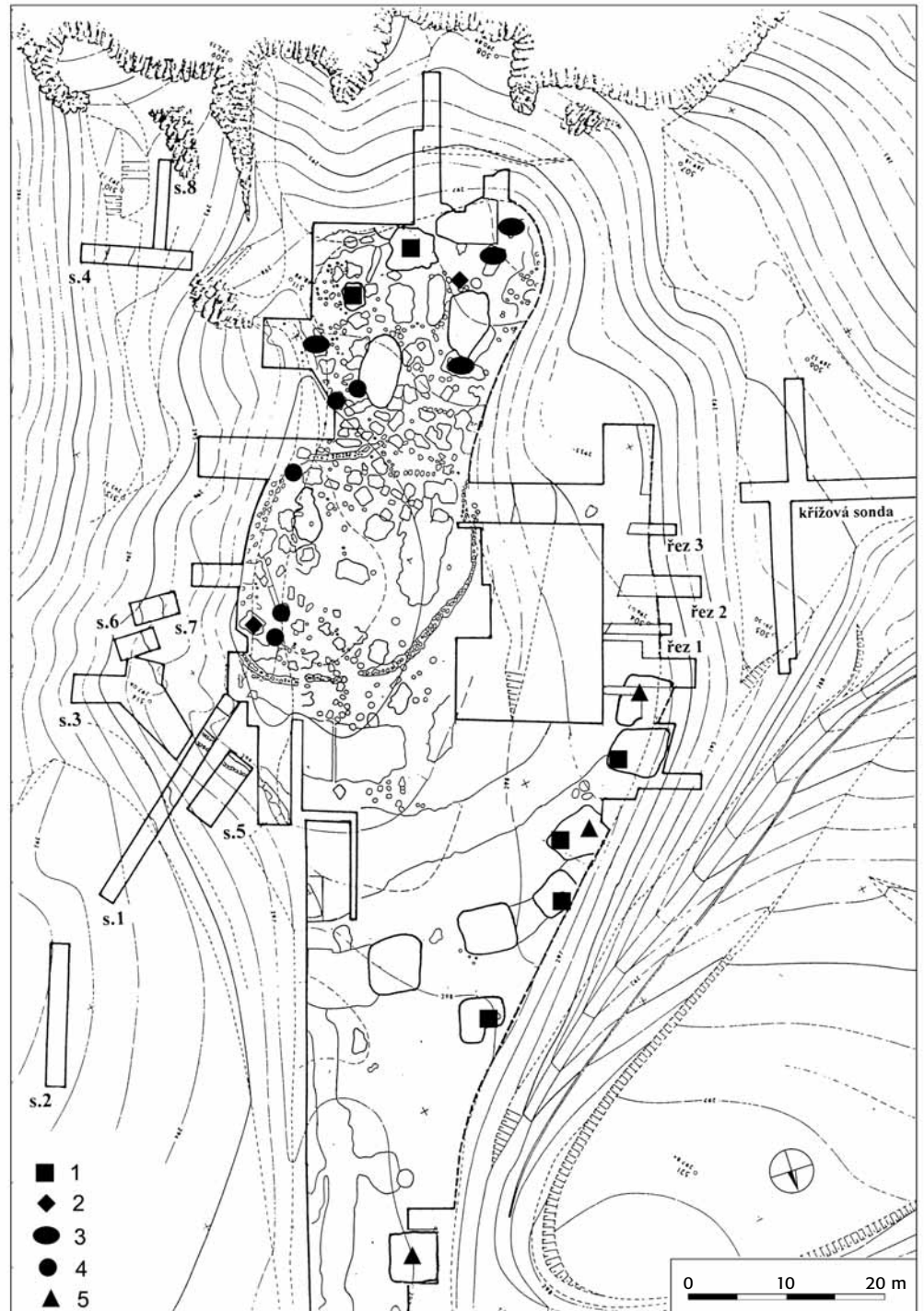
Kopule pece se v destruované podobě našly na akropoli v polozemnici 65 (obj. 137), v obj. 63 (s předpeční jámou) a u únětické pece 119, na předhradí v polozemnici 22. Výška poměrně dobře zachované pece 63 dosahovala 60 cm (obr. 17), pece v polozemnici 22 jen 55 cm, z toho v. klenby 34 cm (obr. 33). V ostatních objektech výška kopule nebyla měřitelná a dá se jen odhadovat na 40–50 cm. Prostor mezi dnem pece a kopulí zpravidla vyplňovala černá uhlíkatá hlína s kousky mazanice. V chatě 65 zůstala z kopule jen menší souvislá část, destrukce pece zde zabral plochu ca 2,2 x 0,6 m (obr. 19). Další poměrně dobře zachovaná pec 130, postavená na východní hraně akropole, měřila 1,2 x 1 m a její výška dosahovala ca 60 cm (obr. 19).

Půdorys pecí byl z poloviny okrouhlý až podkovovitý (obr. 17, 19), v jamách s plochým, do skály vytesaným dnem kruhovitý (obr. 18,

Foto 24. Akropole. Silo 41, části nádob v horní vrstvě (od Z). — **Foto 24.** Akropolis. Silo 41, Gefäßteile in der oberen Schicht (von W).

Obr. 56. Otopná zařízení, roz-místění: 1 pece v polozemnicích; 2 pece povrchové; 3 pece zapuštěné do podloží, s předpeční jámou; 4 pece v kruhovitých jamách s plochým dnem; 5 ohniště v polozemnicích. — Abb. 56. Heizeinrichtungen, Verteilung: 1 Öfen in Grubenhäusern; 2 Öfen an der Bodenoberfläche; 3 in den Untergrund eingelassene Öfen mit vorgelagerter Arbeitsgrube; 4 kreisförmige Grubenöfen mit flacher Sohle; 5 Herdstellen in den Grubenhäusern.

29). Stejný či podobný tvar měly zřejmě i pece s předpeční jámou, ty však byly ve většině případů silně destruované. Topný otvor, pokud se jej podařilo zjistit, směřoval do různých stran: u pece 130 k V, tj. k okraji akropole, pec 136 v polozemnici 22 byla otevřená k S, pec 63 k Z a pec 35 do předpeční jámy na jih od ní. Průměr půdorysu těch lépe zachovaných pecí měřil 1 až 1,6 m (pec 63: 1,6 x 1,4 m, pec 136: 1,05 x 1 m), v průměru 1,2 x 0,95 m, a dochovaná výška 35 cm.

Ohniště. Takto označujeme objekty, ze kterých se dochovalo jen ploché či slabě zahloubené vypálené dno. Tři objekty tohoto typu o průměru 0,8–1,2 m, všechny z polozemnic na předhradí, patří dvěma variantám: (a) ploché ohniště v obj. 53 mělo tvar tenké oblé čtvercové uhlíkaté vrstvy; (b) ze dvou miskovitých ohnišť z obj. 10, 21, s popelovitou výplní a hl. ca 20 cm, bylo prvé, s kameny po obvodu, oválné, z druhého odkryt jen profil.

Neurčitého typu (ohniště / pec) jsou objekty 44, 101 a 135.

Funkce. Otopné zařízení patřilo bezpochyby k běžné výbavě většiny, ne-li všech obydlí, kde sloužilo k vyhřívání, vaření, pečení či pražení. Na Denemarku se dochovalo především pece, resp. jejich destrukce. Ohniště se podařilo zachytit jen v polozemnicích na předhradí. Na akropoli zůstaly pece jen ve hlubších polozemnicích 59, 65, 125 a chyběly v zemnicích – což je také jeden z argumentů proti obytné funkci těchto objektů. Na předhradí se pece našly ve čtyřech polozemnicích, dvě (obj. 10, 21) byly vybavené jen ohništěm, u zbývajících je možno absenci otopného zařízení vysvětlit zničením během stavby vnějšího příkopu.

Pece stojící samostatně byly ve většině případů postavené v jámových objektech, a je proto pravděpodobné, že většinou šlo o **pece venkovní**, které nepatřily k výbavě interiéru obydlí a mohlo je užívat více domácností. Kromě běžného využití mohly

Foto 25. Akropole. Silo 42, východní část (od SV). — **Foto 25.** Akropolis. Silo 42, Ostteil (von NO).

alespoň některé z nich sloužit jako **pec hrnčářské**. Dokladem výroby keramiky přímo v areálu osady jsou dvě **deponie hrnčářské hlíny**, obě při SV nároží akropole. Do doby řivnáčského osídlení však patří jen ta, která v podobě vrstvy jemně přeplavené sprašové hlíny vyplňovala východní lalok mělké prohlubně / substrukce chaty 115. Druhá deponie, stejné konzistence jako předchozí, se nacházela ca 8 m na SSZ odtud, na svahu vnitřního příkopu, a příslušela k únětické peci 119.

Z širšího pohledu se řivnáčské jednokomorové pece z Denemarsku neliší tvarem od pecí, jaké se stavěly již od neolitu (Bareš – Lička – Růžičková 1982; Petrasch 1986). Co zde překvapuje, je značný počet pecí s destrukcí klenby, v porovnání s Homolkou, kde se takto dochovala jen pec v chatě W (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 51, Fig. 112).

Datování. Řivnáčskému období náleželo celkem 22 objektů spadajících do kategorie otopných zařízení, z toho třináct do starší fáze osídlení (pece 26, 32, 54, 63, 95, 125, 130, 136, 137; ohniště 134, 139 a v obj. 21; topeniště neurč. typu 135) a devět jen obecně do období této kultury (pece 35, 48, 124, 126, 138; topeniště neurč. typu 44, 101). Pece 52, 55 byly postavené na povrchu hliněných valů 144, 146, a jsou proto z mladší řivnáčské fáze nebo postřivnáčské. Pec obj. 119 je ze starší doby bronzové.

Foto 26. Akropole. Sila 56, 57 pod sprašovým valem 146 v sektoru G12 (od JZ). — **Foto 26.** Akropolis. Silos 56, 57 unter dem Lößwall 146 in Sektor G12 (von SW).

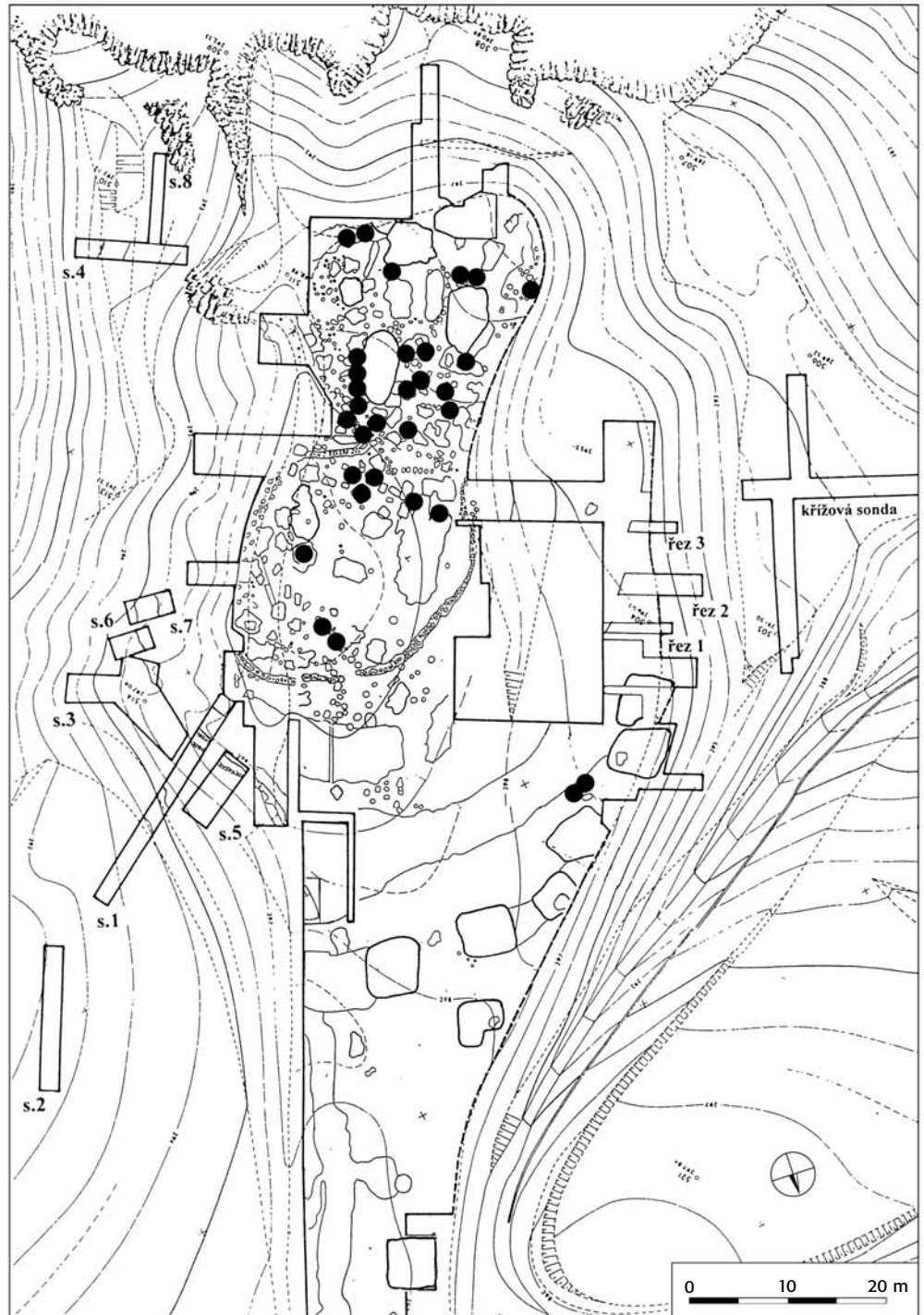
Foto 27. Severní předhradí. Silo 90 v sektoru C6 (od S). — **Foto 27.** Nördliche Vorburg. Silo 90 in Sektor C6 (von N).

6.–7. Zásobní jámy – sila a dvojsila. Z 31 objektů s tímto označením určujeme 22 objektů jednoznačně jako sila (28, 30 – dvojice sil, 32, 41, 41a, 42, 45, 56, 57, 60, 66, 80, 86, 90, 91, 93, 94, 102, 103, 104-J, 114); z nich dva měly představeň ve formě mělké jámy (42, 86) a silo 30 bylo dvoudílné. U zbývajících není jednoznačná klasifikace možná: u pěti, označených „silo / jáma“ (43, 50, 75, 79, 110), to nedovoluje nepravidelný tvar, malá hloubka nebo netypická výplň, dva objekty s označením „silo / pec“ (44, 95) se silnými vrstvami mazanice byly spíše pozůstatky pecí (srv. otopná zařízení) a dva objekty s označením „silo / substrukce chaty“ (96, 113) zase součástí polozemnic.

Rozmístění (obr. 57). Naprostá většina – 29 sil – se našla na akropoli, z toho 21 v jižní polovině, 7 v severní polovině, jedno na jejich rozhraní (obj. 80). Většinou byla vytesaná ve skále, jen pět sil na okraji akropole se zahlubovalo do hlinítopiscitého povrchu. Časté je jejich umístění v těsné blízkosti mělkých polozemnic, i když vzájemnou souvislost nelze prokázat (kupř. silo 66 u chaty 65, sila 75 a 91 u chaty 23, silo 86 u chaty 84 ad., podobně jako u chat kulových (silo 50 u chaty 33, silo 28 u chaty 27).

Na předhradí se našla pouze dvě sila (obj. 56, 57), jediná na Denemarsku vyhloubená do spraše. K jejich objevu došlo až po

Obr. 57. Zásobní jámy / sila, rozmístění. — **Abb. 57.** Vorratsgruben / Silos, Verteilung.

skrytí hliněného valu 146. Podle polohy zřejmě příslušela k polozemnici 53. Zda obdobně vybavené zásobními jamami byly také ostatní polozemnice na předhradí, nevíme. Jejich absence ale může být jen zdánlivá – mohly zaniknout během zemních prací, které postihly předhradní areál během výstavby fortifikace mladší fáze.

Tvar. Jako zásobní jámy označujeme zahluobené objekty s kruhovým či mírně oválným půdorysem, kolnými či slabě podebranými stěnami a plochým dnem. Denemarská sila se od sebe výrazně neodlišovala velikostí, tvarem, ani výplní. Půdorysně převládala sila kruhovitá až lehce oválná (přes 60 %) a to i tehdy, když byla sekaná do skály (obj. 30, 32, 41, 42, 56, 57). Půdorys blízký pravoúhelníkovému mělo kolem 20 % sil (obj. 9, 79, 80, 87, 91, 75, 77), u zbývajících byl nepravidelný. Stěny byly nejčastěji kolmé nebo lehce zešíkmené (75 %), ve skále někdy stupňovitě

(20 %). Stěny ke dnu rozšířené měla jen sila zapuštěná do měkčího podloží – na předhradí dvojice sil 56, 57 ve spraši a na akropoli silo 93 ve zhlíněném písku. Toto silo bylo navíc po celém obvodu na stěnách i na dně vyloženo kameny (obr. 18). Snahu o rozšíření dna jsme zaznamenali také u dvou sil vytesaných do skály (obj. 32, 113, obr. 16, 29).

Typická pro sila je *vrstvená výplň*, v níž se střídají tenké vrstvičky černé až uhlíkaté se světlejšími anebo do červena vypálenými. Na Denemarku se jí vyznačovaly tři čtvrtiny sil (např. 30, 41a, 104), zbývající měla jednotnou tmavou výplň nevrstvenou, někdy při dně světlejší (41, 43, 45, 80).

Rozměry a objem. Největším objektem tohoto druhu bylo silo 41, s rozměry na povrchu 1,9 x 1,8 m, ve spodní partii 1 x 1 m, hluboké 1,5 m od úrovně skrývky. Stejně velké, ale podstatně mělčí bylo sousední silo 41a (hl. 85 cm); obě sila se v horní partii

Foto 28. Akropole. Jámy a sila 79, 80, 87 v sektorech BC6 (od SZ). — **Foto 28.** Akropolis. Gruben und Silos 79, 80, 87 in den Sektoren BC6 (von NW).

těsně dotýkala a tvořila tak vlastně jedno velké dvojsílo (obr. 16). Nejmenší sílo na akropoli, obj. 28, měřilo 0,9 x 0,9 m, hl. 50 cm (obr. 15). Méně než jeden metr v průměru měla i dvojice sil 56, 57 na předhradí (56: 0,9 x 0,7 m, hl. 85 cm; 57: 0,9 x 0,85 m, hl. 95 cm), kde ve sprašovém podloží bylo jistě snadnější dosáhnout

žádané hloubky při menším průměru, než tomu bylo při vysekávání do skály (obr. 34). Průměrná velikost zásobních objektů v úrovni ústí měřila 1,35 x 1,15 m a hloubka 70 cm. Při redukci těchto rozměrů o ca 20 cm na obložení stěn a dalších ca 20 cm na vystýlku dna a na závěr hrdla, což byly úpravy pro skladování

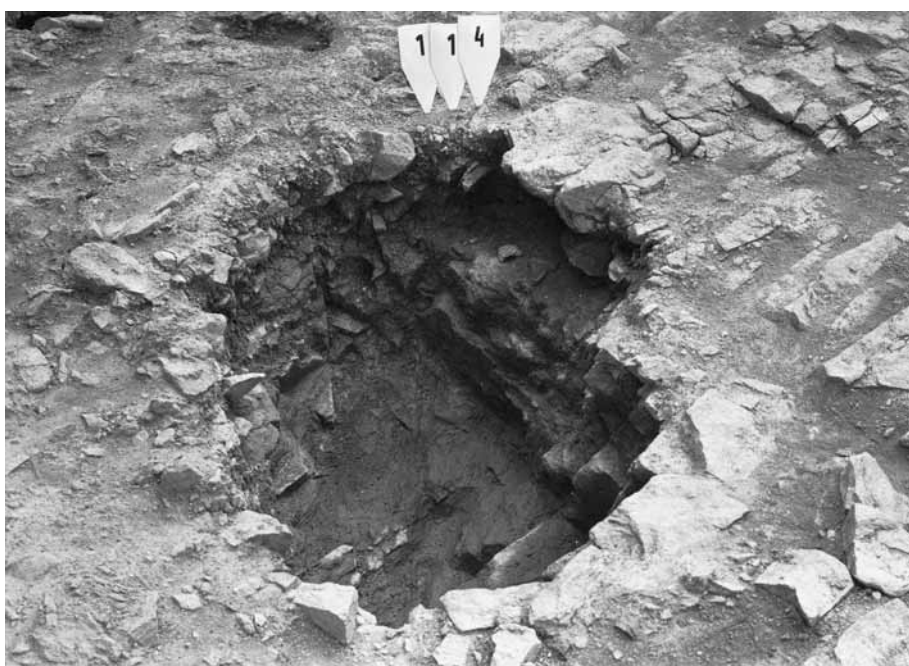

Foto 29. Akropole. Silo 114 (od S). — **Foto 29.** Akropolis. Silo 114 (von N).

Foto 30. Akropole. Pec 124 (od Z). — **Foto 30.** Akropolis. Ofen 124 (von W).

obilí nezbytné (Kudrnáč 1958, 479; Pleinerová – Hrala 1988, 160), docházíme k odhadu průměrného objemu zdejších sil na 7,5–8 hektolitřů.

Funkce. Objekty tohoto druhu, charakteristické tvarem i výplní, se vyskytují v průběhu celého zemědělského pravěku. Běžně se předpokládá, že sloužily k uchovávání zásob, především obilí k jarnímu osevu, a proto se označují jako zásobní jámy či sila (kupř. Kudrnáč 1958; Bouzek – Koutecký 1964; Beranová 1965; Šumberová 1996). Na Denemarsku této interpretaci, podložené etnografickými paralelami, odpovídají i nálezy zuhelnatělých obilných zrn, získané plavením obsahu některých sil (obj. 32: 276 zrn + 390 jejich zlomků, obj. 41: 1232 zrn + 1356 zlomků, obj. 43: 29 zrn + 36 zlomků, ale obj. 56 jen 2 zrna + 1 zlomek); podle V. Čulíkové (kap. 3.3.1) se ve všech případech jednalo o pšenici dvouzrnu. Jiný způsob využití naznačilo silo 41a, v němž se nalezl nápadně početný soubor zvířecích kostí. Nabízí se otázka, zda některé z těch hlubších zásobních jam vytesaných do rostlé skály nebyly určené také k uchování a konzervaci masa, event. zda v případě dvojic sil nesloužila jedna jáma jako silo a druhá k uchování jiného druhu potravy. Teprve sekundárně, po

skončení své prvotní funkce, tyto objekty posloužily, jak to zvlášť názorně dokládá charakter výplně sil 41, 41a, jako odpadkové jámy.

Datování. Z 31 objektů tohoto typu je 13 datováno zčásti stratigraficky, zčásti polohou do starší řivnáčské fáze. Zbývajících 19 sil je řivnáčských bez bližšího určení. Protože většina sil byla pracně tesána do skály, dá se počítat s jejich *dlouhodobým, ne-li kontinuálním užíváním*. Proto lze předpokládat, že materiál z jejich výplně, pokud má charakter primárního odpadu, náleží až do doby planýrky starší fáze.

8. Jámy neurčité funkce: 65 objektů

Rozmístění: Tyto funkčně obtížně či vůbec neurčitelné objekty se vyskytovaly především na skalnatých, těžko čitelných partiích jižní (31 jam) a severní (24 jam) části akropole, zbývajících 9 objektů je ze severního předhradí.

Tvar: Podle půdorysu jde o objekty okrouhlé (11 %), oválné (24 %), osmičkovité (7 %), na skalnatých plochách akropole často ostře hráněné (26 %), žlabovité (3 %) i naprosto nepravidelných tvarů,

Foto 31. Akropole. Silo 103, jižní polovina s profilem (od J). — **Foto 31.** Akropolis. Silo 103, Südhälfte mit Profil (von S).

zvláště v případě těch, které označujeme jako skalní deprese (30 %). Stěny měly většinou přímé, šikmé nebo stupňovité (60 %) nebo ve skále opět zcela nepravidelné (30 %). Dno u nich bylo jen málokdy rovné nebo šikmé (25 %), převažovala dna nerovná s různými ostře řezanými prohlubněmi (na 70 %). Velikost samotných jam kolísala mezi 1 až 2,5 m, a to i tehdy, pokud byly součástí většího objektu (obj. 32, 33, 35). Pouze deprese dosahovaly délky až 6,3 m (obj. 49). Byly poměrně mělké, od 20 do 80 cm, v průměru 35 cm. Výplň měly buď jednotnou černou/černohnědou (34 %) nebo světlou, promíšenou spráši (34 %) a jen ve čtvrtině objektů vrstevnatou. U většiny z nich se proto dá počítat s jednorázovým zaplněním.

Funkce těchto objektů je diskutabilní, v popisu (*kap. 2.2–2.4, tbl. 5*) se proto jednoznačně určení „jáma“ vyskytuje jen u 26 objektů relativně pravidelného tvaru, o průměru nad 1 m, hl. ca 20 cm, s pravěkou výplní. Specifickým nálezem – akumulací kostí desítek žab určených zřejmě ke konzumaci – se vyznačovala mělká okrouhlá jáma 36.

Při klasifikaci zbyvajících 39 objektů uvádíme v případech, kdy lze uvažovat o více funkcích nebo když mohlo jít o součást většího objektu nebo komplexu, kombinaci dvou až tří možností: *jáma / předpeční jáma* nebo *jáma s pecí* (5x, viz *otopná zařízení*), *jáma / silo* (4x, viz *síla*), *jáma / součást polozemnice, kúlové chaty, substrukce chaty* (9x, viz *kúlové chaty, polozemnice*). Pokud byl objekt menší než 1 m, mohlo jít o kúlovou jámu (*jáma / kúlová jáma* nebo *dvojice kúlových jam* – 11x), pokud byl již na povrchu nezřetelný a měl nerovné mělké dno, je označen jako *jáma / skalní deprese, kulturní vrstva* (10x – obj. 6, 7, 8, 17, 49, 69, 81, 109, 112, 132).

Datování. Řivnáčské kultuře náleží celkem 57 jam, z toho 14 lze podle stratigrafické pozice zařadit do starší řivnáčské fáze, jednu (obj. 133: koncový kúl palisády 105?), patrně do mladší fáze, 36 jam je řivnáčských bez bližšího určení a 6 s otazníkem. Ze zbyvajících sedmi je jedna z mladšího období kultury nálevkovitých pohárů (obj. 4) a šest z pozdního středověku.

C. Objekty přímo či nepřímo indikující existenci zástavby

Jako **kúlové jámy** (kj.) jsme podle velikosti, půdorysu a profilu klasifikovali v areálu akropole celkem 409 objektů. Část z nich byla součástí půdorysů kúlových chat a obou palisád (viz *kap. 2*), u zbyvajících se kontext nedal určit:

Foto 32. Akropole. Obvodová palisáda 16 v sektorech A9–10; vpravo dole část jámy / substrukce chaty 115 (od Z). — **Foto 32.** Akropolis. Palisade 16 in den Sektoren A9–10; rechts unten: Teil der Grube / Unterbau vom Haus 115 (von W).

9. Kúlové jámy bez patrného kontextu představují téměř polovinu všech kúlových jam na lokalitě. Nacházely se hlavně na akropoli (179), kde zřejmě přináležely ke konstrukci obytných staveb. Na předhradí se našlo jen 11 jamek, které se nedaly přiřadit k žádnému z objektů.

10. Kúlové jámy větších rozměrů, při dokumentaci číslované jako objekty: 11 objektů, viz partii o jamách neurčité funkce.

11. Kulturní vrstvy. Pod tímto označením jsme neevidovali žádný z odkrytých útvarů, zmiňovány jsou jen „zbytky kulturní vrstvy“, a to při popisu výplně přírodních depresí nebo větších hlubokých, postupně zaplňovaných objektů. Jako „jáma / čočka kulturní vrstvy“ označený objekt 51 na severním předhradí je nejspíše recentního původu.

12. Skalní deprese. Toto označení, použité buď samostatně (3 objekty), nebo v kombinaci s možnými funkcemi (17 objektů, viz *výše*), se vztahuje na útvary, u nichž není jisté, zda vznikly lidskou činností. Všechny se nacházely na akropoli, kde rostlou skálu kryla jen tenká vrstva půdy, přičemž povrch skály, do něhož byly vytesané, nebyl jednotlivý, ale značně narušený, rozpučkaný a místy rozpadlý na suť. V řadě případů se proto nedalo rozlišit, zda jde o objekt záměrně vyhloubený, nebo o mělkou přírodní prohlubeň zaplněnou kulturní vrstvou. Jako objekt byly skalní deprese číslovány proto, že se po skrytí ornice vyrýsovaly stejně jako ostatní jámy černou výplní s nálezy v povrchové vrstvě.

13. Splachová vrstva. Poměrně rozsáhlá a mocná světlá hlinitá vrstva obj. 38–39, překrývající v JZ kvadrantu akropole řivnáčské objekty, vznikla až po zániku eneolitického osídlení splachem tekoucím sem ze zvýšené východní strany akropole. Končila na jejím okraji, kde se zarazila o obvodovou hradbu 143, a zde také byla nejmocnější, silná až 50 cm. Mezi nálezy má silný podíl keramika z mladší doby bronzové.

D. Obranné stavby

Bližší popis fortifikačních staveb, vesměs řivnáčského stáří, včetně úvah o jejich konstrukci, původním vzhledu, funkci, datování a zániku, podáváme v *kap. 2.4*, zde se proto omezíme jen na jejich výčet:

Foto 33. Akropole. Obvodová palisáda 16. Východní strana ulicové brány v sektorech B9–11, vlevo dole okraj vnitřního příkopu 3 (od SZ). — **Foto 33.** Akropolis. Palisade 16. Ostseite des Gangtors in den Sektoren B9–11, rechts unten: Rand von Graben 3 (von NW).

Foto 35. Akropole. Obvodová palisáda 16. Úsek v sektoru D9, s kůly vytesanými do skály (od S). — **Foto 35.** Akropolis. Palisade 16. Abschnitt in Sektor D9, mit in den Felsen gehauenen Pfostengruben (von N).

Foto 34. Akropole. Obvodová palisáda 16 v sektorech E7–9 (od S). — **Foto 34.** Akropolis. Palisade 16 in den Sektoren E7–9 (von N).

Foto 36. Akropole. Příčná palisáda 105, úsek v sektorech BC 4–5 (od V). — **Foto 36.** Akropolis. Querpalisade 105, Abschnitt in den Sektoren BC 4–5 (von O).

Foto 37. Akropole. Příčná palisáda 105. Jáma / koncový kůl 133 palisády při V okraji akropole v sektorech AB5 (od JV). — **Foto 37.** Akropolis. Querpalisade 105. Grube / Randpfahl 133 der Palisade am O-Rand der Akropolis in den Sektoren AB5 (von SO).

Foto 38. Příkopy 1–3. Řada sektorů B–C na severním předhradí a severním okraji akropole. Vpředu východní rameno vnějšího příkopu 1, za ním střední příkop 2, vzadu obě ramena vnitřního příkopu 3 (od S). — **Foto 38.** Gräben 1–3. Sektorreihe B–C in der nördlichen Vorburg und am Nordrand der Akropolis. Im Vordergrund der Ostarm des Außengrabens 1, dahinter mittlerer Graben 2, ganz hinten zwei Arme des Innengrabens 3 (von N).

Foto 39. Vnější příkop 1. Západní rameno příkopu v sektorech E–G14–15 přetínající polozemnice 141 a 25 (od V). — **Foto 39.** Außengraben 1. Westarm des Grabens in den Sektoren E–G14–15, der die Grubenhäuser 141 und 25 überquert (von O).

Foto 41. Vnější příkop 1. Západní rameno příkopu, profil a kontrolní sonda v sektorech FG14 (od SV). — **Foto 41.** Außengraben 1. Westarm des Grabens, Profil und Kontrollsonde in den Sektoren FG14 (von NO).

Foto 40. Vnější příkop 1. Východní rameno příkopu v sektorech C15–16, východní profil se středověkým vodním náhonem 15 (od S). — **Foto 40.** Außengraben 1. Ostarm des Grabens in den Sektoren C15–16, östliches Profil mit mittelalterlichem Wasserkanal 15 (von N).

14. Palisády se našly dvě: (1) obvodová palisáda akropole (obj. 16) s bránou ulicového typu uprostřed severní strany a s postranní brankou na západní straně, odkrytá v délce 38 m; její celkovou délku lze odhadovat v případě, že byla dokončena, asi na 100 m; (2) příčná palisáda (obj. 105), rozdělující akropoli na severní a jižní část.

15. Příkopy. Akropoli odděloval od předhradí pás tří paralelních příkopů: vnější příkop (obj. 1), rozdělený pevným přechodem na dvě ramena – východní a západní; střední příkop (obj. 2), souvislý, původně přemostěný; vnitřní příkop (obj. 3), opět rozdělený pevným přechodem na dvě ramena.

Foto 42. Střední příkop 2. Svrchní kamenný zával příkopu v sektorech E–G11–13 (od V). — **Foto 42.** Mittlerer Graben 2. Obere Steinschutt-schicht in den Sektoren E–G11–13 (von O).

Foto 43. Střední příkop 2. Sonda přes příkop, vpravo a vlevo úseky s kamenným závalem, vzadu polozemnice 53 (od J). — **Foto 43.** Mittlerer Graben 2. Sonde durch den Graben, rechts und links Abschnitte mit der Steinverschüttung, hinten Grubenhaus 53 (von S).

Foto 44. Střední příkop 2. Podélný profil v sektorech C12–13, vzadu odkryté sektory řady C (od J). — **Foto 44.** Mittlerer Graben 2. Längsprofil in den Sektoren C12–13, hinten die abgedeckte Sektorenreihe C (von S).

Foto 45. Střední příkop 2. Přičný profil v sektorech EF12–13 (od JZ). — Foto 45. Mittlerer Graben 2. Querprofil in den Sektoren EF12–13 (von SW).

Foto 46. Střední příkop 2. Sonda v sektoru H10, kde příkop přetáhl polozemnici 21. Jižní strana polozemnice s jižní kůlovou stěnou, vzadu východní profil sondy s kamenným závalem středního příkopu (od Z). — Foto 46. Mittlerer Graben 2. Sonde in Sektor H10, wo der Graben Grubenhaus 21 überquert. Der Südteil des Grubenhauses mit der südlichen Pfostenwand, hinten: Ostprofil der Sonde mit Steinverschüttung des mittleren Grabens (von W).

Foto 47. Střední příkop 2. Přičná sonda č. 2 přes příkop v sektoru H8, vzadu lícovaná novověká zeď (od JV). — Foto 47. Mittlerer Graben 2. Quersonde Nr. 2 durch den Graben in Sektor H8, hinten: neuzeitliche Mauer (von SO).

16. Valy kamenné či hlinitokamenné, resp. jejich úseky, se dochovaly dva: obvodový val – destrukce hradby (obj. 143) na akropoli a val na hraně východního předhradí (obj. 145).

17. Hliněné valy, resp. indicie svědčící o jejich existenci, se podařilo rozpoznat dva: jeden mezi středním a vnitřním příkopem (obj. 144), druhý mezi vnějším a středním příkopem (obj. 146).

E. Recentní stavby a díla

18. Vodní dílo, sestávající z **náhonu** (obj. 15) a **kamenné hráze** (obj. 128) na severním a východním předhradí, je stavbou z pozdního středověku či raného novověku a souvisí s důlním provozem v okolí ostrožny (kap. 4.3). Při hloubení náhonu a stavbě hráze došlo k podstatnému porušení situace na východní hraně severního předhradí, včetně trojice řivnáčských příkopů. S náhonem patrně souvisela **pětice jam** seřazených do linie paralelní s jeho západní stranou (obj. 5, 8, 11, 12, 13). Podle tvaru se nedají funkčně klasifikovat, bělošedou výplní se však výrazně lišily od pravěkých objektů.

19. Šachtice / cisterna (obj. 20), vysekaná v rostlé skále na nejvyšším místě akropole. Spíše než o cisternu určenou k zadržování dešťové vody se jednalo o pozdně středověkou až novověkou pokusnou šachtu.

Zbývá ještě konstatovat, že v areálu osady chyběl jeden charakteristický druh pravěkých objektů – **hliníky**, těžební jámy určené k získávání hlíny, což znamená, že veškerá potřebná hlína – k přípravě mazanice na stěny a podlahy chat, ke stavbě pecí, na výrobu keramiky ad. – musela sem být donášena z okolí. Místo její těžby bychom hledali nejspíše na úbočích ostrožny nebo na hlinitých svazích k Cimburku.

3.1.3. Starší a mladší stavební fáze

Terénní situace dovolují odlišit dvě řivnáčské stavební fáze, které, ač bezprostředně následné, představují každá zcela odlišný stavební typ. Umožňují také rekonstruovat podobu obou fází, i když na nestejně úrovni – v případě starší fáze detailněji, u mladší jen v hrubých obrysech. Určující přitom jsou stratigrafické a prostorové vztahy mezi objekty (obr. 58).

Starší stavební fáze (obr. 59)

Při rekonstrukci vycházíme z polohy a vzájemného vztahu 22 objektů stratigraficky starších než fortifikační díla mladší fáze. K nim počítáme ještě 8 objektů porušených trojicí zemnic a 4 objekty, které překryla splachová vrstva obj. 38, 39 (tbl. 7). Ze 34 objektů je 28 funkčně určitelných, zbývající představují jámové objekty nejisté funkce. Tento počet doplňují funkčně určitelné objekty, jejichž příslušnost ke starší fázi je s ohledem na vztah k objektům stratigraficky datovaným pravděpodobná, a objekty při Z okraji akropole, v linii obvodové hradby 145. Výsledný plán zahrnuje:

- obytné stavby: polozemnice a jejich části, torza půdorysů kůlových staveb a zčásti též objekty typu mělkých plochých skalních depresí;
- topná zařízení všech pěti typů, přičemž podstatné pro daný účel je odlišení zařízení umístěných společlivě (pece, ohniště) či pravděpodobně (povrchové pece) uvnitř obydlí, od „venkovních“, umístěných v jámových objektech (pece s předpeční jámou, pece

Foto 48. Vnitřní příkop 3 v sektorech B9–12. Vzadu kůly příkopem přerušené ulicové brány palisády 16 (od S). — **Foto 48.** Innengraben 3 in den Sektoren B9–12. Hinten: Pfosten der durch den Graben gestörten Torkonstruktion der Palisade 16 (von N).

Foto 49. Vnitřní příkop 3. Příčný profil v sektorech B11–12 (od Z). — **Foto 49.** Innengraben 3. Querprofil in den Sektoren B11–12 (von W).

Foto 50. Vnitřní příkop 3. Východní rameno příkopu v sektorech C10–11 (od Z). — **Foto 50.** Innengraben 3. Ostarm des Grabens in den Sektoren C10–11 (von W).

Foto 53. Východní předhradí. Sonda č. 1 na severovýchodním svahu akropole (od S). — **Foto 53.** Östliche Vorburg. Sonde Nr. 1 am Nordosthang der Akropolis (von N).

Foto 51. Vnitřní příkop 3 v sondě E–G6 na západním svahu akropole během výzkumu (od Z). — **Foto 51.** Innengraben 3 in Sonde E–G6 am Westhang der Akropolis während der Grabung (von W).

Foto 54. Východní předhradí, spočinek pod jihovýchodním nárožím akropole se zbytky valu 145 (od S). — **Foto 54.** Östliche Vorburg, enge Terrasse unter der Südostecke der Akropolis mit Resten des Walls 145 (von N).

Foto 52. Vnitřní příkop 3 v sondě E–G6 na západním svahu akropole. Severní profil příkopu zaplněného mohutným kamenným závalem, na dně nesouvislá vrstva tmavé hlíny (od J). — **Foto 52.** Innengraben 3 in Sonde E–G6 am Westhang der Akropolis. Nordprofil des mit mächtigen Steinen verschütteten Grabens, an der Sohle lückenhafte Schicht dunkler Erde (von S).

Foto 55. Východní předhradí, spočinek pod jihovýchodním nárožím akropole. Val 145 v horní části sondy č. 4. — **Foto 55.** Östliche Vorburg, enge Terrasse unter der Südostecke der Akropolis. Wall 145 im oberen Teil von Sonde Nr. 4.

Foto 56. Východní předhradí. Sonda č. 7 s profilem vnitřního příkopu 3 (od SZ). — **Foto 56.** Östliche Vorbürg. Sonde Nr. 7 mit Profil von Innengraben 3 (von NW).

Foto 57. Akropole, východní svah. Sonda v sektoru Z8 (od JV). — **Foto 57.** Akropolis, Osthang. Sonde in Sektor Z8 (von SO).

zapuštěné do kruhovitých prohlubní s plochým dnem);

- c) zásobní jámy, u nichž předpokládáme podle situace na předhradí (dvojice sil 56, 57 u polozemnice 53) i na jiných lokalitách, že se zpravidla nalézaly vně obydlí;
- d) palisádové ohrazení.

Akropoli o ploše ca 1100 m² v této fázi chránila obvodová palisáda s bránou ulicového typu uprostřed severní strany, umožňující vstup z předhradí. Druhým, postranním vchodem byla branka na západní straně, již se sestupovalo po krátkém, příkrém svahu na terasu západního předhradí. Pravděpodobně existoval, patrně v prostoru JV nároží, ještě třetí vchod pro sestup na východní terasu akropole. Západní i předpokládaná východní branka umožňovaly zároveň nejkratší přístup ze skály dolů k Vrchlici, jejíž tok byl pro osadu jediným vodním zdrojem. Souvislou linií palisády výzkum zachytil na severní a část z ní i na západní a východní

Foto 58. Akropole, východní svah. Severní profil sondy YZA5 s kamenným závalem na svahu pod valem 143 (od JZ). — **Foto 58.** Akropolis, Osthang. Nordprofil von Sonde YZA5 mit Steinschutt auf dem Abhang unter dem Wall 143 (von SW).

Foto 59. Akropole. Val 143 na východním okraji akropole. Základ čelní zdi hradby v sekt. Z9 (od J). — **Foto 59.** Akropolis. Wall 143 am Ostrand der Akropolis. Fundament der Vordermauer in Sektor Z9 (von S).

Foto 60. Akropole. Val 143 na východním okraji akropole. Základ čelní zdi hradby (detailní záběr od J, viz foto 59). — **Foto 60.** Akropolis. Wall 143 am Ostrand der Akropolis. Fundament der Vordermauer (Detailansicht von S, s. Foto 59).

Foto 61. Akropole. Val 143 na východním okraji akropole. Úsek s dochovaným základem čelní zdi hradby pod tělesem valu v sektoru Z9, vzadu profil valu, vpředu kontrolní blok mezi sektory Z9–10 (od S). — **Foto 61.** Akropolis. Wall 143 am Ostrand der Akropolis. Abschnitt mit erhaltenem Fundament der Vordermauer unter dem Wallkörper in Sektor Z9, hinten: Schnitt durch den Wall, vorne: Kontrollblock zwischen den Sektoren Z9–10 (von N).

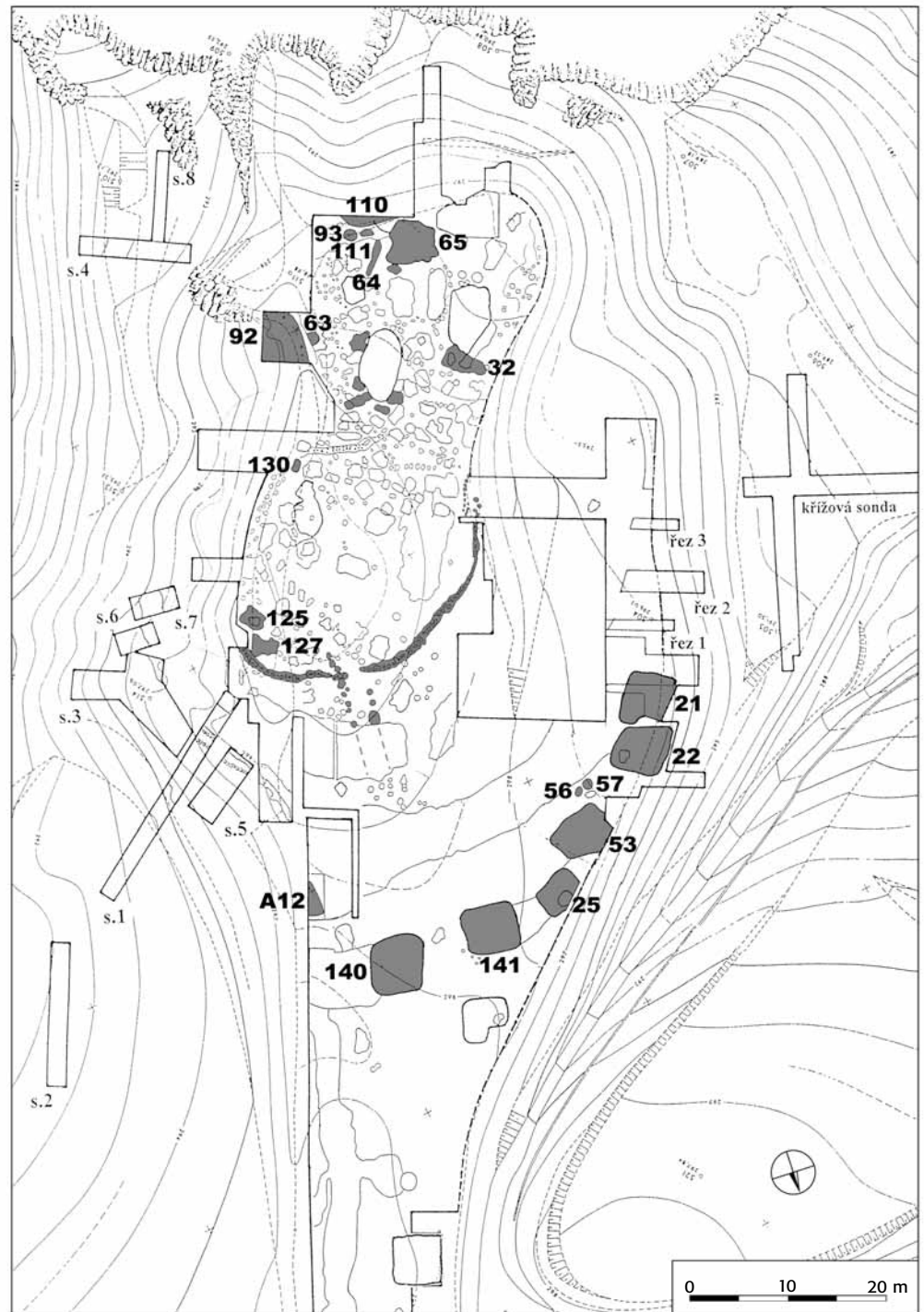
straně. Na jižní straně, kde čelo ostrožny spadá příkře k Vrchlici, její stopy chyběly. Zda palisádu na vnější straně doprovázel příkop, jak tomu bylo na Homolce (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 37), se nezdá pravděpodobné. Musel by tu vést v linii vnitřního příkopu mladší fáze a ta se od palisády v prostoru jejího SZ oblouku značně vzdaluje.

Rekonstrukci zástavby ztěžují obtíže dané špatnou čitelností skalního povrchu, kdy se mnohdy nedalo určit, zda odkryté objekty jsou intencionální nebo zda jde o skalní deprese přírodního původu vyplněné kulturní vrstvou. Ale ani v případech, kdy uměle zarovnané dno skalních depresí zvyšovalo pravděpodobnost, že se jedná o substrukce nadzemních kůlových domů, nebylo přesnější vymezení půdorysu možné (kap. 3.1.2). Při rekonstrukci vycházíme z premisy, že obytné stavby zde byly pravoúhlé a rozměrově blízké standardu řivnáčských chat. Dělí se na „pravé“ *polozemnice*, *mělké polozemnice* a *povrchové domy* (obr. 55). Nejvíce – 7 až 9 – jich stálo v nepravidelném dvojřadu v zadní (jižní) části akropole. Druhá skupina, složená z fragmentů 5 až 7 obydlí seřazených do pravého úhlu, se rýsovala ve středové části. Stopy po dvou obydlích se nacházely při levé, východní straně brány.

Na ohrazené ploše se kromě obydlí výrazně projeví dva druhy objektů – *otopná zařízení* a *silá*. V jejich rozmístění pozorujeme podstatný rozdíl. Otopná zařízení (13 objektů, obr. 56), z nich 4 vnitřní (pece v polozemnicích či na povrchu terénu) a 9 venkovních (pece zapuštěné do podlůží) se prakticky všechna nacházela blízce obvodu akropole. Silá (29, z nich jedno dvojitě, obr. 57) se naopak z poloviny soustředila do volného prostoru uprostřed akropole.

Celkový počet obytných staveb na akropoli, jejíž výměra nepřesahovala 1100 m², odhadujeme na 14 až

Obr. 58. Poloha objektů stratigraficky starších než příkopy 1–3, obvodový val 143 a zemnice 34, 37, 73 (viz tbl. 7). — **Abb. 58.** Lage der Objekte, die stratigraphisch älter sind als die Gräben 1–3, Wall 143 und Grubenhäuser 34, 37, 73 (s. Tabl. 7).

18, což je stav jen o málo nižší než maximálně možný počet 22–28 obydlí (za předpokladu, že řivnáčský dům zabíral plochu v průměru ca 20 m² a že zhruba stejně velký byl přilehlý komunikační prostor).

Předhradí. Jižní pás předhradní plochy byl předpolím akropole, a lze proto předpokládat, že zůstal ze strategických důvodů nezastavěný. Na střední a severní části severního předhradí včetně přilehlé partie západní terasy stálo celkem *devět* pozemnic: šest tvořilo široce obloukovitou řadu paralelní se SV úsekem obvodové palisády akropole, na existenci sedmé, na-

vazující na tuto řadu, upozornil profil s podlahovou vrstvou v sektoru A12. Osmá a devátá pozemnice se nacházely severně od předchozí řady (*obr. 55*). Fosfátový průzkum na nezkoumané ploše západně od té poslední (*kap. 3.3.3*) navíc naznačil, že by se tam mohla nacházet ještě další obydlí tohoto typu. Kúlové jámy, které by naznačovaly existenci nadzemních kúlových domů, zde chyběly. Odlišný ráz zástavby, než s jakým jsme se setkali na akropoli, zde byl dán hlinitým podloží. Celkový rozsah předhradní plochy přináležející v této fázi k akropoli lze odhadnout na ca 3400 m².

Obj. č.	funkce	poloha objektu		výzkum	tvar objektu			rozměry objektu (cm)			výplň	podloží	nálezy	datování	příměs	stratigrafie: mladší/starší; současný	obr. (plán)	foto
		část	sektor		půdorys	stěny	dno	d.	š.	hl.								
1-V	vnější příkop - východní rameno	P-F	B15-16, C15-16 D15-16	1980-1982	13	4	2	1200	570	155	15	7	x	ŘK 2		o.1/o.140	40-41	5, 38, 40
1-Z	západní rameno	P-F	E14-15, F14-15, G13-14, H13	1982-83, 85	13	4	2	1650	530	190	15	7	x	ŘK 2		o.1/o.25+26,141	40-41	39, 41
1	celkem	P-F						3500						ŘK 2		40-41		
2	střední příkop	P-F	B13-14, C13-14, D12-14, E12-13 F11-13, G9-12, H5-12, I7-9, X12-13, Y12-13	1980-83, 85	13	4	2	8100	800	190	15	7	x	ŘK 2	56,57	o.2/o.21, 22, 53,	42-44	4, 5, 16, 38, 42-47, 64
3-V	vnitřní příkop-východní rameno	P-F	A10-12, B11-12, C11-12, D11, X8-10, Y8-11, Z10-11	1980-83,	13	4	2	3400	600	230	15	7	x	ŘK 2	BR, STŘ	o.3/o.16 o.15+128,119/ o.3o.3=144	45-47, 51-53	5, 33, 48-50, 56, 65, 66
3-Z	západní rameno	P-F	D10-11, E11 E6, F6, G6	1981, 84-85	13	4	2	2900	850	280	15	7	x	ŘK 2		o.3/o.16	45-47, 51-53	51, 52
3	celkem	P-F		1980-1989				6500						ŘK 2				4, 38
4	jáma	P-S	C20-D20	1980-1981	5	4	2	185	145	120	6	2	x	mladší KNP s BOL prvky		o.5/o.4	33	
5	jáma	P-S	C19-20	1980	7	1	7	330	270	54	11	1	x	STŘ		o.5/o.4	33	
6	jáma/skalní deprese	A-S	B9-C9	1980+1987	5	2	4	130	110	25	4	5	x	ŘK			28	
7	jáma/skalní deprese	A-S	C9	1980	5	4	3	370	210	25	1	5	x	ŘK			28	
8	jáma/kulturní vrstva	P-S	B17, C17	1980+1982	2	1	7	210	190	20	2	2	x	STŘ?			33	
9	jáma/kulové jámy?	A-S	C10, D10	1980-81	5	4	5	330	170	30	1	5	x	ŘK			9	
10	polozemnice s ohništěm 134	P-S	C21-22, D21-22	1980	4	2	2	490	440	48	9	1	x	ŘK 1			35	8
11	jáma	P-S	C22-23	1980	2	2	2	340	120	55	11	1	x	STŘ	ŘK, BR		10	
12	jáma/kulová jáma	A-S	C10-11	1980	1	9	1	140	130	25	1	5	x	ŘK			9	
13	jáma	P-S	C24	1980	2	1	3	123	66	14	11	1	x	STŘ			10	
14	jáma	P-S	C25	1980	2	1	7	130	60	15	11	1	x	STŘ			10	
15	vodní náhon	P-S,	A11-12, B13-25, VC25-28, V10, X9-11, Y10-11, Z11-12	1980+82 83+1988-89	9	4	7	7200	500	94	11	7	x	STŘ	ŘK	o.15/o.1-3	9-10 51-52	40, 65, 67
16-V	palisáda obvodová V rameno	A-F	A9-10,B9-11,Z9	1987-89				1100	70	35				ŘK 1		o.143/o.16	9,31-32	
16-Z	Z rameno	A-F	C9-11,D8-9,E6-8 +84-85	1980-82				2500	90	42				ŘK 1			9,31-32	
16-B	brána	A-F	C9-11, D9-11	1980+87				800	250	45				ŘK 1			31	
16-br	branka	A-F	E6	1984-85				150	100	43				ŘK 1				
16	celkem	A-F			13	4	9	3800	90	45	17	7	x	ŘK 1		o.3/o.16	9	32-35
17	jáma/skalní deprese/konec	P-S	C12, D12	1980-81	9	9	9	310	250	35	2	5	x	ŘK			9	
18	polozemnice s pecí 135	P-S	E16-17	1981-83	5	3	2	430	270	20	1	3	x	ŘK 1		o.18=o.135	38	
19	jáma	P-S	B15	1982	2	9	2	250	140	18	2	3	x	ŘK 1			33	
20	šachta/cisterna	A-S	B7-8, C7-8	1982, 86-88	5	4	2	310	210	345	13	5	x	NV?	ŘK		28	
21	polozemnice	P-Z	H10-11, I10-11	1981-83	7	2	2	500	500	140	9	4	x	ŘK 1		o.2,146/o.21 o.21=o.22	36	11, 14, 16, 46
22	polozemnice s pecí 136	P-Z	H11-12, I11-12	1981-82	7	2	3	530	460	100	9	4	x	ŘK 1		o.2,146/o.22 o.22=o.21	37	11-15
	V místnost							320	200	100								
	Z místnost							370	280	100								
23	polozemnice/skalní deprese?	A-S	D6-8, C7	1982, 1986	9	9	9	800	560	28	5	5	x	ŘK 1	BR, STŘ		30	
24	skalní deprese/polozemnice	A-S	C6-7	1982, 1986	9	9	7	280	300	30	1	5	x	ŘK			28	
25	polozemnice s pecí 26	P-S	F14-15, G14-15	1983	5	2	7	450	350	115	9	5	x	ŘK 1		o.1/o.25 o.25=o.26	39	39
26	pec v polozemnici 25	P-S	G14	1983	10	10	2	88	58	10	14	5		ŘK 1		o.1/o.26 o.26=o.25	39	
27	kulová chata?	A-J	D4-5, E5	1983-84	9	9	4	330	210	38	1	5	x	ŘK			15	
28	siló a skalní deprese	A-J	D5	1983-84	9	9	4	370	260	50	8	5	x	ŘK			15	
29	jáma	A-J	E4	1984	3	9	4	240	130	37	2	5	x	ŘK			8	
29a	skalní deprese	A-J	E4	1984	2	9	7	180	130	25	1	5	x	ŘK			8	
30	dvojice sil	A-J	D3, C3	1984	3	4	4	340	180	124	7	5	x	ŘK			15	
	V polovina				2	4	2	250	130	124	7	5	x	ŘK				
	Z polovina				2	5	2	280	180	95	7	5	x	ŘK				
31	součást obj. 34 - zrušeno	A-J	D2-3, E2-3	1984														
32	siló a pec s předpeční jámou	A-J	D3-4, E3-4	1984-85	2	4	4	500	270	84	16	5	x	ŘK 1			16	23
	pec				1	10	10	100	60	30	14	5	x	ŘK 1				
	siló				1	6	2	180	170	75	7	5	x	ŘK 1				
	jáma				2	3	3	220	140	40	5	5	x	ŘK 1				
33	jáma - část kulové chaty?	A-J	F2-3	1984	2	1	7	440	320	80	5	2	x	ŘK		o.38-39/o.33	20	
	jáma				2	1	7	190	140	80	5	2	x					
34	zemnice	A-J	D2-3, E2-3	1984-86	5	4	7	720	460	210	15	5	x	ŘK 2?	BR,STŘ	o.34/o.32	23	17, 18
35	pec s předpeční jámou	A-J	E1-2, F1	1984	3	4	4	390	190	55	16	2	x	ŘK			15	
	pec				1	3	1	200	190	55	14	2	x	ŘK				
	jáma				9	5	8	190	120	20	1	2	x	ŘK				
36	jáma	A-J	E1	1984	9	2	7	140	120	20	1	5	x	ŘK 1			8, 15	

Obj. č.	funkce	poloha objektu		výzkum	tvar objektu			rozměry objektu (cm)			výplň	podloží	nálezy	datování	příměs	"stratigrafie: mladší/starší; současný"	obr. (plán)	foto
		část	sektor		půdorys	stěny	dno	š.	h.	hl.								
37	zemnice	A-J	D0-1, E0-1	1984-86	4	2	2	630	620	210	15	5	x	ŘK 2?	BR NV	o.37/o.36	24-25	19-21
38-39	splachová vrstva	A-J	E0-3, F0-3	1984	9	9	9	1000	400	5	5	7	x	BR		o.38-39/ o.33,47,48,50	8, 11	
40	skalní deprese/část kúlové chaty	A-J	D4	1984	9	3	7	205	110	25	12	5	x	ŘK?			8	
41	silu	A-J	D4, C4	1984	1	2	7	190	180	155	1	5	x	ŘK 1			16	24
41a	silu	A-J	D4	1984	2	2	2	225	170	85	7	5	x	ŘK 1			16	
42	silu s předstupněm/kúlem silu	A-J	D4, E4	1984	3	4	4	210	90	65	7	5	x	ŘK			16	25
43	silu/kúlová jáma	A-J	D4, E4	1984	2	2	2	80	50	53	2	5	x	ŘK			16	
44	silu / pec	A-J	E2	1984	2	2	2	70	60	42	14	4	x	ŘK			17	
45	silu	A-J	E2	1984	1	2	2	100	85	45	1	2	x	ŘK			17	
46	jamka	A-J	D5, E5	1984	5	2	2	100	80	37	1	5	x	?			8	
47	chata/kúlová stavba	A-J	F1-2	1984	9	10	10	580	380		1	2	x	ŘK		o.38-39/o.47	21	
48	pec s předpeční jámou	A-J	F0-1	1984	3	4	4	160	90	25	8	5	x	ŘK		o.38-39/o.48	17	
	pec - JZ část				1	2	2	90	90	25	14	5	x	ŘK				
	jáma - SV část				2	4	1	90	80	20	6	5	x	ŘK				
49	skalní deprese/jáma	A-J	E4-5	1984	9	9	7	630	220	45	5	5	x	ŘK			8	
50	silu/jáma	A-J	F2	1984	1	5	1	150	140	50	1	2	x	BR/ŘK		o.38-39/o.50	8	
51	čočka kulturní vrstvy na povrchu valu 144	P-S	G12-13	1985	2	10	10	140	110	5	1	1	x	ŘK		o.51/o.146	33	
52	pec	P-S	G12	1985	3	10	10	120	65	15	14	1	x	ŘK		o.52/o.146	34	
53	polozemnice s ohništěm 139 a pecí 54	P-S	F13, G12-13, H12-13	1985	4	2	2	640	500	110	9	2	x	ŘK 1	o.	1, 146/o.53 o.53=0.54,139	34	9, 10, 43
	sруб							450	310	70								
54	pec v polozemnici 53	P-S	G13	1985				90	90	10				ŘK 1		o.54=0.53,139	34	9, 10
55	pec	P-Z	G6	1985	1	6	2	120	120	20	5	4	x	ŘK?		o.55/o.144	33	
56	silu	P-S	G12	1985	1	6	2	90	70	85	6	1	x	ŘK 1		o.146/o.56	34	26
57	silu	P-S	G12	1985	1	6	2	90	85	95	6	1	x	ŘK 1		o.146/o.57	34	26
58	jáma/dvojice kúlových jam	A-J	B3	1986	5	4	4	120	70	25	1	5	x	ŘK	BR		8	
59	polozemnice s pecí 138	A-J	B2, C2	1986	5	4	2	280	210	38	5	5	x	ŘK	BR	o.59=0.138,72	25-26	
60	silu	A-J	B3, C3	1986	5	2	2	145	70	65	7	5	x	ŘK 1	BR		17	
61	polozemnice	A-J	C2, D2	1986	9	9	7	400	290	20	5	5	x	ŘK	BR		17	
62	polozemnice/skalní deprese	A-J	D2	1986	2	9	7	530	210	25	1	5	x	ŘK	NV		8	
63	pec s předpeční jámou	A-J	A3, B3	1986	9	4	4	180	160	90	16	5	x	ŘK 1		o.143/o.63	17	
	pec				2	2	2	160	140	90	14	5	x	ŘK 1				
	jáma				11	4	3	160	80	20	6	5	x	ŘK 1				
64	jáma/základový žlab kúlové chaty	A-J	C1-2	1986	11	1	1	400	80	25	5	2	x	ŘK 1		o.143/o.64	8	
65	polozemnice s pecí 137	A-J	C1, D1	1986-87	5	5	2	480	420	125	7	5	x	ŘK 1	BOL?, BR	o.143/o.65 o.65=0.137,6	6	19,22
66	silu	A-J	C1-2	1986	2	2	7	180	100	80	1	5	x	ŘK 1	BR	o.66=0.65	17	
67	jáma/kúlové jámy	A-J	B3-4	1986-87	9	9	5	150	140	50	1	2	x	ŘK	BR		18	
68	jáma	A-J	B3-C3	1986	9	4	7	240	160	30	5		x	ŘK 1		o.73/o.68	8	
69	jáma/skalní deprese	A-J	B1-2, C1-2	1986	6	9	5	160	120	15	5	5	x	ŘK			8	
70	jáma	A-J	B1-2	1986	5	4	2	176	90	16	5	5	x	ŘK			8	
71	jamka/kúlová jáma	A-J	B3	1986	5	2	2	84	62	24	5	5	x	ŘK			17	
72	jáma/součást polozemnice 59	A-J	B2-3, C2-3	1986	2	9	7	200	170	26	1	5	x	ŘK		o.72=0.59	8	
73	zemnice	A-J	C3-4	1986-87	3	4	7	680	425	205	15	5	x	ŘK 2?	BR	o.73/o.68,94-97,107,109	8,11,26	22
74	jáma/spodní část chaty	A-S	D6, E6	1986	9	5	2	250	160	40	6	5	x	ŘK			9	
75	jáma/silu?	A-S	D6	1986	6	9	2	210	170	20	5	5	x	ŘK			9	7
	silu				5	2	2	140	80	45	6	5	x	ŘK			9	
76	jáma	A-S	D6	1986	9	9	4	190	120	36	5	5	x	ŘK			9	
77	jáma	A-S	C6	1986	5	2	3	110	65	15	5	5	x	ŘK?			9	7
78	jáma	A-S	C6	1986	9	3	2	100	75	10	5	5	x	ŘK			9	
79	jáma/silu?	A-S	C6	1986	2	3	9	190	170	75	6	5	x	ŘK	BR		29	28
80	silu	A-J/S	B5-6, C5-6	1986-87	4	2	2	130	130	75	1	5	x	ŘK			29	28
81	jáma/skalní deprese	A-S	C6	1986	9	9	7	140	80	15	5	5	x	ŘK			9	
82	jáma	A-S	D6	1986	5	9	3	155	85	20	4	5	x	ŘK?			9	
83	jáma	A-S/J	A5-6, B5-6	1986, 1988	5	3	1	170	160	45	4	4	x	ŘK	BR		9	
84	polozemnice	A-S	A6-7, B6-7	1986, 1988	9	2	7	520	100	40	2	4	x	ŘK	BR		30	
85	jáma/dvojitá kúlová jáma	A-S	B6	1986	2	4	4	130	80	20	1	5	x	ŘK			9	
86	silu s předstupněm silu	A-S	A7-8, B7-8	1986, 1988	1	3	7	275	235	70	7	5	x	ŘK	BR		28	
	silu				2	3	7	145	125	70	7	5	x	ŘK			28	
87	jamka/kúlová jáma	A-S	B6	1986	5	3	2	70	55	20	5	5	x	ŘK			9	28
88	jamka/kúlová jáma	A-S	B6, C6	1986	1	1	4	50	50	28	5	5	x	ŘK?			9	
89	jáma	A-J	C2	1986	3	2	7	190	115	25	5	5	x	?			8	
90	silu	A-S	C6	1986	4	5	2	165	160	90	1	5	x	ŘK			29	27
91	silu	A-S	D6	1986	5	2	7	160	150	55	6	5	x	ŘK	BR		29	7
92	polozemnice	A-J	A3	1986-87	10	2	2	180	130	30	1	5	x	ŘK 1		o.143/o.92	21	
93	silu	A-J	B1	1987	1	6	1	135	125	65	7	2	x	ŘK 1	BOL?	o.143/o.93	18	
94	silu	A-J	C3-4	1987	10	5	2			90	1	5	x	ŘK 1	BR	o.73/o.94	8	
95	pec v jámě/silu	A-J	B4, C4	1987	1	5	2	150	150	55	7	5	x	ŘK 1	BR STŘ	o.73/o.95	18	
96	substrukce polozemnice a silu?	A-J	B4, C4	1987	5	9	4	310	115	45	1	5	x	ŘK 1			18	
	silu				4	3	2	80	65	55	7	5	x	ŘK 1		o.73/o.96	18	
97	jáma	A-J	C4	1987	2	2	2	100	70	30	1	5	x	ŘK 1		o.73/o.97	18	

Obj. č.	funkce	poloha objektu		výzkum	tvar objektu			rozměry objektu (cm)			výplň	podloží	nálezy	datování	příměs	"stratigrafie: mladší/starší; současný"	obr. (plán)	foto
		část	sektor		půdorys	stěny	dno	d.	s.	hl.								
98	jáma/dvojkůl	A-J	C4	1987	1	5	7	110	110	36	1	4	x	ŘK?			18	
99	kulová jáma/silo	A-J	C4	1987	1	3	7	56	50	20	1	5	x	ŘK			18	
100	jáma	A-J	C4-5	1987	2	5	7	200	130	30	1	5	x	ŘK 1 ?	BR		18	
101	pec/ohniště	A-J	B4	1987	1	2	4	90	55	35	9	1	x	ŘK			8	
102	silo	A-J	C4-5	1987	9	3	2	125	120	85	6	5	x	ŘK			18	
103	silo	A-J	C5	1987	5	4	2	105	95	105	7	2	x	ŘK	BOL?		18	31
104-J	silo	A-J	B4-5, C4-5	1987	2	2	2	170	115	60	7	2	x	ŘK 1		o.104-S/o.104-J	8	
104-S	jáma	A-J	B5, C5	1987	2	2	4	170	140	100	15	6	x	ŘK	BR	o.104-S/o.104-J	8	
105	palisáda vnitřní - V část	A-F	B5, C5	1987	13	4	9	1000	85	35	17	7	x	ŘK 2			27	36, 37
105-Z	Z část	A-F	E4	1987	13	4	9	140	60	20	17	2	x	ŘK 2		o.105=o.133?		
105	celkem	A-F						2000									27	
106	jáma	A-J	C5	1987	9	9	9	160	90	30	5	5	x	ŘK			18	
107	jáma	A-J	C4	1987	9	2	7	170	60	26	1	5	x	ŘK 1	BR, STŘ	o.73/o.107	8	
108	jáma	A-J	C5	1987	5	9	7	150	130	35	5	5	x	ŘK	BR		18	
109	jáma/skalní deprese/chata ?	A-J	C4	1987	9	9	5	150	85	15	1	5	x	ŘK		o.73/o.109?	19	
110	jáma/silo ?	A-J	C1	1987	1	3	7	100	85	25	5	4	x	ŘK 1		o.143/o.110	19	
111	polozemnice	A-J	C1	1987	9	4	5	335	55	65	2	5	x	ŘK 1		o.143/o.111	19	
112	jáma/skalní deprese	A-S	B8-9	1987	2	9	7	140	100	14	1	5	x	ŘK			9	
113	jáma/substrukce chaty se sílem	A-S	B9	1987	9	4	4	170	160	20	2	5	x	ŘK			29	
	silo				4	6	2	90	80	45	6	5	x	ŘK			29	
114	silo	A-S	B9	1987	2	5	7	145	90	65	6	5	x	ŘK	BR		29	29
115	jáma/substrukce chaty s deponií hrnčířské hlíny	A-S	A9, B9-10	1987-88	8	9	4	285	120	40	1	5	x	ŘK	NV		9	32
116	skalní deprese s kult. vrstvou	A-S	B9-10	1987	9	9	9	200	150	10	5	5		ŘK?		o.116/kj.279	9	
117	skalní deprese	A-S	A10, B10	1987-88	2	9	7	155	100	25	1	5	x	ŘK			9	
118	jáma	P-S	B12	1987	2	2	2	140	110	170	5	5	x	STŘ	NV		9	
119	hrnčířská pec?	P-S	B11	1987	12	2	2	100	70	90	14	6	x	ÚK		o.119/o.3	46	
120	jáma/ část polozemnice B4	A-S	A6-7	1988	2	9	5	250	200	26	1	5	x	ŘK 1			9	
121	jáma	A-S	A7-8	1988	5	9	7	180	100	40	3	5	x	ŘK 1			9	
122	skalní deprese	A-S	A7-8	1988	9	9	9	140	70	20	4	5		ŘK?			9	
123	skalní deprese a kulová jáma?	A-S	A8	1988	2	9	4	138	60	18	5	5	x	ŘK			9	
124	pec v jámě	A-S	A8	1988	9	2	2	145	120	42	14	5	x	ŘK			29	30
125	jáma/substrukce chaty s pecí	A-S	A8-9, Z8-9	1988	2	4	4	250	170	65	7	5	x	ŘK 1		o.143/o.125	29	
	pec				1	3	1	130	130	20	14	5	x	ŘK 1				
126	pec v jámě	A-S	A9	1988	3	3	2	100	90	16	14	5	x	ŘK			29	
127	kulturní vrstva s kůly/substrukce chaty?	A-S	A9-10, Z9	1988	9	9	9	350	200	50	4	1	x	ŘK		o.143/o.127	9	
128	kamenná hráz s vodním náhonem 15	P-V	A11-12, Z11-12, Y11	1982-83, 88-89	13	2	2	2700	160	100	13	6		STŘ		o.128/o.3	9, 51-53	65-67
129	skalní deprese s kult. vrstvou	A-S	A7	1988	2	4		160	130	20	5	5	x	ŘK			9	
130	jáma s pecí	A-J	A5-6	1988	8	2	8	210	120	60	16	5	x	ŘK 1		o.143/o.130	19	
	pec				12	2	8	120	100	60	14	5	x					
	jáma				5	2	8	90	70	35	5	5	x					
131	jáma	A-S	A8-9	1988	1	3	2	105	90	18	1	5	x	ŘK		kj.367/o.131	9	
132	jáma/skalní deprese	A-S	A7-8	1988	9	9	8	310	115	20	5	5	x	ŘK 1		o.143/o.132	9	
133	jáma/koncový kůl palisády 105	A-J	A5, B5	1988	1	5	3	240	180	38	4	5		ŘK 2		o.133=o.105?	9	37
134	ohniště v chatě 10	P-S	C21, D21	1980	2	1	1	125	100	18	1	6	x	ŘK 1		o.134=o.10	35	
135	ohniště/pec v chatě 18	P-S	E17	1981-1983	5	2	7	110	70	12	14	6	x	ŘK 1		o.135=o.18	38	
136	pec v chatě 22	P-Z	H11	1982	12	2	2	105	100	34	14	4	x	ŘK 1		o.136=o.22	33	12, 14
137	pec v chatě 65	A-J	D1	1986	12	10	10	70	70	60	14	6	x	ŘK 1	BOL? BR	o.137=o.65	8,19	
138	pec v chatě 59	A-J	B2, C2	1986	9	10	10	220	60	25	14	6	x	ŘK		o.138=o.59	19-20	
139	ohniště v chatě 53	P-S	G13	1985	4	10	2	100	80	5	16	1	x	ŘK 1		o.139=o.53,54		9
140	polozemnice	P-S	C15-16, D15-16	1980	5	3	2	560	530	45	10	5	x	ŘK 1		o.1/o.140	38	
141	polozemnice	P-S	E14-15, F14-15	1983	5	2	2	530	470	60	10	5	x	ŘK 1		o.1/o.141	39	39
142	berma a svah akropole před o.3	P-V	A12, Y11-12, Z11-12	1983, 1988-89	13	10	3	1200	250	50	7	7	x	ŘK 1		o.144/o.142	9,45,51, 52	67
143	obvodová hradba	A-F	A3, A5, A9, B1, B3, B5, C1, D0-1 F0, Z8-10	1984, 1986-89				4500	200	200					ŘK 2	o.143/o.16, 63, 65, 92, 93, 110, 111, 125, 127, 130, 132	48-50	58-63
144	hliněný val mezi 2. a 3. příkopem	P-F	A12, H5-6, H8, X9-10, Y11-12, Z11-12	1981-83, 1988-89, Z11-12				1700	250	70				ŘK 2		o.144/o.142 o.55/o.144	45,51-52	65
145	hlímitokamenitý val	P-F	V1-2, X1-2	1985-86				4000	300	80				ŘK			54	54, 55
146	hliněný val mezi 1. a 2. příkopem	P-F	E11-13, G11-13, H9-12, I9-21	1981-83, 1985				2000	500	100				ŘK 2		o.146/21, 22, 53 56,57 T157o. 51-52/ o.146	42, 44	16, 26

Tabela 6. Objekty č. 1–146, seznam a popis. Vysvětlivky a zkratky:

Obj. č.: číslo objektu. – **Funkce:** předpokládaná funkce objektu podle tvaru a výplně. – **Poloha objektu, část:** A – akropole, A-J, A-S, A-F: akropole-jih, sever, fortifikace; P – předhradí, P-V, P-S, P-Z, P-F: předhradí-východ, sever, západ, fortifikace. **Sektory,** v nichž objekt leží. – **Výzkum:** sezóny.

Tvar objektu. Půdorys: 1 okrouhlý, 2 oválný, 3 osmičkový, 4 čtvercovitý, 5 obdélníkový, 6 trojúhelníkový, 7 lichoběžníkový, 8 lalokovitý, 9 nepravidelný, 10 nezachován či nejištěn, 11 úzký a dlouhý (žlábký), 12 podkovovitý (pece), 13 rozměrné útvary (palisáda, vodní dílo s hrází, příkopy). – **Stěny:** 1 oblá, miskovitá, 2 kolmé, svislé, 3 šikmé, 4 nestejně, kolmé/šikmé, 5 stupňovitě, 6 podhloubené, kónické (síla), 9 nepravidelné, 10 nezachované či nejištěné. – **Dno:** 1 oblá,

miskovitě, 2 ploché rovné, 3 ploché šikmé, 4 dvojdielné, s jednou či dvěma prohlubněmi, 5 s více prohlubněmi, 6 hrotité, 7 nerovně zvlňené, 8. nerovně s ostrými hranami ve skále, 9 nepravidelné, 10 nezachované či nezjištěné. – **Rozměry:** d = délka, ξ = šířka, $hl.$ = hloubka.

Výplň objektu: 1 černá/černohnědá/černošedá, homogenní; 2 dto, při dně promíšená vrstva; 3 dto, u stěn sprašové jazyky – záteky; 4 dto promíšená spraš či zrnky spraše; 5 světlá – hnědá promíšená spraš či se zrnky spraše; 6 dto jednotná, proložená jednou vrstvou či dvě vrstvy nad sebou; 7 dto silně vrstvená (světlé, uhlíkaté či mazanícové vrstvičky); 8 dto s mazanícovým výmazem; 9 popelovitá – vrstvená (výplň chat, specifický popis); 10 nezjištěna či nezachována; 11 bělavá – bělošedá (středověk); 12 zateklá ornice či povrchová vrstva; 13 kamenitá (cisterna, hradba, hráz); 14 mazanícová vrstva, kopule pece (ohniště, pec); 15 vrstvená výplň velkých objektů a příkopů s kameny a tmavě hnědými vrstvami; 16 popelovitá a uhlíkatá; 17 různá (kupř. kůly palisád).

Podloží: 1 spraš, 2 hlinitopískité, 3 štěrkopisek, 4 rozpadlá skála, 5 rostlá skála, 6 výplň staršího objektu (stratigrafie), 7 různé (v jednotlivých úsecích rozměrných objektů), 10 nezjištěno.

Nálezy: označeno křížkem. – **Datování, příměs:** KNP – kultura nálevkovitých pohárů, Bol. – bolerázská / kultura se šňůrovou keramikou, ŘK – řívnácká kultura, BR – doba bronzová, STR – středověk, NV – novověk. **Stratigrafie:** vyznačeny případy stratigrafického vztahu (objekt x/objekt y = objekt x je mladší než objekt y; $o.x=o.y$: objekt x je relativně současný s objektem y). – **Obr.:** plán objektu. – **Foto:** foto objektu.

– **Tabelle 6.** Objekte Nr. 1-146, Verzeichnis und Beschreibung. Erläuterungen und Abkürzungen:

Obj. Nr. : Objekt-Nr. – **Funktion:** vorausgesetzte Funktion des Objekts aufgrund Form und Verfüllung. – **Lage des Objekts, Teil:** A – Akropolis, A–J, A–S, A–F: Akropolis-Süd, -Nord, Befestigungsanlage; P – Vorburg, P–V, P–S, P–Z, P–F: Vorburg-Ost, -Nord, -West, Befestigung. **Sektoren** in denen sich die Objekte befinden.

Grabung: Grabungssaison.

Form des Objekts. Grundriss: 1 rund, 2 oval, 3 achterförmig, 4 quadratisch, 5 rechteckig, 6 dreieckig, 7 rautenförmig, 8 lappenförmig, 9 unregelmäßig, 10 nicht erhalten bzw. nicht feststellbar, 11 schmal und lang (Gräbchen), 12 hufeisenförmig (Ofen), 13. größere Gebilde (Palisade, Wasserkanal mit Damm, Gräben). – **Wände:** 1 rund, schalenförmig, 2 senkrecht, 3 schief, 4 ungleich, senkrecht/schief, 5 stufenförmig, 6 untergraben, konisch (Silos), 9 unregelmäßig, 10 nicht erhalten bzw. nicht feststellbar. – **Boden:** 1 rund, schalenförmig, 2 eben, 3 eben schräg, 4 doppelt, mit einer oder zwei Dellen, 5 mit mehreren Dellen, 6 spitzig, 7 uneben, gewellt, 8 uneben mit scharfen Felskanten, 9 unregelmäßig, 10 nicht erhalten bzw. nicht feststellbar. – **Maße:** d = Länge, ξ = Breite, $hl.$ = Tiefe.

Verfüllung des Objekts: 1 schwarz/schwarzbraun/schwarzgrau, homogen; 2 Dtto., am Boden gemischte Schicht; 3 Dtto., an den Wänden Lößflamme; 4 Dtto. vermischt mit Löß bzw. Lößkörnern; 5 hell – braun mit Löß bzw. Lößkörnern; 6 Dtto., einheitlich, durchsetzt mit einer oder zwei Schichten übereinander; 7 Dtto. mehrschichtig (hell, mit Holzkohle oder dünnen Lehmewurfgeschichten); 8 Dtto. mit Lehmverschmierung; 9 Aschig – geschichtet (Verfüllung von Hütten, spezifische Beschreibung); 10 nicht erhalten bzw. nicht feststellbar; 11 weiß – weißgrau (Mittelalter); 12 eingesickerte Ackerkrumme oder Oberflächenschicht; 13 steinig (Zisterne, Wehrmauer, Damm); 14 Lehmewurfgeschicht, Kuppel von Ofen (Herdstelle, Ofen); 15 geschichtete Verfüllung größerer Objekte und Gräben mit Steinen und dunkelbraunen Schichten; 16 mit Asche und Holzkohle; 17 verschieden (z.B. Pfähle von Palisaden).

Untergrund: 1 Löß, 2 erdsandig, 3 Schottersand, 4 verwitterter Felsen, 5 gewachsener Felsen, 6 Verfüllung eines älteren Objekts (Stratigraphie), 7 verschieden (in einzelnen Abschnitten größerer Gebilde), 10 nicht feststellbar.

Funde: mit Kreuz bezeichnet. – **Datierung, Beimischung:** KNP – Trichterbecherkultur, Bol. – Boleráz-/schnurkeramische Kultur, ŘK – řívnácká kultura, BR – Bronzezeit, STR – Mittelalter, NV – Neuzeit. – **Stratigraphie:** Bezeichnet sind stratigraphische Beziehungen (Objekt x/Objekt y = Objekt x ist jünger als Objekt y; $o.x=o.y$ = Objekt x ist etwa zeitgleich mit Objekt y). – **Abb.:** Plan des Objekts. – **Foto:** Fotografie des Objekts.

Otázka rané (nehrazené) fáze

Existenci zástavby na akropoli před stavbou obvodové palisády nelze vyloučit, nicméně jedinou indicií pro to je poloha polozemnice 92, stojící v linii obvodové palisády. Pro její umístění se nabízí dvojitý vysvětlení: buď je z doby rané, předfortifikační fáze – a kůly palisády v této partii zanikly během stavby obvodové hradby (viz kap. 2.4.2), nebo spadá do starší fáze a obvodová palisáda v těchto místech nestála.

Zánik osady starší fáze a následná přestavba

Hrazená osada zanikla v důsledku přestavby areálu na pevnost mladší fáze. Jistou představu o průběhu celé akce poskytly stratigrafické situace mezi objekty starší a mladší fáze, popsané v kap. 2. Zvláště názornou se v tomto ohledu ukázala situace v prostoru polozemnice 53. Plochu dna zde kryla až 15 cm mocná vrstva jemného popela, náleзовě téměř sterilní, dosvědčující, že dům byl vyklizen a spálen. Zbylou základovou jámu poté stavitelé fortifikace začlenili do trasy vnějšího příkopu tím způsobem, že její SZ polovinu, ležící v linii příkopu, šikmo strhli a zbylou JV polovinu zaházeli hlínou. Prostor někdejší polozemnice byl poté ještě překryt tělesem valu 144, navršeným ze zeminy z vnějšího a středního příkopu. Stratigraficky je tedy polozemnice spolehlivě starší než oba příkopy i val mezi nimi.

Podobně tomu bylo u dvojice polozemnic 21, 22. Obě se nacházely v dosahu příkopu 2, který zčásti překryl východní stranu jejich společné základové jámy. Zde se navíc ukázalo, že obě jámy zůstaly po

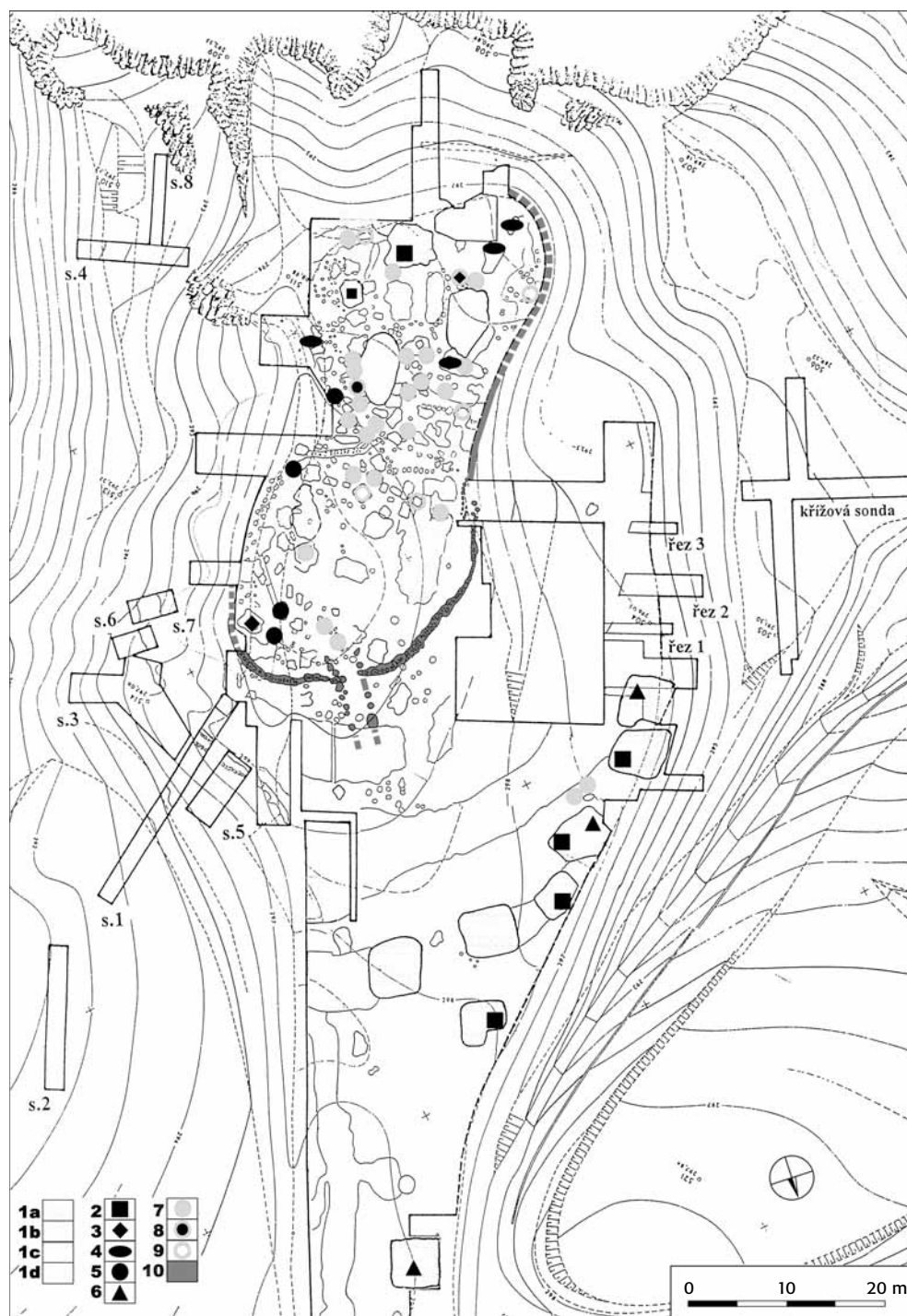
spálení domů po určité dobu pouze zčásti zasuté. Svědčila o tom vrstvička jílovitého splachu tekoucího ve směru svahu, tj. od S k J, která překryla popelovité souvrství na dně. Zdá se proto, že mezi zánikem, resp. požárem obou polozemnic a vyhloubením středního příkopu byl jistý časový interval, a teprve poté že následoval zához základových jam hlínou vybranou při hloubení příkopu.

Obdobné superpozice se opakovaly, i když už ne v té úplnosti, také u zbývajících tří polozemnic stojících v řadě s předchozími. Spolu s nimi dosvědčují, že **mezi zánikem polozemnic a výstavbou fortifikační linie existoval kauzální vztah**, že se jednalo o **plánovanou akci, jejíž jednotlivé fáze na sebe navazovaly**. Jsou odrazem událostí, které proběhly podle scénáře sestávajícího ze tří kroků:

Prvním krokem se stalo vyklizení polozemnic – což byla akce, která mohla, ale také nemusela, být dobrovolná. Zřejmě ji ale předcházela dohoda, protože osadníkům bylo umožněno vyklidit svá obydlí.

Druhým krokem bylo spálení dřevěné konstrukce domů, jak o tom svědčí popelovité vrstvy s četnými uhlíky kryjící dno základových jam.

Třetím krokem, pro něž byly oba předchozí kroky přípravou a jímž započala vlastní výstavba fortifikace mladší fáze, se stalo hloubení příkopů: vnějšího, vedeného v linii spálených polozemnic 140 – 141 – 25 – 53, a středního, který zčásti zabral dvojici polozemnic 21, 22. Poté byl zbylý prostor po polozemnicích zaházen a navršený hliněné valy mezi příkopy.

Obr. 59. Starší sídlištní fáze, rekonstrukce: 1 – obytné stavby (polozemnice, mělké polozemnice, povrchové kůlové domy); 2 – pece v polozemnicích; 3 – pece povrchové; 4 – pece zapuštěné do podloží, s předepční jámou; 5 – pece v kruhovitých jamách s plochým dnem; 6 – ohniště v polozemnicích; 7 – síla; 8 – síla / pece; 9 – síla / jámy, kůly; 10 – palisáda s bránou a postranní brankou. — **Abb. 59. Ältere Siedlungsphase, Rekonstruktion: 1 – Wohnhäuser (Grubenhäuser, seicht angelegte Grubenhäuser, oberirdische Häuser); 2 – Öfen in den Grubenhäusern; 3 – oberirdische Öfen; 4 – in den Untergrund eingelassene Öfen mit vorgelagerter Arbeitsgrube; 5 – kreisförmige Grubenöfen mit flacher Sohle; 6 – Herdstelle in Grubenhäusern; 7 – Silos; 8 – Silos / Öfen; 9 – Silos / Gruben, Pfosten; 10 – Palisade mit Tor und Seitentor.**

Otázkou je **časový interval** mezi spálením předhradní zástavby a započatím stavby fortifikačních děl mladší fáze. Poměrná zachovalost pece v polozemnici 22 naznačila, že k záhozu základové jámy došlo krátce po spálení domu, ještě dříve, než hliněnou klenbu pece mohl rozplavit déšť. Podobně je možno interpretovat situaci z polozemnice 53. Zde se vrstva šedého jemného popela, kryjící dno v síle 10–15 cm, zvedala směrem k okraji až v celé výšce překryla kolmou stěnu základové jámy – což se dá vysvětlit nejspíše tak, že popel ze spáleného domu se v době záhozu nacházel ještě v sypkém stavu, takže byl házenou zeminou vytla-

čován podél stěn základové jámy vzhůru. Naopak zase zmíněné pozorování z polozemnic 21, 22, kde popelovité souvrství na dně překryla splachová vrstvička, naznačuje, že mezi spálením domů a záhozem zbylých prostor základových jam musel existovat jistý časový interval – i když zde je zase možná námitka, že vznik splachu o této síle mohl být záležitostí jednoho prudšího deště.

Ještě k **tezi o záměrném vyklizení** polozemnic na předhradí. Argumentem pro ni je absence běžné výbavy domácností, kterou v archeologizované podobě

	příkopy			valy, hradba			zemnice			splachová vrstva	objekt 104
mladší	o.15 - vodní náhon	o.15 - vodní náhon	o.119-pec únětické k, o.15 + 128-vodní náhon a hráz		o.55-pec	o.51-vrstva, o.52-pec					
objekty č.	o.1 - vnější příkop	o.2 - střední příkop + o.146-val mezi středním a vnějším příkopem	o.3-vnitřní příkop + o.143-hradba + o.144-val mezi středním a vnitřním příkopem	o.143 - hradba	144-val mezi středním a vnitřním příkopem	o.146-val mezi středním a vnějším příkopem	o.34-zemnice	o.37-zemnice	o.73 - zemnice	o.38 + 39-splachová vrstva	o.104-S - jáma
starší	o.25 - polozemnice, o.140 - polozemnice, o.141 - polozemnice	o.21+ o.22 - polozemnice, o.53-polozemnice, o.56-sílo, o.57-sílo	o.16-obvodová palisáda	o.16-obvodová palisáda, o.63-pec, o.64-jáma-žlab kúlové chaty, o.65-polozemnice, o.92-polozemnice, o.93-sílo, o.110-jáma/sílo, o.111-polozemnice, o.125-jáma/část polozemnice, o.127-vrstva/spodek kúlové chaty, o.130-jáma s pecí, o.132-jáma/skalní deprese	o.142-berma + svah akropole před vnitřním příkopem	o.21+o.22-polozemnice, o.53-polozemnice, o.56-sílo, o.57-sílo	o.32-sílo a pec	o.36-jáma	o.68-jáma, o.94-sílo, o.95-pec/sílo, o.96-polozemnice, o.97-jáma, o.107-jáma	o.33-jáma /kúlová chata, o.47-kúlová chata?, o.48-pec, o.50-sílo/jáma	104-J - sílo

Tabela 7. Stratigrafický vztah objektů mladší řívnáčské fáze (příkopy obj. 1–3, valy obj. 144, 146, hradba obj. 143, trojice zemnic obj. 34, 37, 73) a mladobronzové splachové vrstvy (obj. 38, 39) k objektům starší řívnáčské fáze a z postřívnáčských sídlištních fází. — **Table 7.** Stratigraphische Beziehung zwischen Objekten der jüngeren Řívnáč-Phase (Graben Obj. 1–3, Wälle Obj. 144, 146, Wehrmauer Obj. 143, drei Grubenhäuser Obj. 34, 37, 73) und spätbronzezeitliche Spülschichten Obj. 38, 39) zu den Objekten der älteren Řívnáč-Phase und aus der nach-řívnáčzeitlichen Siedlungsphasen.

představují především zbytky většího počtu celých či rozpadlých nádob. V řívnáčských polozemnicích jsou větší soubory keramiky vcelku časté (kupř. polozemnice z Prahy-Bubenče a Bohnic: Knor 1946; Hájek – Moucha 1985). Proti tomu na Denemarsku se *in situ*, tj. v primární poloze, stojící či spadlé na podlahu, nenalezlo z mobilní výbavy prakticky nic. Jedinou výjimkou je v tomto směru zásobnice z polozemnice 141. Střepový materiál ze zásepových vrstev polozemnic je až druhotně přemístěným odpadem.

Mladší stavební fáze (obr. 60)

Rekonstrukce vychází z polohy osmi fortifikačních linií, z nichž u šesti – u příkopů 1–3, hliněných valů 144, 146 a obvodové hradby 143 – je následnost po objektech starší fáze zajištěna stratigraficky. U zbývajících dvou je příslušnost k této fázi dána u valu 145 na východním předhradí charakterem výplně a u vnitřní palisády 105 vztahem k zástavbě starší fáze (kap. 2.4).

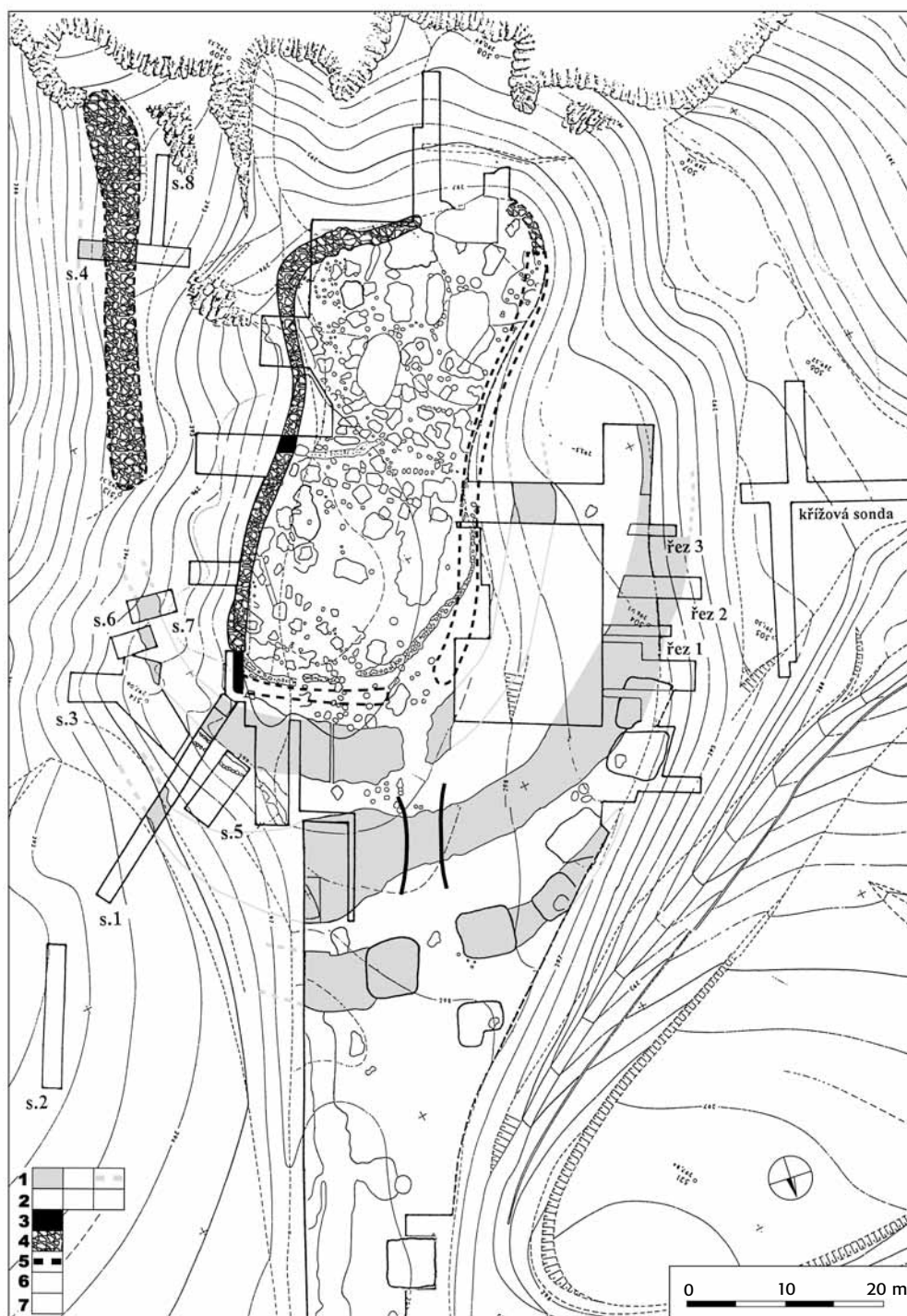
Akropoli v této době ze tří stran podkovovitě obepnul pás tří příkopů. Kámen získaný při tesání příkopů posloužil ke stavbě obvodové hradby nepravidelně obdélníkovitého půdorysu o rozměrech ca 40–45 x 25–28 m. Dochoval se z ní jen hlinitokamenitý val na V a S straně, v jehož jedné části se objevil i krátký úsek základu čelní zdi. Podle složení valu, jakož i podle charakteru hradební destrukce kryjící východní svah akropole, hradba sestávala z velkých, téměř metr dlouhých balvanů i z menších a drobných kamenů, jen

s malou příměsí hnědé hlíny. Předpokládáme, že konstrukci hradby tvořila čelní lícni zeď z nasucho kladených kamenů opřená o hlinitokamenitý val. Podle kvanta kamenů ve valu, na svazích a v závalu vnitřního a středního příkopu a za předpokladu, že nebyla širší než 2 m, lze její původní výšku odhadnout na ca 2–2,5 m.

Podoba vnitřního prostoru akropole o ploše ca 10 arů není spolehlivě rekonstruovatelná. Poté, co zástavbu a obvodovou palisádu starší fáze nahradila hradba, rozdělila ohrazenou plochu krátká příčná palisáda. Lehká konstrukce i tvar napovídají, že její role byla jen symbolická, s cílem rozdělit ohrazený prostor akropole na dvě části, z nichž ta přední (severní) byla poněkud větší než zadní (jižní). Široký průchod vnitřní palisádou směřoval příchozí do volného prostoru mezi trojicí velkých zemnic v zadní části. Datování zemnic do mladší fáze je pravděpodobné, ne však jisté. Pro svědčí paralela mezi polohou zemnice 37, umístěné na čelním, nejj jižním okraji ostrožny, a shodně situovaným „bastionem“ v palisádě výšinného sídliště bernburské kultury na Dölauer Heide u Halle (kap. 3.1.2).

Zda v této době existovala nějaká zástavba také v severní části akropole, nevíme. S ohledem na okolnosti naznačující, že výstavba fortifikace této fáze nebyla dokončena, nelze vyloučit ani možnost, že její plocha zůstala nezastavěná.

Na předhradí nahradilo zástavbu starší fáze neobvykle mocné opevnění, sestávající z pěti fortifikačních linií – tří příkopů a dvou hliněných valů mezi nimi.

Obr. 60. Mladší sídlištní fáze, rekonstrukce: 1 – příkopy 1–3; 2 – hliněné valy 144, 146; 3 – obvodová hradba 143, dochovaný úsek; 4 – dto ve formě hliníto-kamenitého valu a hliníto-kamenitý val 145 na východním předhradí; 5 – obvodová hradba 143, předpokládaný průběh; 6 – vnitřní palisáda 105, V a Z úsek; 7 – zemnice 34, 37, 73. — **Abb. 60. Jüngere Siedlungsphase, Rekonstruktion:** 1 – Gräben 1–3; 2 – Erdwälle 144, 146; 3 – Wehrmauer 143, erhaltener Abschnitt; 4 – Dtto. in Form eines Erdsteinwalls und der Erdsteinwall 145 in der östlichen Vorburg; 5 – Wehrmauer 143, vorausgesetzter Verlauf; 6 – Innenpalisade 105, O- und W-Abschnitt; 7 – tiefes Grubenhaus 34, 37, 73.

Vnitřní příkop, široký ca 5 m a hluboký ca 2 m, cele vytesaný do skály, měl lichoběžníkový profil s úzkým plochým dnem. Nebyl souvislý, ale rozdělával jej pevný přechod, široký jen 1 m a situovaný při severním nároží akropole, na dvě ramena. Střední příkop s obdobným profilem i hloubkou, avšak široký místy až 7 m, měl souvislý průběh. Přemostěn byl zřejmě v místě zúžení, ve směru přechodů přes vnitřní a vnější příkop. Třetí příkop, vnější, byl široký také 5–6 m, ale podle nevelké hloubky a plochého dna východního ramena, které překrylo jednu z polozemnic starší fáze, nebyl dokončen. Stejně jako vnitřní příkop byl i on rozdělen pevným pře-

chodem, širokým zde 4 m, na dvě ramena. Oba hliněné valy, jeden mezi vnitřním a středním, druhý mezi středním a vnějším příkopem, se dochovaly jen místy ve formě nízkých hřbetů: první menších rozměrů (š. 2 m, v. 50–80 cm), druhý vyšší (š. 3–5 m, v. až 1 m).

Terasu východního předhradí chránil v této fázi kratší příčný val z kamenů promíšených hlínou, patrně zesílený dřevěnou konstrukcí, jejíž oporou byla řada sloupů. V sondě č. 4, kde byl široký ca 3 m a vysoký až 80 cm, se pod jeho úpatím táhl mělký příkop, podle směru snad navazující na vnitřní příkop.

Z více terénních situací bylo zřejmé, že některé objekty mladší fáze **zůstaly nedokončené**. Evidentní to je především u obou ramen vnějšího příkopu a podobně jsme hodnotili i stav, v jakém se nacházely zemnice 34 a 73. Možných příčin je více, od náhlého opuštění lokality až po situaci, za níž se některé z těchto objektů ukázaly jako nadbytečné.

3.2. Nálezy

3.2.1. Nálezový fond, nálezové situace

V nálezovém fondu výrazně převažuje keramika (ca 130 000 zlomků a částí), artefaktů ostatních kategorií je podstatně méně (tbl. 8). Při rekonstrukci stavebních fází (kap. 3.1) se ukázalo, že rozhodující slovo připadá terénním datům, především stratigrafickým vztahům mezi objekty, ne artefaktům. Většina jich totiž pochází z poloh druhotně uložených či přemístěných, což podstatně snižuje jejich datovací hodnotu. Ke ztrátě primárního nálezového kontextu přitom docházelo už během řivnáčského osídlení. Podstatnou měrou k tomu přispěla přestavba starší osady na pevnost mladší fáze a s tím spojená výstavba fortifikačního systému. Celou akci, která původní reliéf ostrožny bezpochyby značně poznamenala, provázely masivní přesuny půdy a zásahy do skalního podloží. Už tehdy prokazatelně docházelo i k záměrnému odebrání kulturní vrstvy z akropole ke stavbě obvodové hradby a valu na východním předhradí.

V následujících pravěkých obdobích byla intenzita postdepozičních procesů antropogenního původu patrně minimální (kap. 4.2). Podstatnější terénní zásahy související s důlním provozem v okolí lokality zaznamenáváme až v pozdním středověku a poté ještě někdy na přelomu 18. a 19. století, kdy došlo k zplanýrování eneolitické fortifikace a přeměně akropole s částí předhradí na zemědělsky obdělávaný pozemek (kap. 4.3). Tehdy opět docházelo k rozvážení kulturní vrstvy z akropole, tentokrát za účelem vyrovnat terén v místě příkopů. Orba poté vedla k přeměně zbytku kulturní vrstvy v ornici, do které se tak dostaly materiály ze všech sídlištních fází. V době výzkumu byl počet artefaktů ovšem už silně zredukovaný desítkami trvajícím prooráváním, které na značné ploše akropole zasahovalo až na skalní podloží. Kolekce kamenných nástrojů a keramiky v muzejních sbírkách svědčí také o amatérských sběrech, prováděných zde mlynáři z obou mlýnů pod ostrožnou, kutnohorskými muzejníky a jistě i dalšími zájemci o starožitnosti.

Informační hodnota archeologického inventáře, pokud jde o schopnost datovat objekty a situace v rámci zdejší řivnáčské sídelní sekvence, je tedy vinou terénních poměrů, poznamenaných postdepozičními procesy, relativně nízká. Důsledkem je značná redukce počtu nálezů a také fragmentarizace, nápadná především u keramiky (kap. 3.2.2). Před jejich rozbořem bylo proto třeba určit, nakolik zmíněné procesy ovlivnily, resp. snížily chronologickou hodnotu souborů z jednotlivých objektů a poloh.

Při **klasifikaci nálezových situací** jsme vycházeli z vertikálně stratigrafických vztahů mezi objekty starší

a mladší stavební fáze (kap. 3.1.3, tbl. 7). Výsledné hodnocení se v podstatě shoduje s datováním objektů, vrstev a poloh v kap. 2 a na tbl. 6 (ŘK 1 = starší stavební fáze, ŘK 2 = mladší stavební fáze, ŘK = řivnáčská kultura bez bližšího určení):

A 1. Nálezové situace z doby starší řivnáčské fáze

- a) Západní předhradí. Polozemnice 21: mezivrstva mezi dvěma výmazy podlahy.
- b) Severní a západní předhradí. Objekty stratigraficky a situačně starší než příkopy 1, 2 a valy 144, 146: spodní popelovité i svrchní záhozové vrstvy polozemnic 10, 18, 21, 22 (+ pec 136), 25 (+ pec 26), 53 (+ pec 54 a ohniště 139), 140, 141, jáma 19 a dvojice sil 56, 57.
- c) Akropole. Objekty překryté či porušené objekty mladší fáze – obvodovou hradbou 143 a trojicí zemnic 34, 37, 73: obvodová palisáda 16, polozemnice 65 (+ pec 137), 92, 96, 111, sila (93, 110, pece a jámy s pecemi 125, 130 a jáma 132.
- d) Východní předhradí. Berma 142 před vnitřním příkopem: souvrství (spodní a svrchní vrstva) zčásti překryté hliněným valem 144 z doby mladší fáze.
- e) Východní předhradí. Val 145: výplň mezi kameny, ve svrchních partiích se silnou mladší pravěkou až novověkou příměsí, je původem kulturní vrstva starší fáze z akropole.

Z hlediska *chronologické citlivosti a spolehlivosti* jsou mezi uvedenými soubory jisté rozdíly:

- 1) Nejvyšší hodnotu má nálezový soubor **A 1a**, který lze interpretovat jako primární odpad z prostoru polozemnice 21 z doby před mladším podlahovým výmazem.
- 2) Materiály z nálezových situací **A 1b, c** byly na místo svého uložení druhotně přemístěné během planýrky, která předcházela budování fortifikačních děl mladší fáze. Pocházejí nejspíše z blízkého okolí uvedených objektů, a považujeme je proto za sekundární odpad z doby starší fáze (ke klasifikaci odpadu kupř. *Veňcl 1995; Neustupný 1996*). V případě sil, pecí a jam s pecemi je navíc zřejmé, že inventář z nich nesouvisí s jejich původní funkcí a lze soudit, že z větší části pochází z doby krátce před zánikem těchto objektů. Stejně datování jako u situací **A 1b, c** předpokládáme u situace **A 1d**, aniž by se dalo říci, zda jde o odpad sekundární nebo terciární. V případě **A 1e** je třeba brát v úvahu, že v podbrázdí a svrchních vrstvách objektů z těchto situací se častěji vyskytovala mladší intruze.
- 3) Materiály z nálezové situace **A 1e** pocházejí z kulturní vrstvy přemístěné na terasu východního předhradí z povrchu akropole ke stavbě valu 145. Spadají tedy do kategorie terciárního odpadu, tj. odpadu přemístěného z místa jeho druhotného uložení.

A 2. Nálezové situace pravděpodobně z doby starší řivnáčské fáze

Akropole: polozemnice 96, chata / skalní deprese 23, sila 41, 41a, 60, 66, 94, 104-J, pece 63, sila / pece 32,

Kutná Hora - Denemark	Nálezové kategorie - pravěk (viz <i>tbl. 1–4</i>)					
	keramika (počet zlomků)	broušená industrie (B1, B1O)	štípaná industrie (Š1, Š1O)	ostatní kamenná industrie (KA, BR, DR)	kostěná industrie (Kol)	měděná industrie (Cul)
akropole	61406	239	375	413	54	2
předhradí - sever	49718	879	532	254	34	
předhradí - východ	3617	8	35	22	8	
předhradí - západ	13264	109	136	45	51	
celkem	128005	1235	1078	734	147	2

Tabella 8. Celkové složení nálezového fondu pravěkého stáří. — **Table 8.** Gesamtzusammensetzung der urgeschichtlichen Funde.

95, jámy 36, 68, 97, 100, 107, 120, 121, jáma / chata 64 – vše s výjimkou svrchních vrstev a podbrázdí, často kontaminovaných mladší příměsí.

Do kontextu starší fáze jsme tyto objekty zařadili ne ze stratigrafických důvodů, jako předchozí, ale s ohledem na prostorovou dispozici a vztah k jiným objektům (*kap. 2, tbl. 6* s datováním ŘK 1). Inventář z jejich výplně patří, stejně jako v případě objektů ze skup. **A 1c**, do kategorie sekundárního odpadu. Také v nich se ve svrchních vrstvách vyskytuje mladší intruze.

B. Nálezové situace blíže nedatovatelné

Tyto materiály se na místo svého uložení dostaly zčásti ještě během řivnáčského osídlení (sem počítáme též všechny řivnáčské objekty, u kterých se nedá určit, zda patří starší či mladší fázi), převážně ale až v důsledku mladších sídelních aktivit, působením postdepozicičních procesů přírodního rázu nebo během novodobých terénních úprav:

- B 1.** Akropole: skrývka, podbrázdí a objekty neuvedené v A 1, 2; kromě zemnic jde převážně o mělké objekty, skalní deprese, kúly a splachové vrstvy nálezově chudé či kontaminované mladší či starší příměsí.
- B 2.** Severní, východní a západní předhradí: skrývka, podbrázdí a objekty neuvedené v A 1, 2.
- B 3.** Vnitřní a střední příkopy: spodní vrstvy (pod novodobým kamenným závalem) i kulturní vrstva nad závalem, transportovaná sem z akropole během novodobé planýrky.

Podle provenience jde o materiály na úrovni sekundárního odpadu (**B 1** a zčásti **B 2**, za předpokladu, že orbou nedošlo k jejich podstatnějšímu rozvlečení z místa původního uložení), v případě nálezů ze situací **B 3** a zčásti patrně též **B 2** se jedná o odpad terciární.

Rozdělení nálezových situací, i když schematické, naznačuje relativně chronologickou pozici objektů a poloh v průběhu řivnáčského osídlení. Jeho použití je ovšem omezené, význam má jen v případě materiálů z A-situací, datovaných s větší či menší jistotou do starší fáze (*tbl. 12*). I pak je ale třeba brát v úvahu, zda daný objekt neobsahuje mladší příměs a v případě, že ano, zda kontaminace zasáhla jen svrchní vrstvu nebo zda pronikla hlouběji. B-situace jsou chronologicky irelevantní, protože materiály z nich jsou prakticky na úrovni sběrů. Nicméně i ty stojí za pozornost, protože

kupř. výskyt určitých typů či výzdoby výhradně v B-situacích může být indicií jejich mladší pozice v rámci řivnáčské kultury.

3.2.2. Keramika

Na Denemarku, stejně jako na jiných pravěkých sídlištích, zaujímá keramika vůči ostatním nálezovým kategoriím počtem i významem jednoznačně první místo – viz *tbl. 8*, informující o **kvantitativním poměru** keramiky ke kamenné, kostěné a měděné industrii.

Při stanovení **obecné struktury** pravěké keramiky (*tbl. 9; obr. 61*) vycházíme z počtu zlomků morfologicky určitelných a atypických (z nich započítáváme jen střepy s průměrem nad 2 cm). Ze 128 542 takto evidovaných jedinců připadá takřka polovina (46,5 %) na atypickou keramiku obecně pravěkého stáří. Ze zbývajících 53,5 % pak 52,2 % zabírá keramika řivnáčské kultury (67 016 zl.), z čehož 16 % jsou zlomky typické (okraje, zdobené, profilované, dna), 33,8 % zlomky s povrchem zdrsněným tzv. slámováním a 2,4 % zlomky s povrchem zdrsněným tzv. voštinováním nebo blátitým slípem, velmi zřídka též prstovaným. Pro historii ostrožny je významným zjištěním, že z celkové sumy datovatelné, resp. kulturně určitelné keramiky (68 784 zl.) činí podíl řivnáčské keramiky plných 97 %. Podíl keramiky z neřivnáčských období nepřesahuje 1,5 %, z čehož ca 0,1 % připadá na zlomky kultury nálevkovitých pohárů, bolezské stupeň badenské kultury a kulturu se šňůrovou keramikou, 0,2 % na únětickou kulturu, 0,6 % na knovízskou kulturu a 0,4 % na období mladšího středověku a novověku (*kap. 4*).

3.2.2.1. Klasifikace

Hlavní tvary řivnáčské keramiky prvně vyčlenil z konglomerátu sídlištní keramiky pozdní doby kamenné *J. Axamit* (1924, tab. I), později se jí zabývali *K. Žebera* (1944, tab. B), *E. Štiková* (1955) a *N. Mašek* (1960, Abb. 6); srv. *obr. 62 A–C*. Podrobné typové rozřídění předložila jmenovaná autorka až v souvislosti se zpracováním výzkumu na Homolce u Stehelčevse (*Ehrich – Pleslová-Štiková* 1968, 52–81, 149–172); založené je na nálezech z této a dalších lokalit, většinou z pražsko-slánské oblasti; viz *obr. 62 D*.

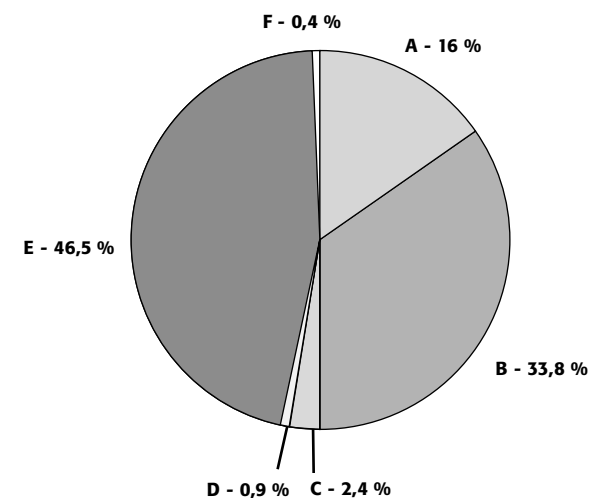
Rozsahem představuje řivnáčská keramika z Denemarku sice nejpočetnější soubor, jaký je v současné době k dispozici, problémem se ale ukázal stav,

Kutná Hora - Denmark	KERAMIKA - počet zlomků											
	zl. typické (o., orn., profil., dna)	1. zásobní tvary				2.				3.	4.	celkem
		p. slámovaný + zl. o.	p. voštinovaný	p. blátitý	p. blátitý prstovaný	KNP, Boleráz, k. šňůrová	starší doba bronzová	mladší doba bronzová	dto, p. blátitý špachtlovaný	atypická ker. pravěká	mladší středověk - novověk	
akropole	9181	21746	598	781	410	118	106	459	295	27712	159	61565
předhradí - sever	8365	15241	527	303	50	19	131	43	16	25023	203	49921
předhradí - východ	616	1262	51	23	2	0	2	4	5	1652	33	3650
předhradí - západ	2367	5188	197	85	23	2	5	8	18	5371	142	13406
celkem	20529	43437	1373	1192	485	139	244	514	334	59758	537	128542
%	16,0	33,8	1,1	0,9	0,4	0,1	0,2	0,4	0,2	46,5	0,4	100,0

Tabela 9. Celková skladba keramiky podle stáří: 1. keramika řivnáčské kultury typická a atypická (s povrchem slámovaným, voštinovaným, blátitým a prstovaným); 2. keramika z před- a postřivnáčských období pravěku (KNP včetně bolerázské a rázu šňůrové keramiky, únětická a knovízská); 3. pravěká keramika atypická; 4. keramika z mladšího středověku a novověku. — **Tabelle 9.** Struktur der Keramik nach Alter: 1. Řivnáč-Kultur typisch und atypisch (mit Besenstrich, mattenabdruckverzierten oder kottiger, bzw. mit Fingertupfen gerauhter Oberfläche); 2. Vor- und nach-řivnáčzeitliche Keramik (TBK einschließlich des Boleráz-, schnurkeramischen, Únětice-, und Knovíz-Kultur), 3. atypische urgeschichtliche Keramik, 4. jüngere mittelalterliche und neuzeitliche Keramik.

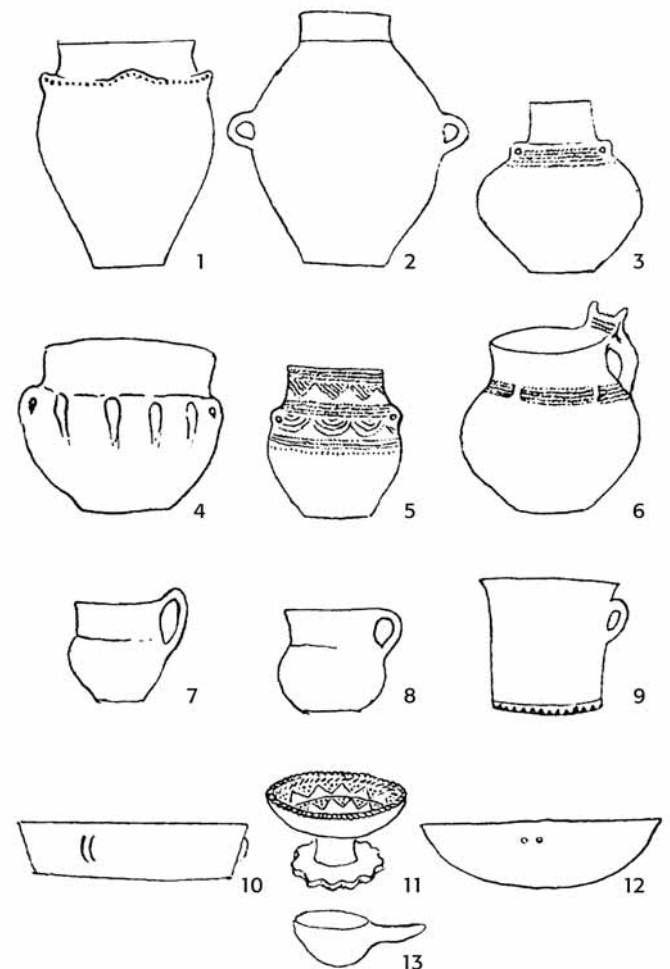
v jakém se dochovala, resp. její značná fragmentarizace. Zavinily ji masivní přesuny zeminy, ku kterým zde docházelo během řivnáčského osídlení i později, zejména při novodobé planýrce (kap. 3.2.1). Tento

nedostatek jsme kompenzovali rozšířením databáze o materiál z dalších lokalit regionu. Tím nejkvalitnějším je soubor keramiky z výšinného sídliště *Okrouhlíku u Bylan* (okr. Kolín) ca 25 km západně od Dene-

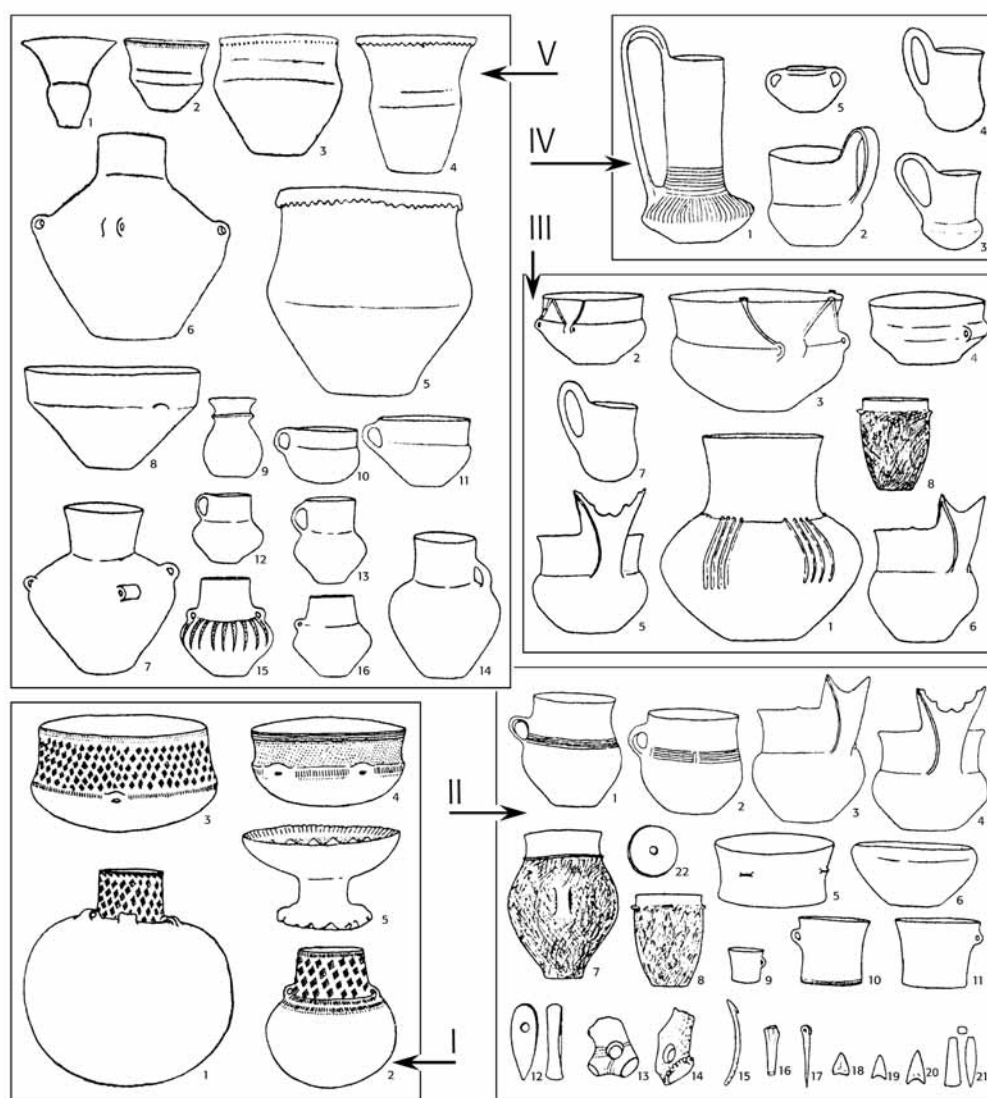

Keramika - 100 % = 12 542 zl.
A - ŘIV. zl. typické (o., orn., profil., dna) - 16 %
B - ŘIV. p. slámovaný + zl. o. - 33,8 %
C - ŘIV. p. voštinovaný, blátitý, prstovaný - 2,4 %
D - starší / mladší eneolit (KNP, Boleráz, šňůrová, st. a ml. d. bronzová) - 0,9 %
E - atypická pravěká keramika - 46,5 %
F - mladší středověk / novověk

Obr. 61. Celkový podíl keramiky řivnáčské kultury (52,2 %) vůči keramice ostatních pravěkých kultur (kultura nálevkovitých pohárů, bolerázský stupeň badenské kultury, kultury doby bronzové – únětická a knovízská, celkem 0,9 %), pravěké atypické keramiky (46,5 %) a keramiky z mladšího středověku až novověku (0,4 %). — **Abb. 61. Gesamtanteil der Keramik der Řivnáč-Kultur (52,2 %) gegenüber den anderen urgeschichtlichen Kulturen (Trichterbecherkultur, Boleráz-Stufe der Badener Kultur, bronzezeitliche Kulturen: Únětice- und Knovíz-, insgesamt 0,9 %), atypischer urgeschichtlicher Keramik (46,5 %) und der Keramik aus dem jüngeren Mittelalter und der Neuzeit (0,4 %).**

Obr. 62 A. Keramika řivnáčské kultury podle J. Axamita (1924, tab. 1: „Typy keramiky řivnáčské“). — **Abb. 62 A.** Keramik der Řivnáč-Kultur nach J. Axamit (1924, tab. 1).

Obr. 62 B. Keramika řivnáčské kultury podle K. Žebery (1944, tab. B: „I. Kulovité amfory. II. Nálezy z hradišť rázu řivnáčského. III. Nálezy rázu dřetovického ze sídlišť v rovinách. IV. Keramika žlábkovaná. V. Nádoby z období okořského“). — **Abb. 62 B.** Keramik der Řivnáč-Kultur nach K. Žebera (1944, tab. B).

marku, odkud je v kolínském muzeu uložena kolekce ca 200 nádob z výzkumu F. Dvořáka (střepový materiál byl za války skartován, viz *kap. 3.5*). Další soubory jsou podstatně menší: z publikovaných sídliště z Blatova, Čáslavi, Hradenína, Klučova, Kouřimi, Nymburka, Peček, Vrbčan (*Hrala 1962; Kudrnáč 1953; Šolle 1981; 1989; Vencl 1972a; Vokolek – Zápotocký 1990; Zápotocký 1998a; 2006*), z nepublikovaných materiálu z muzejních sbírek.

Výsledné třídění představuje deskriptivní systém primárně určený k vyhodnocení keramiky z denemarského výzkumu, k její transformaci jako archeologického pramene v „datum umožňující relevantní historickou interpretaci“ (*Rulf 1993, 170*). Je možné, že odráží také jistou specifiku zdejšího regionu, jisté to však bude až po komparaci s keramikou z ostatních regionů. Základní tvarové rozdělení je vcelku shodné s dělením E. Pleslové-Štikové (*Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, viz obr. 62 D*). Autorka při řazení tříd nádob vycházela zřejmě z jejich početnosti, jak se s ní setkala v materiálu z Homolky. Na první místo proto řadila zásobní tvary (A), na další mísy (B), koflíky (C), hmoždíře (D), džbány (E), amfory (F), miniaturní

nádoby (G) a válcovité mísy (H). Zde dáváme přednost pořadí podle typologické a chronologické citlivosti, která je v řivnáčské keramice, stejně jako v keramice předchozích eneolitických kultur, nejvyšší u picích a stolních tvarů (kupř. *Kalferst – Zápotocký 1991, 397*). Externí vztahy, pokud se vyskytnou, odrážejí kontakty se sousedy především na JV, SV a SZ, tedy s jevišovickou kulturou na Moravě, slezskou skupinou kulovitých amfor a bernburskou kulturou ve středním Německu (*kap. 3.4.1*).

Keramická produkce řivnáčské kultury se dělí do dvanácti tříd (*obr. 63–81; tbl. 10*): 1. koflíky; 2. hmoždíře; 3. džbány; 4. čerpáky; 5. mísy; 6. rendlíky; 7. amfory; 8. zásobní hrnce; 9. osudí, vědra; 10. keramika kultury kulovitých amfor; 11. zvláštní tvary; 12. drobné předměty. Toto dělení do značné míry odráží též funkční rozdělení na nádobí picí, stolní, k transportu tekutin, na vaření a k uchovávání zásob. Svou skladbou odpovídá standardu, který se u středoevropských kultur prosadil už od raného eneolitu (*Neustupný 1981b, 181*).

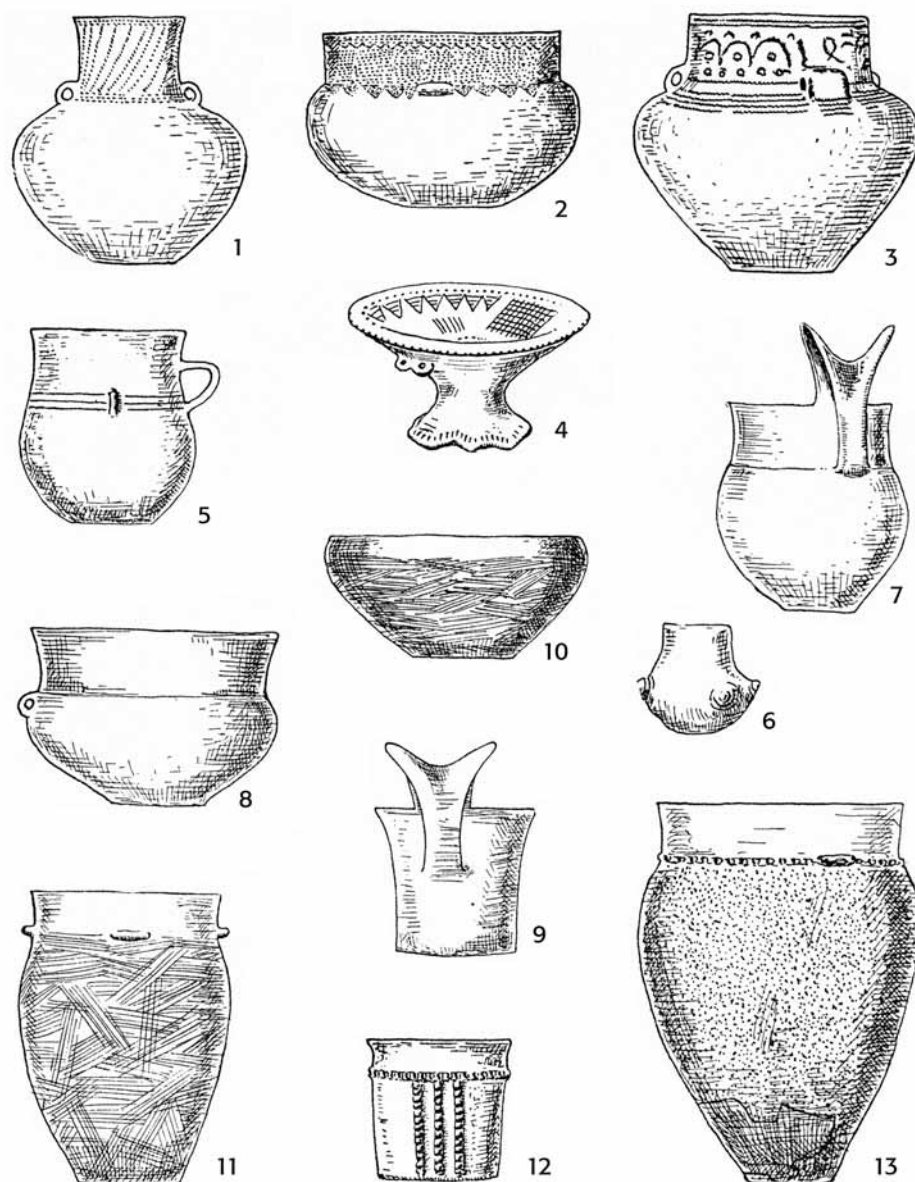
Výzdobné motivy jsme při sestavování typových tabulek registrovali tak, jak při analýze tvarů postupně

tvar		typ charakteristika (obr. 59-77), výzdoba (orn.)	výška těla v cm (počet měřených nádob)	Kutná Hora - DENEMARK		Bylany - OKROUHLÍK	Stehelčevy - HOMOLKA	Praha 8 - ZÁMKA
				DK-S	DK-A	O	H	Z
1. Koflíky	11	s esovitým profilem a páskovým uchem na plecích, ucho 1-3 (s pupíky)	6-17 (50)	x	x	x	x	x
	111	bernburského (českého) typu, orn. k1-6	7-17 (16)	x	x	x	x	x
	112	orn. plastická páska přesekávaná	15-18 (3)	x	x			x
	113	bez orn.	10-17 (21)	x	x	x	x	x
	114	bez orn., ? okraje = ?. výdutě	6-14 (3)	x	x	x		
	115	bez orn., ? okraje > ?. výdutě	11 (1)	x	x	x	x	
	116	mísovitě, orn. k1,2	6-13 (3)	x			x	x
	117	mísovitě, bez orn.	7-11 (3)	x				
	12	s ostře nasazeným hrdlem a páskovým uchem na nasazení hrdla	6-14 (6)	x	x	x	x	
	121	orn. k1 na spodku hrdla	13 (1)	x	x			
	122	orn. k1 na plecích		x	x			
	123	bez orn.	10-14 (3)	x	x	x	x	
	124	mísovitě, orn. k8, 29, 30		x				
	125	mísovitě, bez orn.	11 (1)	x			x	
	126	mísovitě miniaturní, s tunelovitým uchem	6 (1)	x				
	13	s esovitým profilem a převýšeným páskovým uchem, ucho 1-2 (pupíky na okraji)	7-10 (9)	x	x	x	x	
	131	orn. k1, 6	10 (1)	x	x			
	132	bez orn.	9 (1)	x		x	x	
	133	∅ okraje = ∅ výdutě	7-9 (7)	x		x		
	134	∅ okraje > ∅ výdutě		x	x			
	14	hrdlo ostře nasazené, páskové ucho převýšené, ucho 1-3 (zářezy, plastické vousy)	7-10 (10)	x	x			
	141	tělo s horní výdutí a kónickým spodkem, orn. k9-14, 22-64	7-10 (5)	x	x			
	142	dto bez orn.	8 (1)	x				
	143	tělo se střední výdutí, orn. k9-14 (rýhy, vpichy)	7 (1)	x	x			
	144	dto bez orn.		x				
	145	mísovitě koflíky jevišovického typu, orn. k32-41	9-10 (3)	x	x			
	15	zásobnicovitě, s okrajovou lištou či bez ní, orn. k15-21	12-18 (6)	x	x	x	x	
16	neprofilované šálky, bez orn.	9 (1)	x			x		
161	oble kónické, s ouškem na okraji	9 (1)	x			x		
162	válcovitě, s ouškem pod okrajem		x					
17	koflíky ? (nejistý tvar)		x	x				
171	lahvovitě, s esovitým profilem a výraznou střední výdutí, orn. k31		x					
172	s esovitým profilem a výraznou horní výdutí, orn. k31	10 (1)	x	x				
173	tvar ?, hrdlo ostře nasazené, výrazná výdutě, orn. k61		x	x				
2. Džbány	21	badenského typu: profil plynulý, ucho široce páskové, převýšené; ucha 1-3 (pupíky, svíslé rýžky)		x	x			
	22	dto, hrdlo ostře nasazené; ucha 1-2 (pupíky)	15 (1)			x	?	
	23	s uchem typu <i>ansa lunata</i> ; ucha <i>ansa</i> 1-14	13-20 (15)	x	x	x	x	x
	24	s válcovitým hrdlem jevišovického typu, orn. k42		x				
3. Hmoždíře	31	s tunelovitými uchy pod okrajem, orn. h1-11	6-14 (14)	x	x	x	x	x
	310	tělo prohnuté, okraj slabě rozevřený, počet uch?		x	x		x	
	311	dto s jedním uchem				x	x	x
	312	dto se dvěma protilehlými uchy				x		x
	313	tělo válcovitě s jedním uchem				x	x	
	314	dto se dvěma protilehlými uchy				x		
	32	s páskovým uchem pod okrajem, ucho 1-2 (pupky)	7-14 (10)	x	x		x	x
	33	s páskovým uchem převýšeným, ucho 1-2 (zářezy, řádek pupků)	7-17 (4)	x	x			
	34	s uchem typu <i>ansa lunata</i>	12, 13 (2)	x	x			x
	35	zásobnicovitě s páskovým uchem na těle, p. slámovaný	11 (1)	x	x		x	
	36	válcovitě bezuché			x	x		x
4. Čerpáky	41	džbánkovitě s převýšeným páskovým uchem a oblym dnem				x	?	?
	42	pohárovitě s převýšeným páskovým uchem a oblym dnem						
	43	kónické s převýšeným páskovým uchem a oblym dnem					x	
5. Mísy	51	s okrajem zataženým; okraj typu 1-8; orn. m1-19	6-23 (36)	x	x	x	x	x
	510	bezuché	6-13 (15)	x			x	
	511	s tunelovitým, slabě převýšeným uchem na okraji	8-23 (14)	x	x	x	x	x
	5111	tunelovitě ucho provrtané, orn. ucha 1-3 (pupíky, rýhy)		x	x	x	x	x
	5112	tunelovitě ucho slepé, orn. ucha 1-3 (pupíky, plastické vousy)		x	x		x	
	512	s páskovým uchem na okraji, orn. ucha 1, 2 (pupík)		x	x			x
	513	s tunelovitým uchem na výdutí	10, 13 (2)	x	x	x	x	x
	5131	tunelovitě ucho provrtané		x	x			x
	5132	tunelovitě ucho slepé		x	x			
	514	s páskovým uchem na výdutí		x				x

tvar	typ charakteristika (obr. 59-77), výzdoba (orn.)	výška těla v cm (počet měřených nádob)	Kutná Hora - DENEMARK		Bylany - OKROUHLIK	Stelheřev - HOMOLKA	Praha 8 - ZÁMKA
			DK-S	DK-A	O	H	Z
	515 s lalokovitými výčnělky na okraji, výčnělky 1-6 (zářezy, otvory)		x	x	x	x	x
	516 s pupky na výdutí, pupky 1-5	9-13 (5)	x	x	x		
	517 se zaobleným dnem				x		
	5171 se dvěma tunelovitými oušky blíže sebe, orn. 18b	4 (1)			x		
	5172 na čtyřech válcovitých nožkách	4 (1)	?		x		
52	s nálevkovitým hrdlem, orn. m20-23, 26-32	6-15 (24)	x	x	x	x	x
	520 bezuché	6-12 (10)	x	x			
	521 s tunelovitým uchem na nasazení hrdla	8-15 (13)	x	x	x	x	x
	522 s 1 či více svisle provrtanými pupky na nasazení hrdla	12 (1)			x		
53	s esovitým profilem, orn. m24-32	7-12 (6)	x	x	x	x	
	530 bezuché	7-12 (3)	x	x	x		
	531 s tunelovitým uchem na nasazení hrdla	7, 11 (2)	x			x	
	532 se dvěma tunelovitými uchy blíže sebe na plecích	7 (1)			x		
54	kalichovité misky esovité profilované, orn. m33-35	6-13 (3)	x	x			
	541 hluboké	7 (1)	x				
	542 středně hluboké až mělké	13 (1)	x	x			
	543 dno s nožkovitě odsazeným dnem	6 (1)	x	x			
55	kónické a oblé, neprofilované, bez orn.	4-9 (4)	x	x	x	x	x
	551 kónické	4-8 (3)	x	x	x		x
	552 oble kónické		x	x	x		
	553 dno mělké	9 (1)	x		x		x
56	misky slavonského typu, na plně nožce, bez orn. m36-42, nožka 1-3	6-8 / 5	x	x	x	x	x
57	misky na duté nožce	6 (1)	x		x		
58	zásobní, orn. m43-54	16-40 (5)	x	x	x		x
	580 bezuché	16 (1)	x	x			
	581 dvojjuché, s uchy na nasazení hrdla či na výdutí	25, 40 (2)	x	?	x		x
	582 trojjuché, s uchy na nasazení hrdla či na výdutí	20, 32 (2)	x	x			
6. Rendlíky	61 s tělem slabě kónickým či prohnutými, orn. r1-6	5-8 (11)	x	x		x	
	611 tělo slabě kónické, okraj 1 (oblý), 2 (rovně seříznutý)		x	x		x	
	612 tělo prohnuté, okraj 1 (oblý), 2 (rovně seříznutý)		x			x	
	62 tělo válcovité	6, 7 (2)	x			x	
7. Amfory	71 dvojjuché s hrdlem ostře nasazeným; ucha na nasazení hrdla či na podhrdlí; bez orn. či orn. a1-44	11-30 (7)	x	x	x	x	
	711 tělo cibulovité s výraznou horní výdutí	11-27 (3)	x	x	x	x	
	712 tělo s nevýraznou výdutí	19-25 (3)	x		x		
	713 širší formy tvaru osudí, orn. a45-50	30 (1)	x	x			
72	dvojjuché s esovitým profilem	14-18 (5)	x	x	x	x	
	721 s nevýraznou výdutí (jako 712), orn. axxx	14-18 (4)	x		x		
	722 hrdlo nízké s rozevřeným okrajem, tělo oble dvojkónické s výraznou výdutí, orn. axxxx				x		
	723 dno, tělo kulovité, orn. a45-50, a89-92	18 (1)	x	x		x	
73	dvojjuché a bezuché amfory, ucha tunelovitá či hráněná, orn. a51-61	8-12 (5)	x	x	x	x	x
	731 vyšší hrdlo ostře nasazené, tělo s horní výdutí	12 (1)	x	x	x		x
	732 vyšší hrdlo, profil plynule esovitý	10, 11 (2)	x	x	x		
	733 jako 731, tělo hmoždířovité s nevýraznou výdutí	10 (1)	x				
	734 bezuché s nízkým, ostře nasazeným hrdlem, orn. a51				x		
	735 jako 732, hrdlo nízké, tělo kulovité, orn. a54	8 (1)	x		x	x	
74	zásobní amfory s uchy na plecích či bezuché, orn. a52-77	38-42 (3)	x	?	x	x	
	741 bezuché, s vyšším kónickým, ostře nasazeným hrdlem, tělo s horní výdutí	42 (1)			x		
	742 dvojjuché s esovitým profilem - štíhlá forma	38, 42 (2)			x	x	
	7421 se střední výdutí				x		
	7422 s výdutí výraznou až oble lomenou				x		
	743 dvojjuché s esovitým profilem - širší forma				x		
	7431 hrdlo prohnuté rozevřené				x		
	7432 hrdlo kónické				x		
75	zásobní amfory soudkovité s uchy na výdutí, orn. a63, 64	35-65 (7)	x	x	x	x	x
	751 trojjuché, s okrajem hladkým či zesíleným plastickou lištou, též s tunelovitými oušky pod okrajem	40-65 (5)	x	x	x	x	x
	752 čtyřuché, dno	35, 42 (2)	?	?	x	?	
	753 s nízkým válcovitým hrdlem, tělo s výraznou horní (?) výdutí, ucha?		x				
76	zásobní amfory hrncovité, orn. a78-82 (vpichy, plastické pásky a žebra, slámování)	17-26 (4)	x	x	x		
	761 bezuché s vyšším prohnutým hrdlem, tělo s horní výdutí	17 (1)	x	x			
	762 dno dvojjuché	20, 22 (2)	x	x	x		

tvar	typ charakteristika (obr. 59-77), výzdoba (orn.)	výška těla v cm (počet měřených nádob)	Kutná Hora - DENEMARK		Bylany - OKROUHLÍK	Stehelčeves - HOMOLKA	Praha 8 - ZÁMKA	
			DK-S	DK-A	O	H	Z	
	763	dto s nižším prohnutým hrdlem			x			
	764	čtyř(?)uché, nižší prohnuté hrdlo měkce nasazené	x	x				
	765	s válcovitm. ostře nasazeným hrdlem, počet uch?, orn. a83	x					
	77	dvoj- a čtyřuché amfory tvaru kulovitých amfor, bez orn.	x	x	x			
	771	dvojuché s užším hrdlem a kulovitým tělem	x					
	772	dvojuché se širším hrdlem a kulovitým tělem	x	x	x			
	773	čtyřuché se širším válcovitým hrdlem	x					
	78	dvojuché amfory mladoeneolitického typu	x		x			
	781	s nízkým, ostře nasazeným hrdlem, orn. a84-86	x		x			
	782	s nízkým, měkce nasazeným hrdlem, bez orn.	x					
8. Zásobní hmce	8.1	s horní výdutí, 8.2 se střední výdutí, 8.3 dto, výduť oble lomená; na odsazení hrdla: ucha 1-3, pupky 1-16; pozice uch a pupků na nádobě 1-5						
	81	hrdlo oddělené od těla vpíchy, kolky, záseky žlábků, orn. zh1-13), na těle orn. zh34-42	10-38 (21)	x	x	x	x	x
		811 hrdlo plynule nasazené	18-38 (10)	x	x	x	x	
		812 hrdlo odsazené schůdkem	10-32 (11)	x	x	x	x	
	82	hrdlo odsazené orn. zh14-28, na těle orn. zh34-43	19-70 (11)	x	x	x	x	x
	83	s okrajovou lištou orn. zh29-33), na těle orn. zh34-42	10-55 (10)	x	x	x	x	x
9. Osudí, vědra	91	osudí s vysokým kónickým hrdlem a nízkým stlačeným tělem,			x			
		911 bezuchá	25 (1)	x				
		912 se dvěma horizontálními uchy na výdutě	18 (1)			x		
	92	soudkovitá vědra se dvěma protilehlými uchy pod okrajem, orn. a22	22 (1)	x	x		x	
	93	oble kónická vědra se dvěma protilehlými svíse provrtanými horizontálními pupky pod okrajem	23 (1)			x		
10. Keramika k. kulovitých amfor	101	amfory dvoj- a čtyřuché s hrdlem ostře nasazeným na tělo s výraznou horní výdutí, orn. ka1-51	22 (1)	x	x	x	x	x
	102	mísy s nálevkovitě rozevřeným hrdlem, orn. ka10	7 (1)	x				
	103	kónický pohárek s cípatým obvodem dna, pod okrajem orn. m33	7 (1)	x			x	
	104	kónický hrnek s lalokovitými pupky pod okrajem	3 (1)	x				
	105	hrnec s vyšším oble odsazeným válcovitým hrdlem, orn. Ka11	16 (1)	x				x
11. Zvláštní tvary nádob	11.1	závěsné nádoby s oblým dnem a čtyřmi pupky na výdutí		x	x	x	x	x
	11.2	gynekomorfní nádoby typu Hlinsko		x	x			
	11.3	miniaturní nádoby		x	x	x	x	
	11.4	bubny (?)		x	x			
	11.5	cedníky, tvar?		x				
12. Drobné předměty	12.1	antropomorfní a zoomorfní plastiky		x	x	x	x	
	12.2	miniaturní sekeromlaty		x	x			
	12.3	kruhy		x	x			
	12.4	kolečka vozíků (?)		x				
	12.5	kolečka ze střepů		x	x		x	
	12.6-1	přesleny		x	x	x	x	x
	12.6-2	cívky		x	x	x		
	12.7	lžíce, naběračky		x	x	x	x	x
	12.8	dýzna, tyglík?		x		x		
12.9	závaží, zátěže, valouny hrnčířské hlíny		x	x	x	x		

Tabela 10. Typy keramiky řivnáčské kultury (charakteristika, výzdoba, výška) a jejich výskyt na Denemarsku (S – celkový výskyt na lokalitě, A – v objektech a soubolech starší fáze) a na třech výšinných sídlištech z východní a západní části středních Čech: O = Okrouhlík, k.o. Bylany (kolekce cele dochovaných a rekonstruovaných nádob v M Kolín); H = Homolka, k.o. Stehelčeves (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968); Z = Zámka v Praze-Bohnicích (Mašek 1971; Hájek – Moucha 1983; 1985; 1986; Vokolek 2004). — **Table 10.** Keramiktypen der Řivnáč-Kultur (Charakteristik, Verzierung, Höhe) und ihr Vorkommen auf Denemarsk (S – Gesamtorkommen auf dem Fundort, A – in den Objekten und Fundkomplexen aus der älteren Phase) und auf drei Höhensiedlungen aus dem Ost- und Westteil Mittelböhmens: O = Bylany-Okrouhlík (M Kolín); H = Stehelčeves-Homolka (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968); Z - Prag-Bohnice-Zámka (Mašek 1971; Hájek – Moucha 1983; 1985; 1986; Vokolek 2004).

Obr. 62 C. Keramika řivnáčské kultury podle N. Maška (1960, obr. 6: „Hlavní keramické tvary řivnáčské kultury“). — **Abb. 62 C.** Keramik der Řivnáč-Kultur nach N. Mašek (1960, Abb. 6).

přicházely; jejich pořadí a počet: obr. 63–77. Forma záznamu: orn. (= ornamentace) – zkratka třídy (k = koflík, d = džbán atd.) – číslo motivu v rámci třídy. Čísla a počty motivů ve třídách: koflíky – orn. k1–64; hmoždíře – orn. h1–11; misky – orn. m1–54; rendlíky – orn. r1–6; amfory – orn. a1–93; zásobní hrnce – orn. zh1–42. Zvolený postup je do jisté míry nesystematický, protože se stejné motivy vyskytují v jednotlivých třídách pod různými čísly, zde ale vyhovuje, protože vcelku výstižně informuje o šíři repertoáru výzdobných prvků, motivů a technik použitých k výzdobě denemarské keramiky.

O **technologii** keramiky včetně způsobů úpravy povrchu nalezneme základní informaci v monografii o Homolce (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 75). Stranou necháváme také další otázky související s hrncířskou výrobou, což je téma vyžadující specializovaný přístup.

Pokud jde o **kresebnou dokumentaci** (tab. 1–159), snažili jsme se podchytit variabilitu všech tvarů na De-

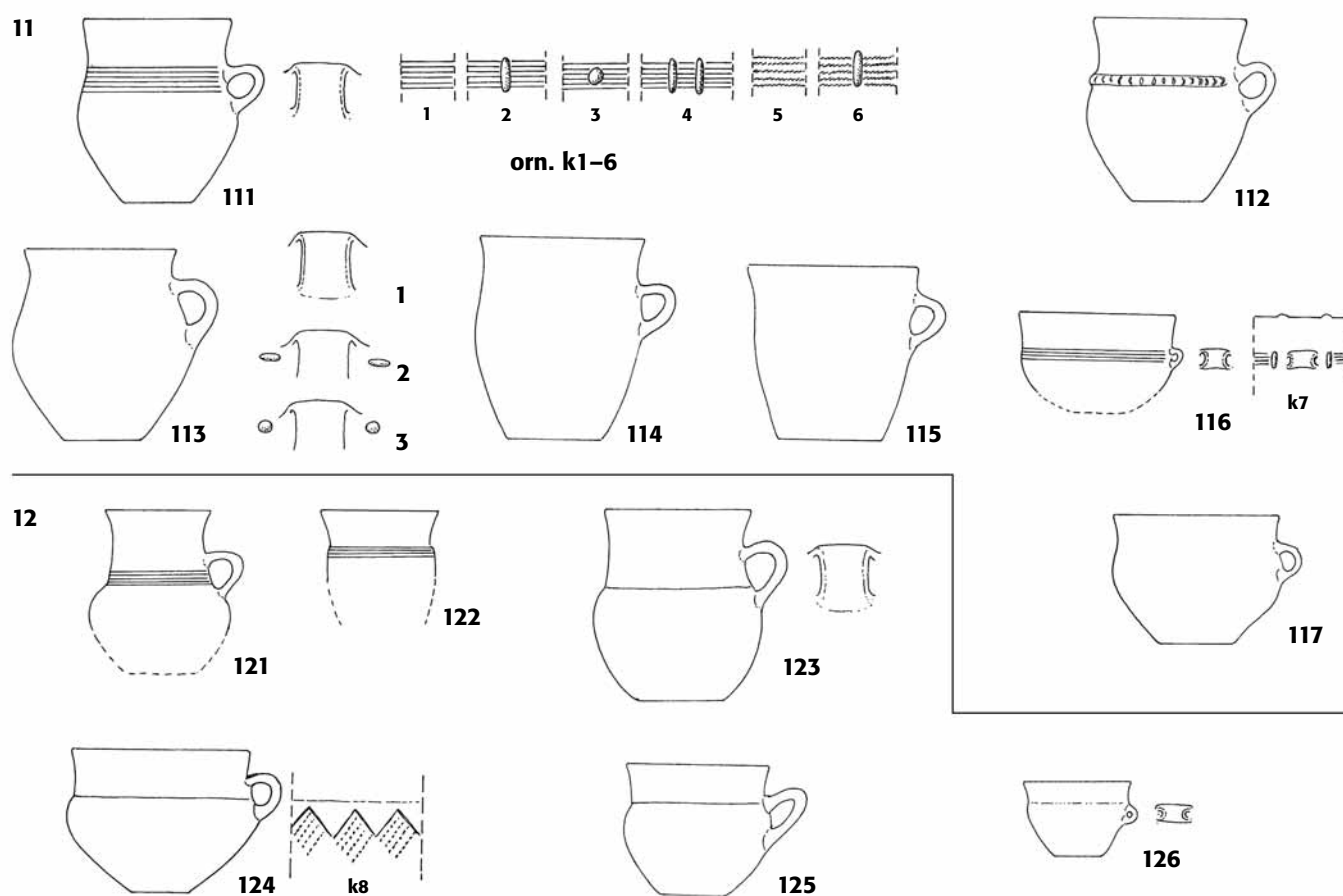
nemarku přítomných a zároveň v dostatečné šíři obsahnout inventář z objektů starší fáze, zásobních jam, pecí a polozemnic. Takřka kompletně jsou kresleny chronologicky citlivé složky – keramika zdobená šňůrou, brázděným vpichem, keramika kulovitých amfor, a také výrazný materiál z před- a postřivnáčských sídlištních fází. Odkazy na tabulky omezujeme při popisu typů zpravidla na jeden či dva příklady, pouze u vzácně se vyskytujících tvarů a výzdobných motivů citujeme všechna vyobrazení. U většiny typů neuvádíme analogie, též proto, že jde z valné části o sériové zboží běžné na celém území řivnáčské kultury.

Datování do doby řivnáčské kultury je u nádob 1.–10. třídy zajištěno náleзовými situacemi na Denemarku a analogiemi z jiných lokalit. K náleзовým situacím (kap. 3.2.1) se v této partii obracíme jen v případě zvláštních tvarů a drobných předmětů z 11. a 12. třídy (obr. 77–81), protože u některých je příslušnost k řivnáčské kultuře sporná.

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	I										
	II										
	III										
B	I										
	II										
	III										
	IV										
C	I										
	II										
	III										
D	I										
E	I										
F	I										
	II										
	III										
	IV										
G	I										
H	II										

Obr. 62 D. Keramika řivnáčské kultury podle R. Ehricha – E. Pleslové-Štikové (1968, Tab. A: „Classification of Řivnáč pottery”). — **Abb. 62 D.** Keramik der Řivnáč-Kultur nach R. Ehrich – E. Pleslová-Štiková (1968, Tab. A: „Classification of Řivnáč pottery”).

1. KOFLÍKY / Henkeltasen, cups

Obr. 63. Keramika. 1. Koflíky, typy 11, 12; výzdobné motivy orn. k1–8. — Abb. 63. Keramik. 1. Tassen, Typen 11, 12; Verzierungsmotive orn. k1–8.

1. Koflíky (obr. 63–65)

Vedle mís a zásobních hrnců jsou koflíky ve středověm materiálu nejlépe identifikovatelným tvarem. Spolu s mísami a amforami vykazují také nejvyšší variabilitu, čemuž odpovídá i značný počet typů – 28. Nejpočetnější jsou první dvě typové série lišící se posazením ucha.

První série: koflíky s krátkým páskovým uchem pod okrajem, resp. na spodku hrdla a plecích (typové skupiny 11, 12); typy se liší profilací:

Typová skupina 11: koflíky s měkce esovitým profilem. Typy zdobené: **typ 111** s pásem rýh či šňůr (tab. 60: 3; 61: 13; 37: 1), **typ 112** s páskou v úrovni ucha (tab. 46: 6, 8), **typ 116** mísovitý s pásem rýh (tab. 100: 1). Typy nezdobené rozdílných proporcí (viz tbl. 10): **typ 113** (tab. 20: 2), **typ 114** (tab. 35: 9), **typ 115** (tab. 84: 18), **typ 117** (tab. 90: 12).

Typová skupina 12: koflíky s hrdlem ostře nasazeným. Náleží k ní šest typů, z nich tři jsou vyšší: **typ 121** (tab. 18: 1) a **typ 122** (tab. 9: 9) zdobí horizontální pás linií, **typ 123** (tab. 20: 1) je nezdobený – a tři mísovité: **typ 124** zdobený (orn. k30, tab. 11: 1), **typ 125** (tab. 72: 1) a miniaturní **typ 126** (tab. 130: 14) nezdobené.

Koflíky s horizontálním pásem rytých či šňůrových linií v úrovni ucha orn. k1–6 se v české literatuře

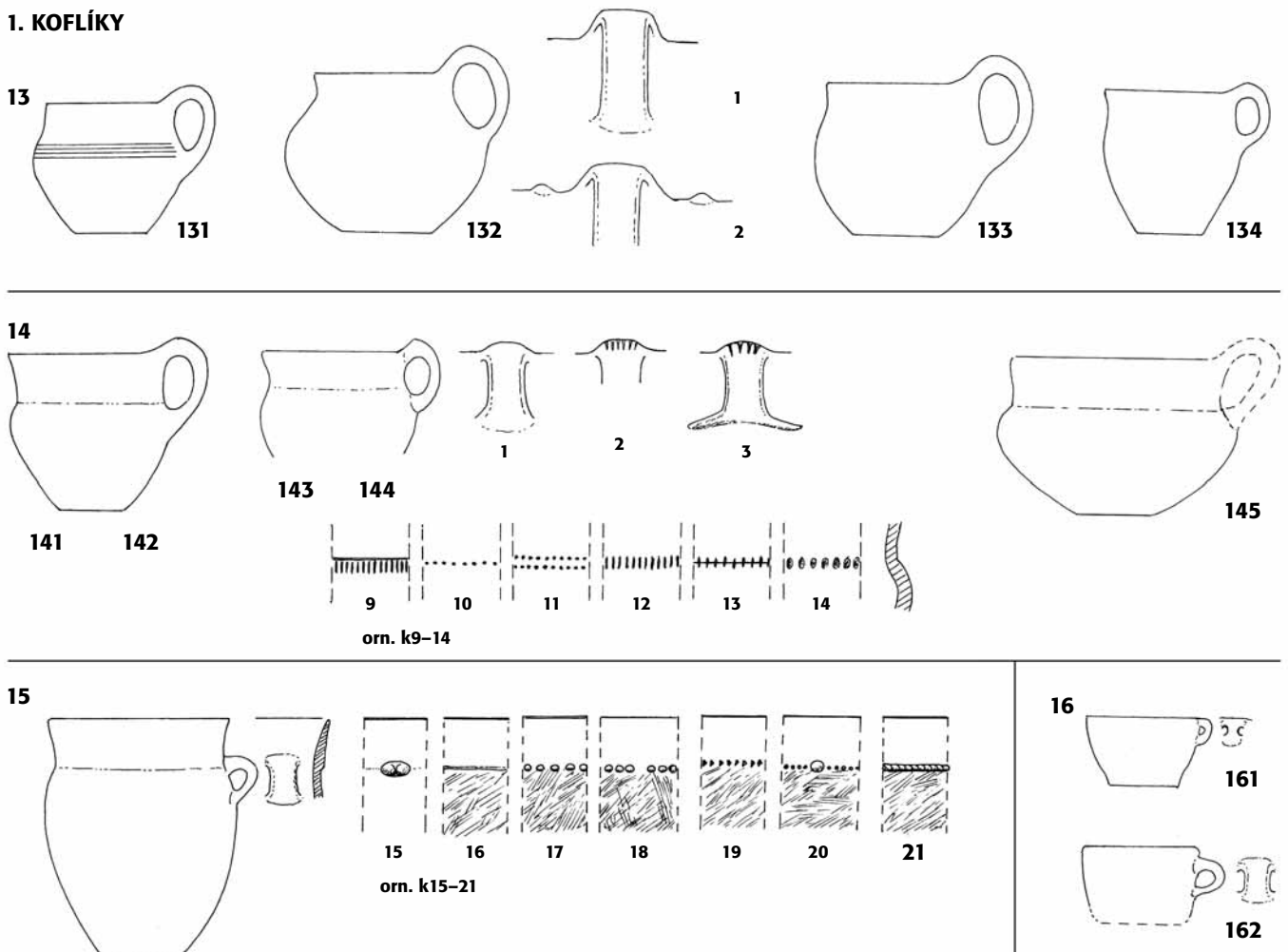
tradičně nazývaly **koflíky bernburského typu**, dnes ale převládá názor, že tato charakteristická výzdoba nebyla převzata od koflíků středoněmecké bernburské kultury, ale že byla naopak jejich vzorem (jak už Štiková 1955, 40; Medunová-Benešová 1977a, 38) a někdy se proto označují jako „české koflíky“ („Böhmische Tassen“: kupř. Ruttkay 2001, 70). Kromě typu 111, který je jejich klasickou formou, se k nim výzdobou přiřazují typy 116, 121, 122 a typ 131 z druhé série.

Druhá série: koflíky s uchem slabě převýšeným nad okraj (typové skupiny 13, 14); rozdělení je zde obdobné jako v první sérii.

Typová skupina 13 – koflíky měkce profilované: **typ 131** zdobený pásem rýh (tab. 91: 32; 14: 11) a tři typy nezdobené, lišící se proporcemi: **typ 132** známe jen z Okrouhlíku; **typ 133** – tab. 74: 6; **typ 134** – tab. 46: 3.

Typová skupina 14: koflíky s hrdlem ostře nasazeným; dělí se opět na zdobené – **typy 141, 143** (tab. 11: 8; 66: 1; 117: 1; 154: 1) a nezdobené – **typy 142, 144** (tab. 48: 9; 133: 10). Horní oblouk ucha u typů 141–144 může být přesekávaný (tab. 133: 8; 143: 1), ucho naspodu opatřené plastickými vousy (tab. 133: 10) nebo pupíky (tab. 120: 2). Výzdobou typů 141, 143 je rýha nebo řádek vpichů či záseků zdůrazňující nasazení hrdla (orn. k9–14). Předpokládáme, že tyto typy byly zdobené motivy orn. k22–30,

1. KOFLÍKY

Obr. 64. Keramika. 1. Koflíky, typy 13–16; výzdobné motivy orn. k9–21. — Abb. 64. Keramik. 1. Tassen, Typen 13–16; Verzierungsmotive orn. k9–21.

32–63, které jsou zčásti ryté, zčásti provedené technikou brázděného vpichu či otiskem šňůry, vzájemná vazba je však doložena jen u části z nich. Škála prvků, z nichž se tyto motivy skládají, je – stejně jako v případě ryté výzdoby – značně stereotypní: dominují horizontální linie nebo pásy a visící či stojící trojúhelníky vyplněné šrafy či vpichy.

Typ 145: širší, mísovitě koflíky s výzdobou brázděného vpichu nebo šňůry (orn. k33, 47, 46, 55; tab. 2: 15; 78: 1; 94: 2; 113: 10, 12; 117: 20); podle moravských analogií k jejich tvaru a zčásti i výzdobě (Medunová-Benešová 1972, Taf. 1: 5; 1977a, 34, obr. 5: E; 1977b, Taf. 11: 13) je označujeme jako **koflíky jevišovického typu**.

Typ 15 (tab. 88: 15; 157: 18) imituje tvarem a slámováním povrchu (též v kombinaci s okrajovou lištou, pupky a pupíky, orn. k15–21) zásobní tvary. Dá se proto předpokládat, že jejich funkce byla jiná než u běžných koflíků.

Typová skupina 16: válcovité koflíčky typu 161 s oble kónickým tělem (Okrouhlík; tab. 129: 5) a typu 162 s tělem válcovitým (tab. 28: 9).

Typová skupina 17 tvarově heterogenní. Spadají sem tři typy zastoupené vesměs pouze fragmenty; není proto

jisté, zda jde o koflíky nebo lahvovité nádoby s výraznou výduť: **typy 171** (tab. 34: 1), **172** (tab. 78: 2) a **173** (tab. 70: 1). V prostředí řivnáčské kultury jde o tvary dosud neznámé, navíc výjimečné svou výzdobou. Není proto vyloučeno, že jsou importované z některé ze sousedních nebo i vzdálenějších příbuzných pozdně badenských kultur – srv. kupř. analogie pro motivy orn. k31, 61 a pro typy 171, 172 na výšinných sídlišťích kultury Coțofeni: Roman et al. 1992, Taf. 30: 1; 92–101.

Koflíky – rozměry. U měřených koflíků se výška pohybuje obvykle v intervalu 6–17 cm. Většina typů se dělí nejméně do dvou velikostních tříd. Typy 111, 113, tj. klasické bernburské (české) koflíky a jejich varianty s převýšeným uchem (obr. 82 A) se dělí do tří tříd, na malé (v. 7–8 cm), střední (v. 9–12/14 cm) a vyšší (v. 13/15–17 cm). Zásobní koflíky typ 15 odpovídají výškou 12–18 cm střední a vyšší třídě běžných koflíků.

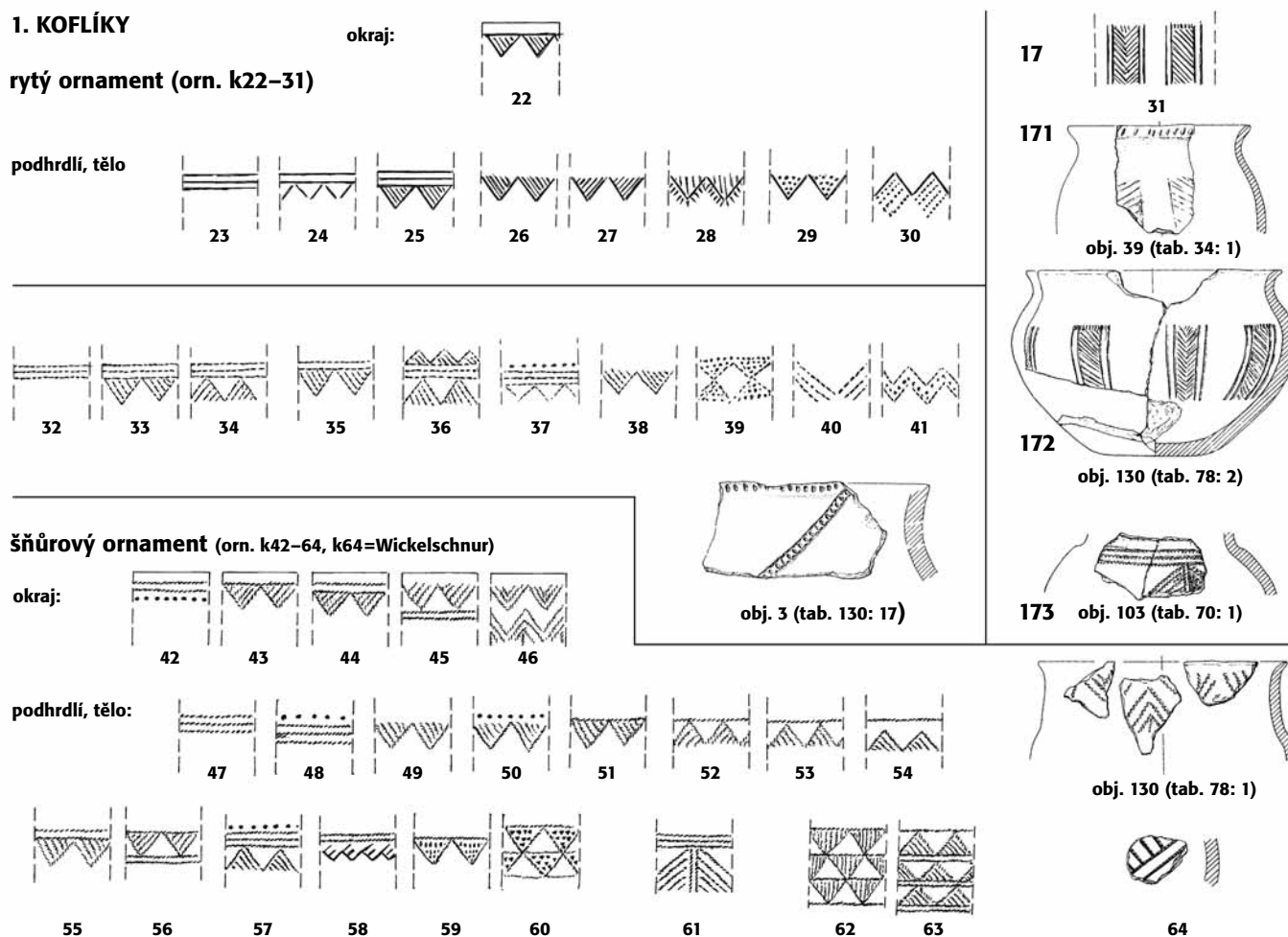
2. Džbány (obr. 66)

Dělí se na **badenské** (typy 21, 22), **řivnáčské** (typ 23) a **jevišovické** (typ 24).

Typy 21, 22 – badenské, tvarem odpovídají džbánům badenské kultury. **Typ 21** je měkce profilovaný, zdobený může být pupíky nebo řádky krátkých rýžek

1. KOFLÍKY

rytý ornament (orn. k22–31)

Obr. 65. Keramika. 1. Koflíky, typ 17; výzdobné motivy orn. k22–64. — Abb. 65. Keramik. 1. Tassen, Typ 17; Verzierungsmotive orn. k22–64.

na oblouku ucha (tab. 36: 4; 61: 17; 152: 3, 4). **Typ 22**, s hrdlem ostře nasazeným, je v databázi zastoupen jedním nezdobeným džbánem z Okrouhlíku.

Typ 23: džbány s uchem *ansa cornuta* (či *ansa lunata*), tj. rohatým či měsíčkovitým, jsou pro **řivnáčskou kulturu** typické. Celých kusů nebo fragmentů se na Denemarku našlo jen několik (tab. 38: 3; 42: 1 ad.). Mnohem častěji avizují jejich přítomnost zlomky typických uch, nezdobených nebo s výzdobou složenou ze žebér, pupků či rýh v sedle nebo na vnější ploše (viz orn. *ansa 1–14* na obr. 66). U uch běžné velikosti měří vzdálenost mezi hroty 9–15 cm. Vyskytla se též *miniaturní ansa cornuta*, u nichž je tato vzdálenost zhruba poloviční, ca 5,5–8 cm. Známe jejich zlomky či celá ucha, neznáme však tvar nádob, k nimž patřila. Také tato malá ansa jsou nezdobená (tab. 53: 7; 108: 11) i zdobená pupíky v sedle (tab. 117: 15; 125: 1) nebo trojicí svislých žebér (tab. 6: 7; 36: 1).

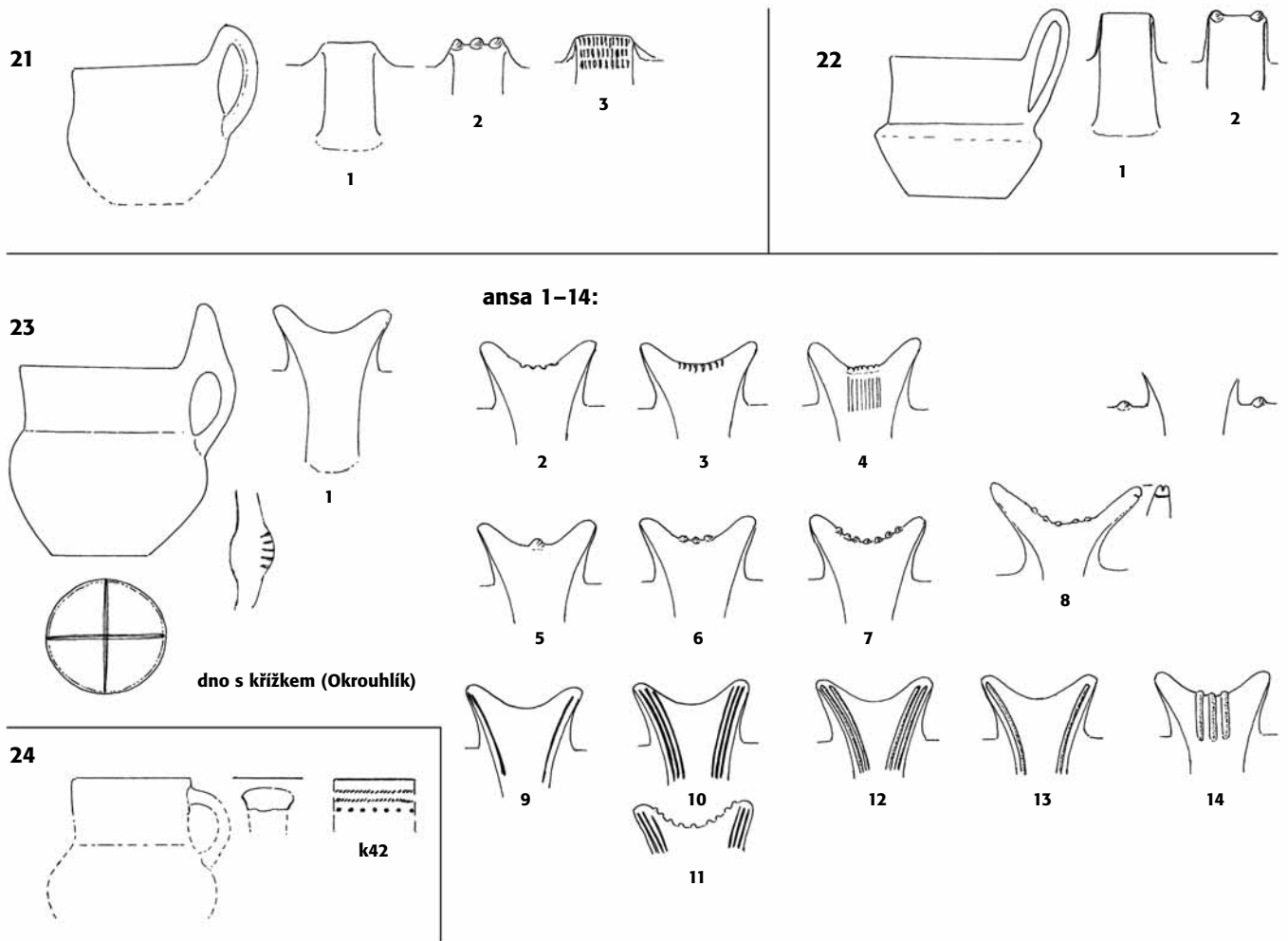
Neprofánní ráz, který těmto džbánům dávají ucha typu *ansa cornuta*, zdůrazňují ještě další znaky, jako je častá výzdoba uch žebry, rýhami a pupíky, nebo kříž vyrytý na vnější ploše dna džbánu z Okrouhlíku (M Kolín č. 4295). Pozoruhodným momentem je falická úprava jednoho z růžků rohatého ucha na džbánu z Blatova, naznačující spojení těchto uch se symbolikou mužské plodivé síly (obr. 66, *ansa 8*; Vokolek – Zápo-

tocký 1990, 46, obr. 11: 3). Tato okolnost svědčí spíše ve prospěch názoru o souvislosti těchto uch s prastarým motivem býčích či beraních rohů, než s měsícem jako atributem ženského měsíčního božstva – a zároveň také o větší oprávněnosti termínu „*ansa cornuta*“ než „*ansa lunata*“: Neustupný 1941).

Na *ceremoniální funkci* džbánů s rohatými uchy ukazuje jejich výskyt ve formě hromadných nálezů – depotů, jaké jsou známe už z více lokalit, výšinných i rovinných, ve středních a severozápadních Čechách. Stejně jako depoty picích nádob ze staršího eneolitu a badenské kultury – ty prvé sestávající z nálevkovitých pohárů, ty druhé ze sérií čerpáků doprovázených konvicí či džbánem – se také řivnáčské depoty považují za doklad rituálních aktivit, resp. za pozůstatek picích či libačních obřadů konaných v prostředí příbuzenských či vojenských mužských svazů (Zápotocký 1988, 146; Vencl 1994a, 296; Bouzek 1997). V tomto kontextu mohly být džbány s *ansa cornuta* zároveň sociálním symbolem vyjadřujícím příslušnost k takovému svazu.

Typ 24 – jevišovické, tvarem, vyznačujícím se válcovitým hrdlem a páskovým uchem nasazeným na okraj či těsně pod něj, i výzdobou odpovídající džbánům jevišovické kultury. Na Denemarku jsou přítomné jedním fragmentem se šňůrovým motivem k42 (tab. 113: 9) a nezdobeným zlomkem ze slabě kónic-

2. DŽBÁNY / Krüge, pitchers

Obr. 66. Keramika. 2. Džbány, typy 21–24. — Abb. 66. Keramik. 2. Kannen, Typen 21–24.

kého hrdla s páskovým uchem na okraji (tab. 63: 1). Džbán tohoto typu je znám z Prahy-Šárky (Píč 1899, tab. 40: 15). V jevišovické kultuře mají příbuzné tvary džbánů též převýšená ucha (Medunová-Benešová 1972, Taf. 1: 4, 6).

Džbány – rozměry. Výška více kusů měřena jen u džbánů s *ansa cornuta* (měřena v. těla bez *ansa*). Na grafu obr. 82 B se dělí do dvou velikostních tříd: nižší (v. 13–15 cm, s maximem ve 13 cm) a vyšší (v. 16–20 cm, s maximem v 17 cm). Výšku džbánů s miniaturními rohatými uchy neznáme, zřejmě ale byla menší než 13 cm.

3. Hmoždíře (obr. 67)

V nálezech z regionu se hmoždíře – podle sklonu stěn a ostrého nasazení těla na dno i ve zlomcích snadno identifikovatelné – vyskytly celkem v 9 typech. Kritériem je tvar a nasazení uch, ty ale na střepích a fragmentech zpravidla chybí, a proto zůstává většina hmoždířů typově nezařaditelná.

Typová skupina 31: s jedním nebo dvěma protilehlými tunelovitými uchy pod okrajem. **Typy 311, 312** se vyznačují elegantnější formou, s vyhnutým okrajem nebo lehce prohnutým tělem (tab. 75: 3; 158: 9). **Typy**

313, 314 mají tělo válcovité až mírně kónické (tab. 25: 9; 28: 5).

Typ 32: s krátkým páskovým uchem pod okrajem, shodným jako u koflíků 11 (tab. 8: 13).

Typ 33: s páskovým uchem výrazně převýšeným, shodným jako u džbánů 21; ucho je hladké nebo na vrcholu oblouku zdobené řádkem pupků a příčnou lištou (tab. 41: 1).

Typ 34: s uchem typu *ansa cornuta* (tab. 22: 1).

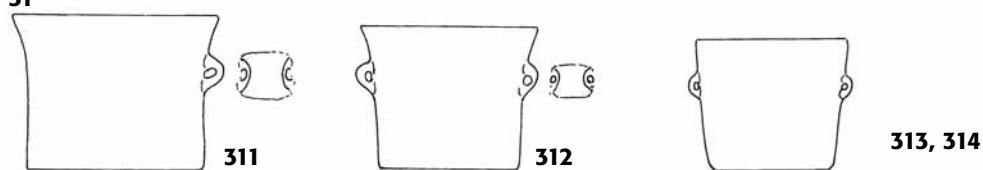
Typ 35: s okrajovou lištou, krátkým páskovým uchem a slámovaným tělem (tab. 141: 9; 153: 13); „technickou“ úpravou povrchu je tento typ mezi hmoždíři pendantem „zásobních“ koflíků 15.

Typ 36: bez uch (tab. 55: 11).

Výzdoba. Motivy orn. h2–6, složené z pupíků, bradavek a přesekávaných lišt horizontálních i vertikálních, se vážou, pokud možno určit, jen na typy 311–314 (tab. 22: 5; 122: 7; 158: 9). Vroubkovaný okraj (h1) a dno (h8) měl hmoždíř typu 32 (tab. 8: 13). Lištovitité zesílení obvodu dna (h7, 9) a rytá výzdoba na přídní (h10, 11) se vyskytly na zlomcích typově neurčitelných (kupř. tab. 8: 2; 23: 11; 64: 6; 122: 8; 126: 15).

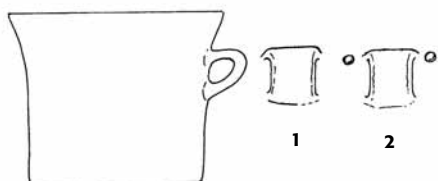
3. HMOŽDÍŘE / Mörserbecher, mortaur-shaped vessels

31

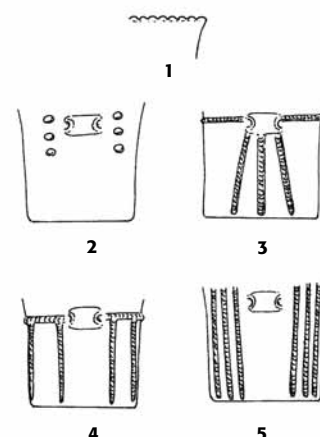
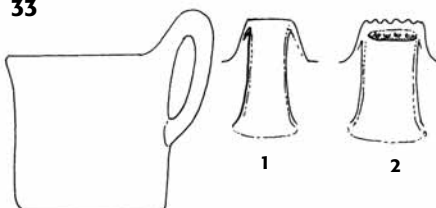

okraj, tělo, dno - orn. h1-11

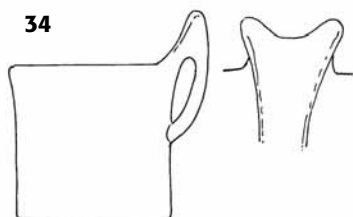
32

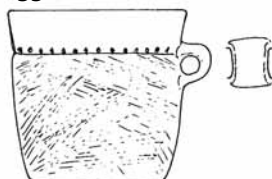
33

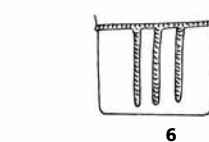
34

35

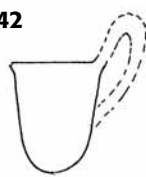
36

4. ČERPÁKY / Schöpfer

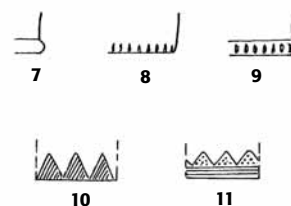
41

42

43

Obr. 67. Keramika. 3. Hmoždíře, typy 31–36; výzdobné motivy orn. h1–11. – 4. Čerpáky, typy 41–43. – Abb. 67. Keramik. 3. Mörser, Typen 31–36; Verzierungsmotive orn. h1–11. – 4. Schöpfer, Typen 41–43.

Hmoždíře – rozměry. Výška se na společném grafu typů 31–34 pohybuje od 6 do 17 cm, s vrcholy v intervalech 9–11 a 13–14 cm (obr. 82 B).

4. Čerpáky (obr. 67)

Uvedené jsou jen typy, jejichž přítomnost v řivnáčských souborech regionu je doložena nebo se dá podle analogií ze sousedství předpokládat.

Typ 41: džbánkovitý; znám je jen z Okrouhlíku (depot čtyř čerpáků v. 7,4–7,7 cm /měřeno bez ucha, 9,7–10,3 cm s uchem/, M Kolín č. 3928–31).

Typ 42: pohárovitý; znám též pouze z Okrouhlíku (M Kolín č. 6485: v. 6,1 cm, bez ucha), s analogiemi v pátém (bošáckém) horizontu z Hlinska (Pavelčík 1992, 31, obr. 1: 2, 3).

Typ 43: kónický; v naší databázi chybí, ve štíhlejší verzi je znám ze souboru bošácké kultury z Plotišť (Vokolek – Zápotocký 1990, obr. 4: 4).

Na Denemarku čerpáky chybí.

5. Mísy (obr. 68–70)

Vedle koflíků a amfor představují mísy, k nimž zde

řadíme všechny nádoby, jejichž šířka převyšuje výšku (s výjimkou miskovitých koflíků 116, 145 a rendlíků), třetí morfologicky nejbohatší tvar řivnáčské keramiky. Celkem 25 typů se dělí do 8 typových skupin, zřejmě různé funkce: skup. 51–53, 55 = běžné stolní a kuchyňské nádoby; skup. 54 = šálky sloužící jako picí nádoby; skup. 56, 57, navíc ještě s typem 517 = zdobené a nezdobené „obřadní“ mísy na plné či duté nožce; skup. 58 = zásobní nádoby.

Typová skupina 51: mísy se zataženým okrajem. V nálezích jsou nejpočetněji zastoupeným tvarem mís, též proto, že se dají podle okraje snadno identifikovat. Podle způsobu uchopení – pomocí ucha, okrajového lalůčku nebo pupků – se dělí na osm typů. Ve středověm materiálu se většinou nedají typově určit a nesou proto neutrální označení „mísa 51“.

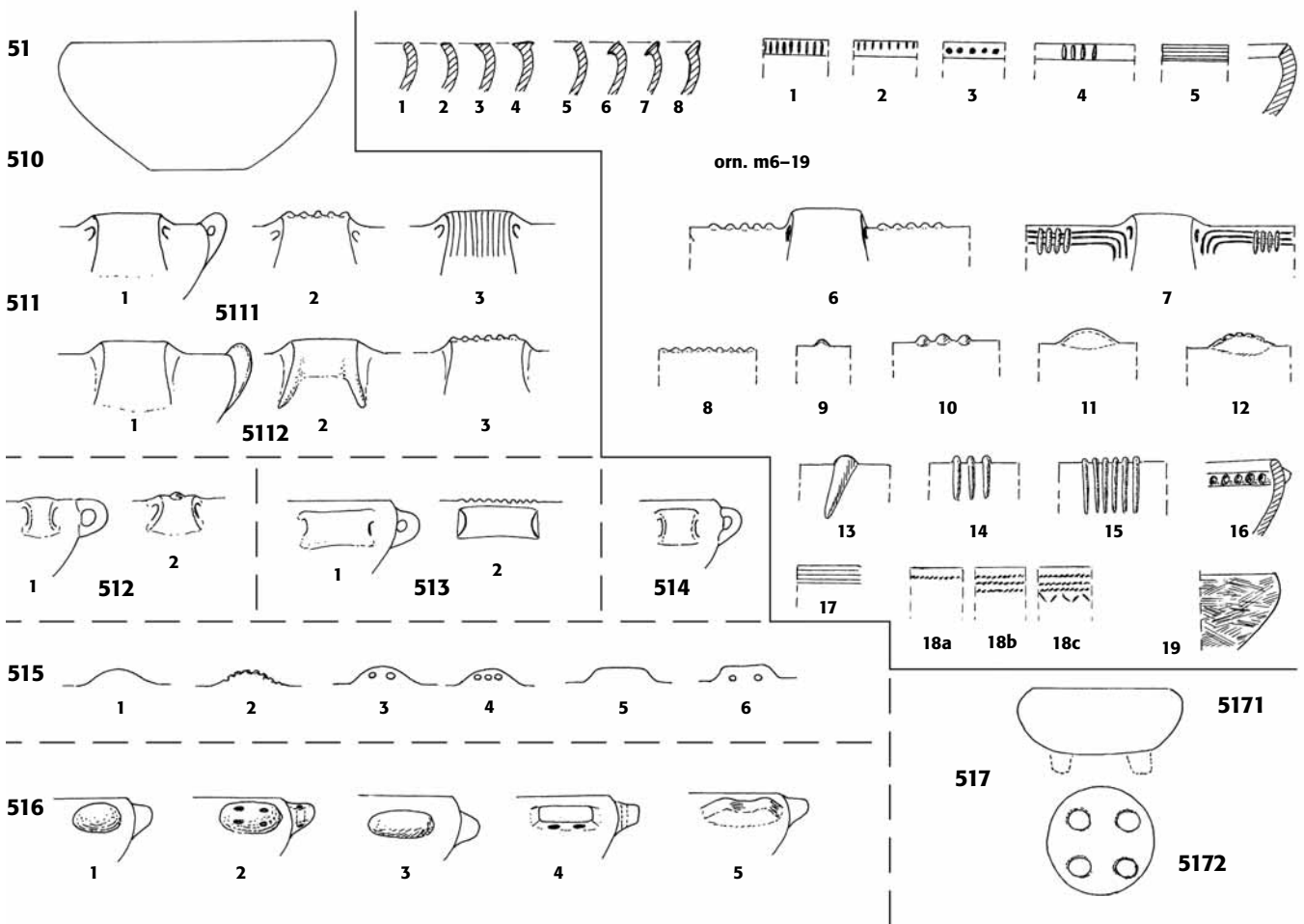
Typ 510: bezuché. Celá mísa tohoto typu je známa z Okrouhlíku.

Typ 511: s tunelovitým uchem na okraji. – **Var. 5111:** ucho provrtané hladké (tab. 28: 4; 155: 1), s pupíky (tab. 30: 5; 54: 1), rýhované (tab. 11: 14). – **Var. 5112:** ucho slepé hladké (tab. 28: 3), s „vousy“ (tab. 66: 14; 118: 3), žebrované (tab. 32: 10; 77: 11).

5. MÍSY / Schüsseln, bowls

okraje - typ 1–8

okraje - orn. m1–5

Obr. 68. Keramika. 5. Mísy, typ 51; výzdobné motivy orn. m1–19. — Abb. 68. Keramik. 5. Schüsseln, Typ 51; Verzierungsmotive orn. m1–19.

Typ 512: s úzkým páskovým uchem na okraji, hladkým (tab. 49: 17) nebo s pupíkem (tab. 2: 16).

Typ 513: s tunelovitým uchem na výduť. – **Var. 5131:** ucho provrtané, tab. 9: 3. – **Var. 5132:** ucho slepé, tab. 134: 2.

Typ 514: s úzkým páskovým uchem na výduť (tab. 63: 6).

Typ 515: s lalokovitým výčnělkem vytaženým nad okraj, přičemž výčnělek může být:

a) obloukovitý plný (tab. 50: 1), přesekávaný (tab. 47: 2), se 2 či 3 otvory (tab. 33: 4; 85: 1; 100: 14);

b) obdélníkovitý úzký (tab. 155: 5), široký (tab. 154: 16), sedlovitě prohnutý (tab. 116: 13), plný či se dvěma svislými otvory (tab. 73: 8; 113: 23); viz obr. 68, typ 515, č. 1–6.

Typ 516: s jedním či více pupky na výduť nebo pod okrajem; pupky (oválné, jazykovité, obdélníkové) neprovrtané či se dvěma svislými otvory (tab. 32: 12; 84: 6; 116: 7; 150: 8); viz obr. 68, typ 516, č. 1–5.

Typ 517: misky se zaobleným spodkem. **Var. 5171:** se dvěma tunelovitými oušky posazenými blíž sebe a se šňůrovým motivem orn. m18b (Okrouhlík, M

Kolín č. 4225). – **Var. 5172:** na čtyřech válcovitých nožkách (Okrouhlík, M Kolín č. 4226, nožky chybí, ve výduť dvojice otvorů). Tři válcovité nožky z Denemarku (tab. 19: 11; 87: 7; 108: 28) mohou být z var. 5172 nebo únětické. Podle polohy otvorů či oušek se mísy obou variant zavěšovaly na stěnu.

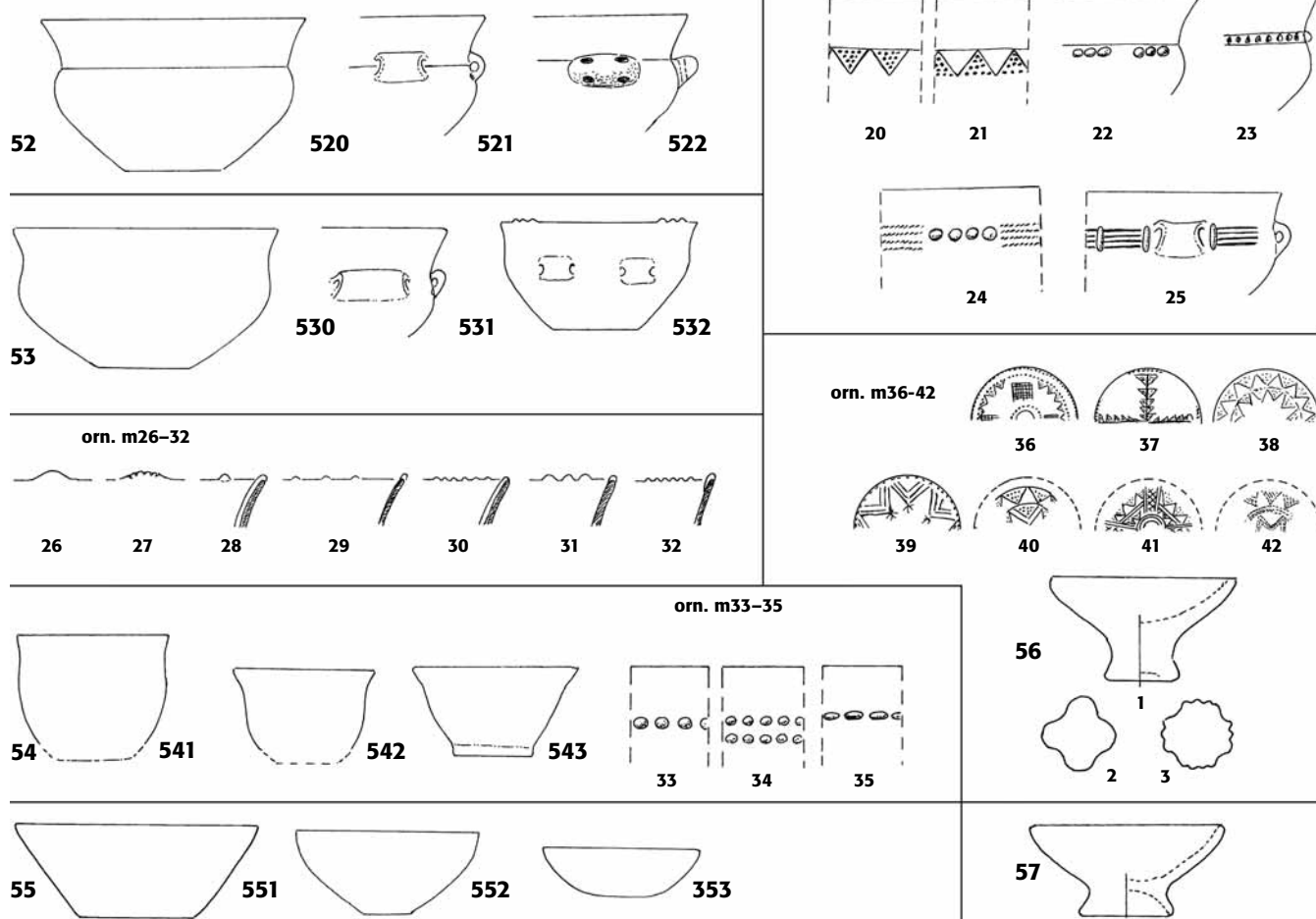
Okraje mís se zataženým okrajem vykazují značnou variabilitu pokud jde o tvar (obr. 68, okraje: typ 1–8) i výzdobu (ploška okraje: orn. m1–5; hrana okraje: orn. m6, 8–12: přesekávání, vpichy, skupiny plastických žeber, rýhování, pupíky jednotlivé i ve skupinách, lalůčky). Motivy orn. m13–15 (ze svislých či šikmých žeber) přesahují z okraje na výduť. Z motivů pod okrajem (orn. m7, 16–19: pásy rýh, dťo přerušované svislými krátkými žebry, šňůry či pásy šňůr, též doplněné V-rýžkami) mohou ty šňůrové patřit také ke keramice kulovitých amfor.

Slámování povrchu (orn. m19) je vcelku časté, vyskytlo se na mísách typu 511, 513, 515, 516.

Typové skupiny 52, 53: mísy s nálevkovitým hrdlem ostře nebo měkce nasazeným. Dělí se každá do tří typů:

Typy 520, 530: bezuché (Okrouhlík, M Kolín č. 3947) a typově neurčitelné (tab. 45: 4).

5. MÍSY

Obr. 69. Keramika. 5. Mísy, typy 52–57; výzdobné motivy orn. m20–42. — Abb. 69. Keramik. 5. Schüsseln, Typen 52–57; Verzierungsmotive orn. m20–42.

Typy 521, 531: s tunelovitým uchem na nasazení hrdla; doložené jsou pouze mísy jednouché (tab. 22: 2; 32: 11).

Typ 522, s oválným pupkem (Okrouhlík, M Kolín č. 4251), **typ 532** se dvěma tunelovitými uchy blíže sebe (Okrouhlík, M Kolín č. 4305).

Okraj u skupin 52, 53 zdobí často, podobně jako u mís 51, pupíky a lalůčky (orn. m26–32, tab. 141: 14). Tyto mísy nesou někdy typický řivnáčský motiv trojúhelníků vyplněných vpichy, jindy skupiny pupíků, přesekávanou páskou na nasazení hrdla (orn. m20–23, tab. 73: 2; 100: 2; 25: 7; 60: 4), pás šňůr přerušným linií pupíků (orn. m24, tab. 52: 12) nebo motiv známý z bernburských koflíků (orn. m25, tab. 32: 11).

Typová skupina 54: esovitě profilované šálky tři typů. **Typ 541:** hluboké (tab. 28: 8). **Typ 542:** středně hluboké až mělké, s rozevřeným okrajem (tab. 33: 1). **Typ 543:** dto, dno nožkovitě odsazené (tab. 85: 9). Zdobené bývají jednou či dvěma liniemi pupíků (orn. m33–35, tab. 23: 1; 33: 1).

Typová skupina 55: kónické, široce rozevřené mísy nezdobené. **Typ 551:** stěny na profilu přímé (tab. 15: 6; 135: 12). **Typ 552:** stěny lehce konvexní, hlubší (tab. 74: 3). **Typ 553:** dto ploché (tab. 98: 4).

Typ 56: mísky na plné nožce, zdobené i nezdobené, známé jako **mísky lublaňského typu**, typu *Lublaňských blat*, *slavonské* nebo *vučedolské*. Na Denemarsku se našla jedna celá (orn. m39 – motiv rytých trojúhelníků, tab. 41: 2) a zlomky z dalších osmi. Z nich čtyři jsou zdobené: tři na vnitřní stěně (orn. m40, tab. 65: 1; 72: 15; orn. m41, tab. 8: 9), čtvrtá na vnitřní i vnější stěně (orn. m42, tab. 36: 3). Tři zlomky jsou z plných nožek čtyř- a vícelaločných (tab. 106: 15; 109: 21; 150: 26). Jeden zlomek je z mísky nezdobené (tab. 37: 12).

Z Okrouhlíku jsou tři mísky lublaňského typu (M Kolín č. 3958, 3959, 5977; Filip 1948, 161, tab. 14: 6–8; Novotný 1955, 7, tab. 1: 1–3). Další se v regionu našly na výšinných sídlištích Kouřim-Stará Kouřim (Novotný 1955, 10, tab. 2: 1), Kouřim-Sv. Vojtěch (Šolle 1989, obr. 7: 5), Nymburk (Sedláčková 1972, obr.) a údajně též Čáslav-Hrádek (Novotný 1955, 10, nezjištěno). Že se výskyt těchto misek neomezoval na prostředí výšinných sídlišť, dokládá zlomek z nížinné polohy u Libenic (Rybová – Soudský 1962, 73, 335, tab. 45: 9).

Podle dosavadních klasifikací lublaňských misek (Neustupný 1966; Burger 1980) patří 4 mísky s rytou

výzdobou z Denemarsku, 2 misky z Okrouhlíku, 1 z Nymburka a 1 z Libenic, každá s jiným výzdobným schématem, do širšího rámce typu Zámka. Ten je integrální součástí řivnáčské kultury, čemuž odpovídá i nejčastější výzdobný motiv – ryté trojúhelníky vyplněné vpichy. Tento motiv je ovšem řivnáčský a ne odvozený z keramiky kulovitých amfor, jak soudila I. Burger (1980, 19). Třetí miska z Okrouhlíku náleží k typu Zlíchov. Zlomky z Čáslavi, Staré Kouřimi a části nožek z Denemarsku jsou typově neurčitelné. Charakter výzdoby na zlomku (tab. 36: 3) je jevišovický (šrafované trojúhelníky, pás a trojnásobná klikatka na vnější i vnitřní straně technikou brázděného vpichu: kupř. *Medunová-Benešová 1972*, Taf. 68: 13; 69: 6, 16). Jevišovický je i motiv aplikovaný na zlomku z Kouřimi-Sv. Vojtěcha (šňůrové půlobloučky spojené pásy, srv. kupř. *Medunová-Benešová 1977b*, Taf. 46: 10). Oba poslední jmenované nemají v našem prostředí dosud analogií.

Typ 57: misky na kónické pláštové nožce. V databázi jsou zastoupené jedním nezdobeným exemplářem (tab. 28: 6). V řivnáčské kultuře jsou zatím bez analogií, známé jsou ale z výšinného sídliště bernburské kultury Quenstedt-Schalkenburg, kde jsou považované za derivát misek lublaňského typu (*Behrens – Schröter 1980*, 131, Abb. 63: a–c). Stejně tvary z prostředí severozápadních skupin nálevkovitých pohárů jsou starší (zdobené i nezdobené „Fruchtschalen“, též s uchy jako *depas amphikypellon*: *Bakker 1979*, 59, Fig. 26 a B7: 1, 5; *Preuss 1980*, 51, Abb. 15).

Typová skupina 58: zásobní mísy tří typů:

Typ 580: mísy bezuché (tab. 21: 3).

Typ 581: se dvěma uchy na plecích (tab. 46: 7).

Typ 582: se třemi uchy na plecích (tab. 41: 9).

Všechny tři typy charakterizuje hladké hrdlo oddělené od těla – zpravidla slámovaného – přesekávanou plastickou páskou nebo alespoň pupky. Ucha jsou shodná jako u zásobních amfor typu 75, tj. masivní, pásková. Typově nezařaditelné střepy a fragmenty nesou označení „mísy 58“ či „typ 581/582“. Nálezy mís této skupiny nejsou četné, též proto, že ve střepovém materiálu jsou zaměnitelné se zásobními hrnci 81–83. Výzdoba má převážně „technický“ charakter: slámování těla je na většině mís této skupiny doplněné plastickou páskou nebo krátkými řádky pupíků (obr. 70, orn. m43–54; tab. 13: 2; 20: 6; 31: 4; 71: 3). Okraj zesílený hladkou lištou má mísa 581 z Okrouhlíku (M Kolín č. 3603).

Mísy – rozměry. Nejvíce měření je pro mísy 51 (se zataženým okrajem), které spolu s typovými skupinami 52, 53 představují běžné stolní nádoby. Vysoké jsou od 5 do 26 cm (obr. 82 C). V intervalu 6–13 cm je jejich počet zhruba stejný, následují exempláře v. 17 a 26 cm. Podobně je tomu při korelaci průměru okraje a výšky (tbl. 11A). Zřetelně oddělit velikostní třídy neumožňuje ani graf obr. 83 A, kde souvislá křivka – od nejmenších misek o průměru 4–9 cm až po největší s dm. 44 cm – vykazuje tři nevýrazné vrcholy: kolem 14–15, 22–25 a 28–31 cm.

Mísy 52 (s nálevkovitým hrdlem) jsou v průměru vyšší, resp. větší podíl u nich mají mísy střední velikosti. Na grafu obr. 82 C měří od 7 do 17 cm, s výrazným vrcholem v 11 cm. Měřené mísy typu 53, které jsou měkce profilovanou variantou předchozích, jsou vysoké od 7 do 12 cm. Podobně je tomu u kalichovitých misek typu 54 (v. 6–13 cm). Misky typu 56 (lublaňské) a 57 (s kónickou nožkou) jsou vysoké 6–8 cm.

Zásobní mísy 58: výška měřených kusů 16–40 cm, jsou tedy dva- až třikrát větší než běžné kuchyňské mísy typu 51–53.

6. Rendlíky (obr. 70)

Tvarem byly zřejmě předurčené k nějakému specifickému účelu (připomínají staroslovanské pražnice či pekáče, k nim *Skružný 1964*). Ve střepovém stavu se dají, stejně jako hmoždíře, snadno identifikovat pravouhlým nasazením stěn na ploché dno a masivností střepu. Dělí se na dva typy:

Typ 61: tělo slabě kónické, přičemž stěny jsou na profilu rovné (var. 611, tab. 55: 9) nebo konkávně prohnuté (var. 612, tab. 95: 14).

Typ 62: tělo válcovité, tab. 100: 23; 118: 11.

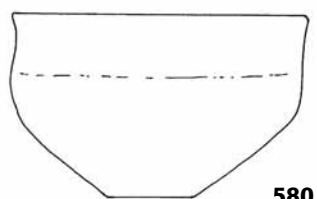
Okraj u obou typů je oblý nebo vodorovně seříznutý, dno ploché. Opatřeny byly oválnými pupky svislými (hladkými či přesekávanými, tab. 55: 9; 89: 9; 95: 2; 98: 14; 141: 13) nebo jazykovitými (tab. 60: 5; 136: 13), orn. r1–5. Počet pupků neznáme, protože žádný rendlík se nedochoval celý. Slámování povrchu není časté (orn. r6: tab. 135: 14; 146: 16).

Rendlíky – rozměry. Výška měřených nádob 5–8 cm (obr. 82 C), průměr 14–26 cm.

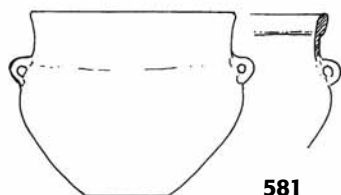
Tabela 11A. Keramika. Poměr výšky a průměru okraje mís typu 51 (se zataženým okrajem). – **Tabelle 11A.** Keramik. Verhältnis zwischen Höhe und Randdurchmesser der Schüsseln vom Typ 51 (mit eingezogenem Rand).

průměr okraje (cm):	MÍSY, typ 51 (se zataženým okrajem), 36 nádob													
42-44									1			1
...
30-31								1						...
28-29								1	1			1
26-27								1			2	
24-25									1	2		
22-23						3	2	3				
20-21					1	1						
18-19					1	1						
15-17				1	2							
14-15		1	2									
12-13		1	1									
10-11		2										
8-9	2											
6-7			1									
výška (cm):	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	26

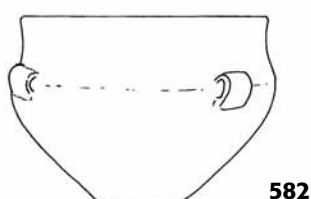
5. MÍSY

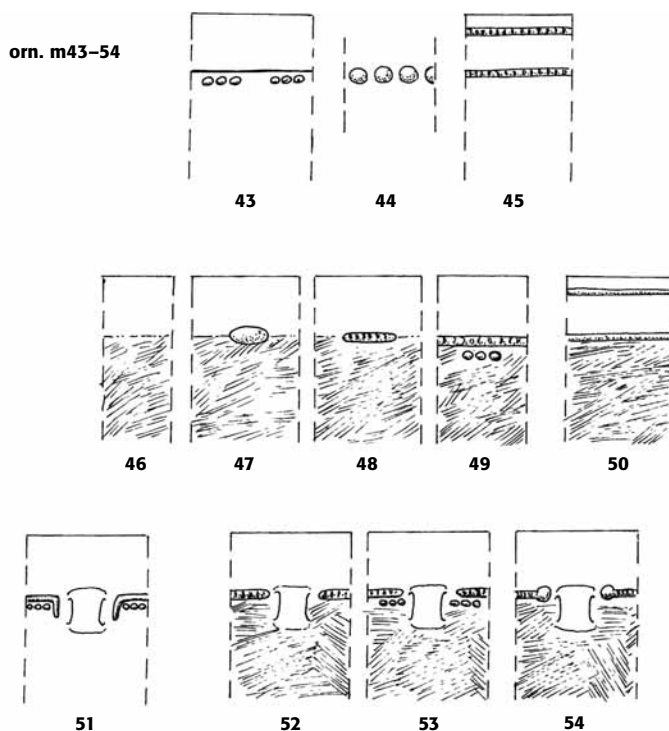
580

581

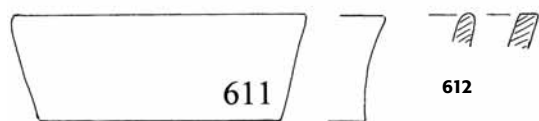

582

6. RENDLÍKY / steilwandige Schalen, casseroles

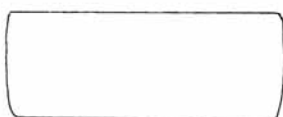
61

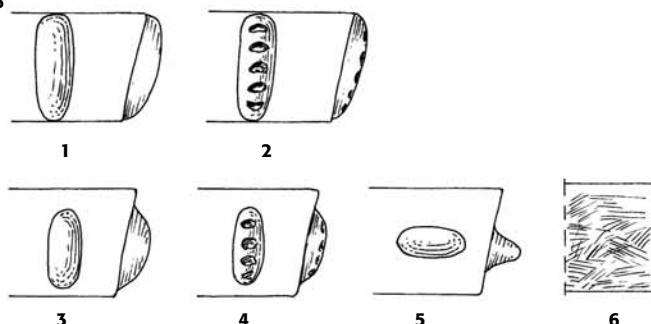
611

612

62

orn. r1-6

1

2

3

4

5

6

Obr. 70. Keramika. 5. Mísy, typ 58; výzdobné motivy orn. m43–54. – 6. Rendlíky, typ 61, 62 a pupky orn. r1–6. – Abb. 70. Keramik. 5. Schüsseln, Typ 58; Verzierungsmotive orn. m43–54. – 6. Steilwandige weitmündige Schalen, Typ 61, 62 und Knubben orn. r1–6.

7. Amfory (obr. 71–74)

Vyznačují se značnou variabilitou, jak o tom svědčí počet 27 typů zastoupených v databázi – tedy téměř tolik jako u koflíků. Na Denemarku je přítomnost této třídy, v níž převažují nádoby větších rozměrů, sice výrazná, jednotlivé exempláře jsou ale zpravidla natolik fragmentární, že se dají klasifikovat jen na úrovni typové skupiny. Většinu typů jsme identifikovali až s pomocí nálezů z Okrouhlíku.

Typové skupiny 71–76 sloužily zřejmě různému účelu: amfory střední velikosti 71, 72 k uchování a transportu tekutin, amfory malých rozměrů 73, obvykle zdobené, jako součást stolního nádobí a amfory 74–76 jako zásobní amfory. Amfory skupiny 77 navazují na tvary kulovitých amfor, skupiny 78 na amfory mladoeneolitického rázu.

Typové skupiny 71, 72: dvojjuché amfory s ostře nasazeným hrdlem (71) nebo plynule esovitým profilem

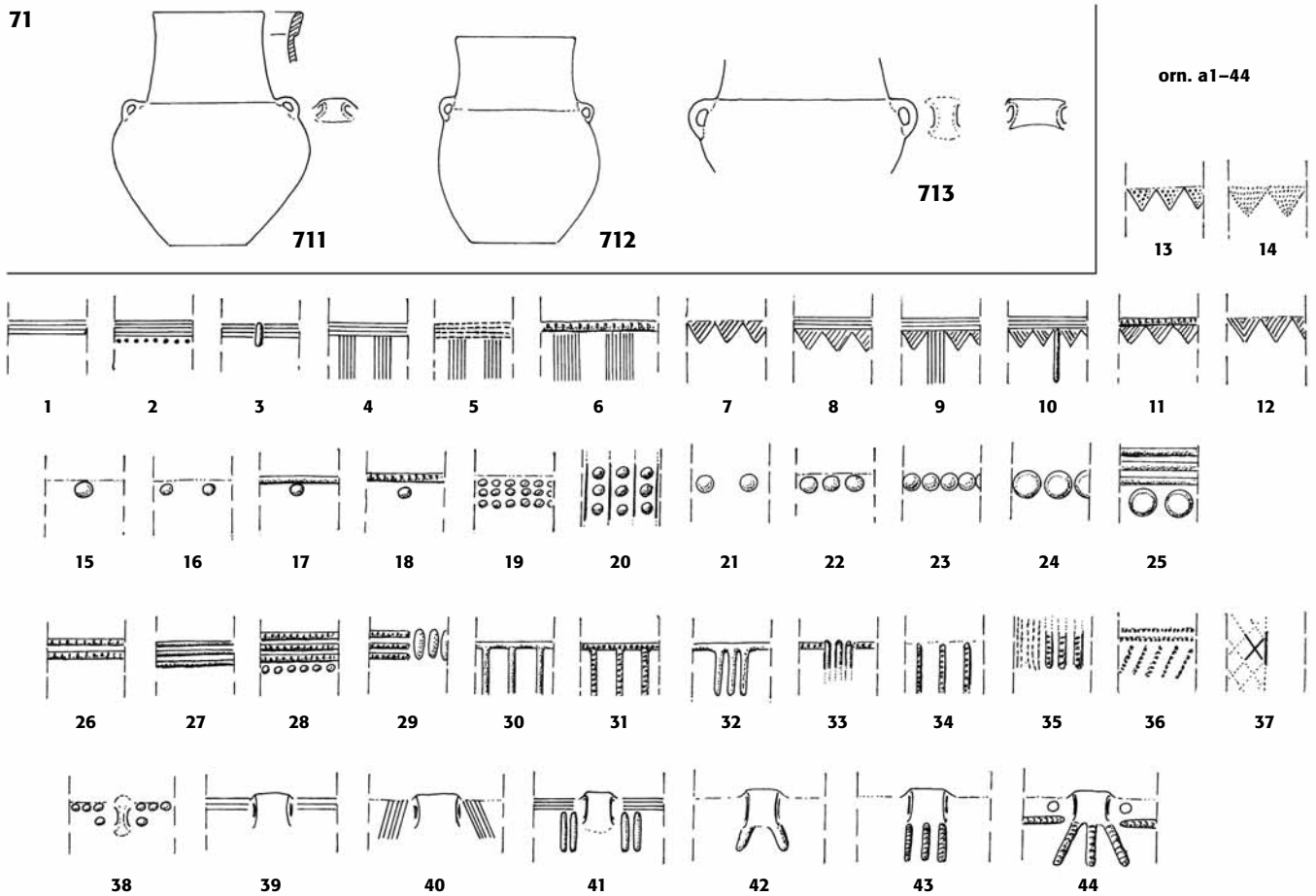
(72). Dělí se do šesti typů, na Denemarku zastoupených vesměs jen fragmenty.

Typ 711 se od ostatních odlišuje elegantní, výrazně profilovanou stavbou. Část jich nese pečlivě provedenou výzdobu sestavenou z horizontálních a svislých pásů rýh (vzácně i brázděného vpichu, orn. a5) doplňovaných šrafovanými trojúhelníky, trojúhelníky s vpichy, úzkými plastickými páskami hladkými i přesekávanými a liniemi vpichů: orn. a1, 4, 9, 11, 14, 31 a patrně i další motivy z orn. a1–14, 30, 39–40 na obr. 71 (tab. 4: 17; 31: 2; 53: 3; 62: 1). Na nezdobených amforách se vyskytla hladká okrajová lišta (M Kolín č. 3885).

Typy 712, 721, 722: **typ 712** s odsazeným hrdlem, **typ 721** podobných proporcí, ale s měkkým profilem, **typ 722** s výraznou, oble dvojkónickou výdutí. Na Okrouhlíku byly převážně bez výzdoby, na Denemarku s motivy a6, 19, 30 (tab. 4: 3; 48: 1; 109: 2).

Typy 713, 723 mají shodné proporce, dané užším hrdlem a širokým až kulovitým tělem. Liší se nasazením hrdla: u typu 713 ostré, u typu 723 plynulé. Na Okrouh-

7. AMFORY / Amphoren, jugs

Obr. 71. Keramika. 7. Amfory, typ 71; výzdobné motivy orn. a1–44. — Abb. 71. Keramik. 7. Amphoren, Typ 71; Verzierungsmotive orn. a1–44.

líku chybí, jejich fragmenty z Denemarsku jsou nezdobené (tab. 25: 10; 143: 1; k nim patrně patří zlomky se širokými trubkovitými uchy 91: 10; 150: 13) nebo s orn. a23, 45, 46, 45 + slámování (tab. 28: 2; 116: 18; 147: 14 a patrně i 30: 13; 153: 3).

Typová skupina 73: pět typů amforek, čtyři dvojuché (731–733, 735), jeden bezuchý (754).

Typy 731–733, 735: se dvěma protilehlými uchy, liší se profilací a proporcemi. **Typy 731, 733:** hrdlo ostře nasazené (731: tab. 82: 2; Okrouhlík, M Kolín č. 3901; 733: tab. 11: 3). **Typ 732:** plynule esovitý profil (tab. 147: 6). Typy 731, 732 mají průměr okraje menší než průměr výdutě, u typu 733 jsou oba rozměry zhruba stejné a tyto amfory se tak blíží hmoždířům. **Typ 735:** výduť výrazně širší než okraj (M Kolín č. 3965). Ucha u všech pásková nebo úzce či široce tunelovitá. Nápadná ostře hraněná ouška čtvercovitého či trojúhelníkovitého profilu (tab. 55: 3; 111: 11; 94: 23; 54: 11 patrně patří k některému z těchto typů).

Typ 734: bezuchá mísovité amfory s nízkým, ostře nasazeným hrdlem, orn. a51 (M Kolín č. 3995).

Výzdoba. Pro typovou skupinu 73 je charakteristická výzdoba rytá i plastická. U typů 731–733 to jsou

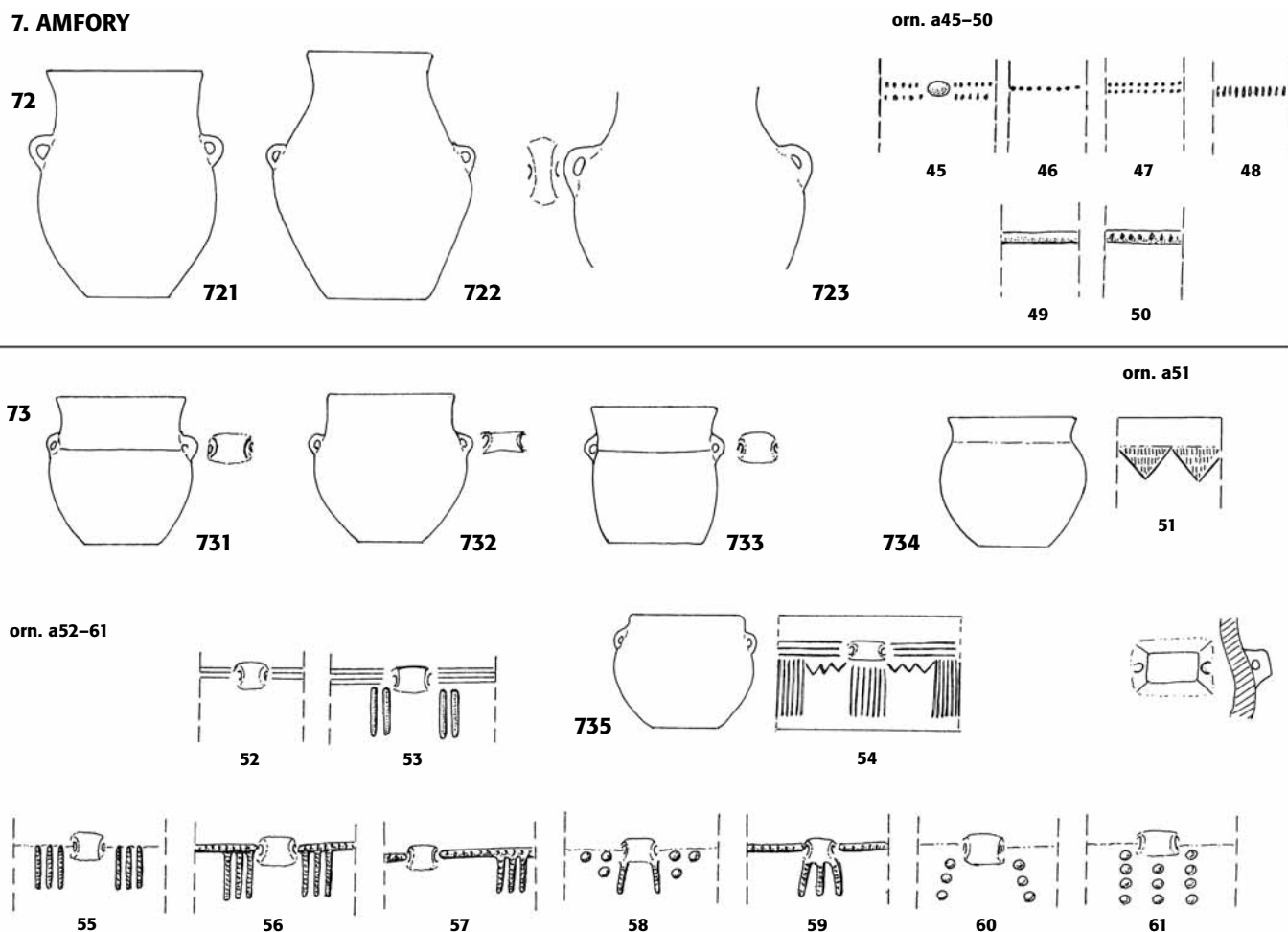
motivy sestavené z úzkých plastických pásků, zpravidla přesekávaných, drobných pupíků (orn. a55–61 na obr. 72) nebo jen pás rýh (a52, 53) či linií vpichů (a46): (tab. 8: 7; 11: 3; 25: 6; 34: 8; 47: 9; 82: 2; 92: 14; 115: 1; 117: 26; 119: 15; 145: 2; 147: 6. Bezuchou amfory 734 zdobí pás visících trojúhelníků vyplněných vpichy orn. a51. Složitější, výrazně rytý motiv orn. a54 nese amfory 735 z Okrouhlíku. Ani v této skupině ale nechybějí tvary nezdobené (typy 731, 732: tab. 124: 18; 152: 14).

Typová skupina 74: zásobní amfory dvojuché a bezuché. Tři typy, které ji tvoří, známe jen z Okrouhlíku; na Denemarsku nezjištěny, zřejmě proto, že ve střepovém stavu jsou těžko rozpoznatelné.

Typ 741: bezuché amfory (M Kolín č. 3935, s hladkou okrajovou lištou a slámovaným spodkem, orn. a68).

Typ 742: dvojuché amfory štíhlé, s hrdlem výrazně užším než výduť a s měkkým esovitým profilem. Na Okrouhlíku se vyskytly ve dvou variantách. **Var. 7421:** štíhlá, lahovitá (M Kolín č. 3938, s hladkou okrajovou lištou a slámovaným spodkem orn. a68). **Var. 7422:** s výraznou, oble dvojkónickou výduť (M Kolín č. 3602

7. AMFORY

Obr. 72. Keramika. 7. Amfory, typy 72, 73; výzdobné motivy orn. a45–61. — Abb. 72. Keramik. 7. Amphoren, Typen 72, 73; Verzierungsmotive orn. a45–61.

s plastickým kasetovým motivem a slámovaným spodkem orn. a68).

Typ 743: dvojuché amfory s měkce esovitým profilem jako 742, ale širší, hrncovité; stejně jako předchozí mají dvě varianty odlišných proporcí: **var. 7431** se širším, **var. 7432** s užším hrdlem (M Kolín č. 3610, 4231, 4265 s plastickým páskami a slámováním, orn. a74).

Typová skupina 75: zásobní amfory soudkovité tří typů:

Typ 751: trojuché, s uchy na výdutí; okraj hladký (tab. 21: 4, orn. a68; Okrouhlík, M Kolín č. 3939 – orn. a70) nebo zesílený hladkou lištou (M Kolín č. 4222, 4223, orn. a68); též s jazykovitými pupky pod okrajem (M Kolín č. 3519, orn. a76).

Typ 752: čtyřuché, s uchy na výdutí (M Kolín č. 3962; s hladkou okrajovou lištou a slámovaným povrchem orn. a63).

Typ 751/752: střepy z okrajů a svrchních částí: okraj hladký (tab. 70: 12); široká okrajová lišta s tunelovitým uchem (tab. 151: 26); široká páska hladká nebo přesekávaná pod okrajem (tab. 15: 2; 18: 12; 73: 17); dto s tunelovitým uchem (tab. 40: 8; 110: 6); dto a ucho na výdutí (tab. 21: 6; 34: 10); střední

a spodní partie s uchem a přesekávanou páskou (tab. 41: 8; 43: 6), viz orn. a64, 69, 71–74, 76, 77.

Typ 753: s nižším válcovitým hrdlem měkce nasazeným na tělo s výraznou výdutí, patrně kulovité; s uchy či bez uch? Tvar známý jen podle fragmentů hrdel a plecí (tab. 14: 6, orn. a64).

Typová skupina 76: zásobní amfory hrncovité. Od předchozích typů zásobních amfor se liší šířkou ústí (= ca $\frac{4}{5}$ výšky); složena je z pěti typů:

Typ 761: bezuché s vyšším prohnutým hrdlem ostře nasazeným na tělo s horní výdutí (tab. 41: 6, přesekávaná páska na nasazení hrdla orn. a79).

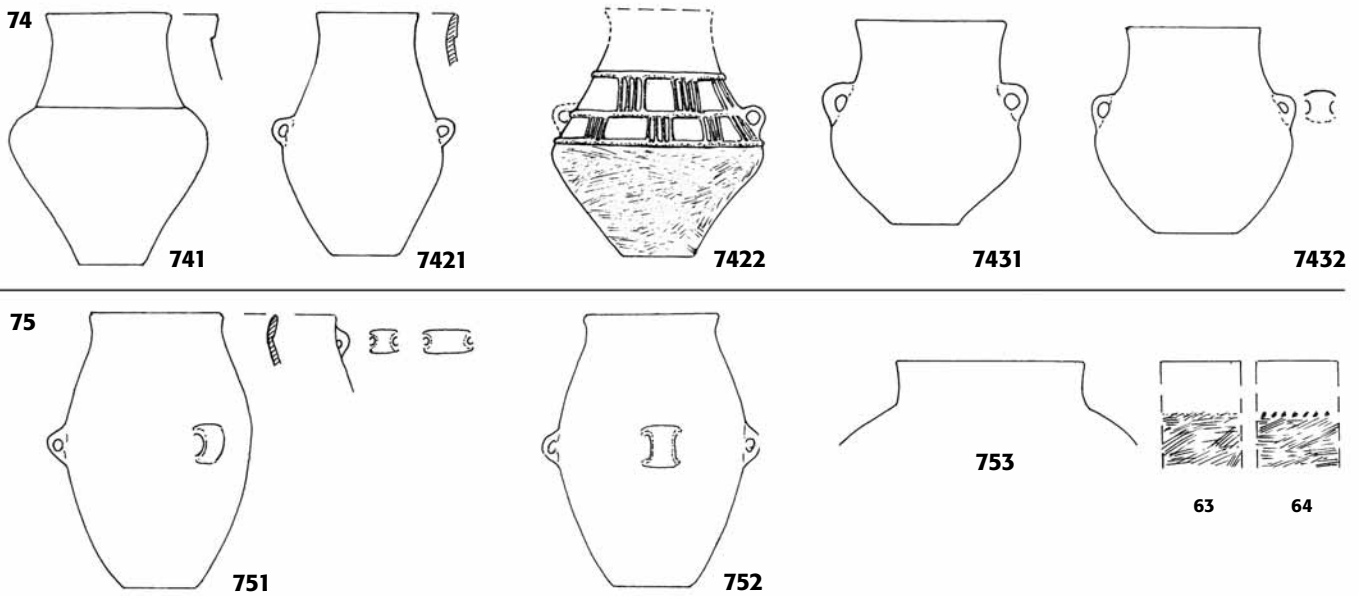
Typ 762: dto se dvěma protilehlými uchy (tab. 41: 5, přesekávané pásky pod okrajem a na nasazení hrdla orn. a65).

Typ 763: s nižším prohnutým hrdlem ostře nasazeným na tělo s horní výdutí (Okrouhlík, M Kolín č. 3943, na plecích pás trojúhelníků vyplněných vpichy orn. a78).

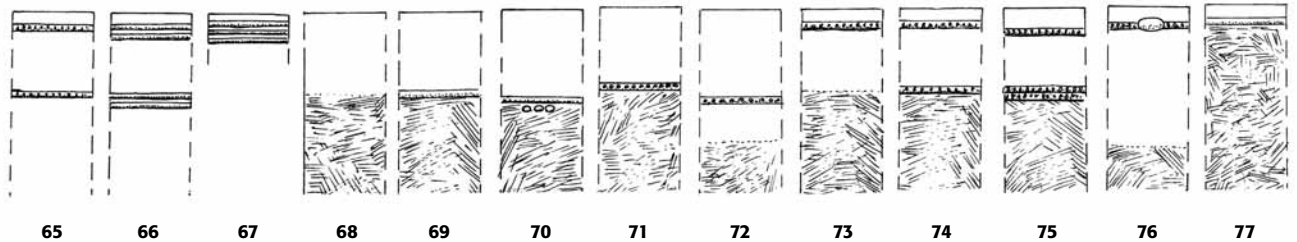
Typ 764: s nižším prohnutým hrdlem měkce nasazeným na tělo s horní výdutí, na spodku hrdla či na plecích masivní pásková ucha (počet?); typ známý jen podle zlomků (tab. 5: 17; 111: 14, vpichy, plast. páska, slámování, orn. a79, 81).

7. AMFORY

orn. a62

orn. a65–77

Obr. 73. Keramika. 7. Amfory, typy 74, 75; výzdobné motivy orn. a62–77. — Abb. 73. Keramik. 7. Amphoren, Typen 74, 75; Verzierungsmotive orn. a62–77.

Typ 765: s válcovitým, ostře nasazeným hrdlem, tělo se střední výdutí; s uchy? Znáám jen podle zlomků (*tab. 31: 1; 96: 1*, plast. páska orn. a79, 82).

Do této skupiny se šířkou hrdla a výzdobou složenou z plastických pásek pod okrajem a na hrdle řadí i četné fragmenty typově neurčitelné, kupř. *tab. 1: 16; 16: 8; 42: 8; 45: 8; 71: 8; 86: 19; 130: 12* – orn. a65, 66, 67, 70, 82.

Typová skupina 77: dvoj- a čtyřuché amfory typu kulovitých amfor. Tři fragmenty z Denemarku a jedna silně doplněná amfora z Okrouhlíku náležejí třem typům:

Typ 771: dvoj(?)uchá amfora s nízkým prohnutým hrdlem ostře nasazeným na kulovité tělo, na plecích masivní krátká pásková ucha (*tab. 12: 7*, na odsazení hrdla linie důlků).

Typ 772: dvojuchá amfora s nižším ostře nasazeným válcovitým hrdlem a kulovitým tělem (*tab. 130: 11*, ucho tunelovitě; Okrouhlík; M Kolín č. 4272, ucha pásková).

Typ 773: čtyř(?)uchá amfora se širším ostře nasazeným hrdlem, ucha tunelovitá (*tab. 25: 4*).

Není vyloučeno, že tyto amfory, materiálem shodné s řivnáčskou hrnčinou, patří ku keramice kultury kulovitých amfor, tj. do 10. třídy.

Typová skupina 78: dvojuché amfory mladoeneolického rázu. Jde pouze o dva fragmenty z Denemarku a jednu amforu z Okrouhlíku. Náleží dvěma typům:

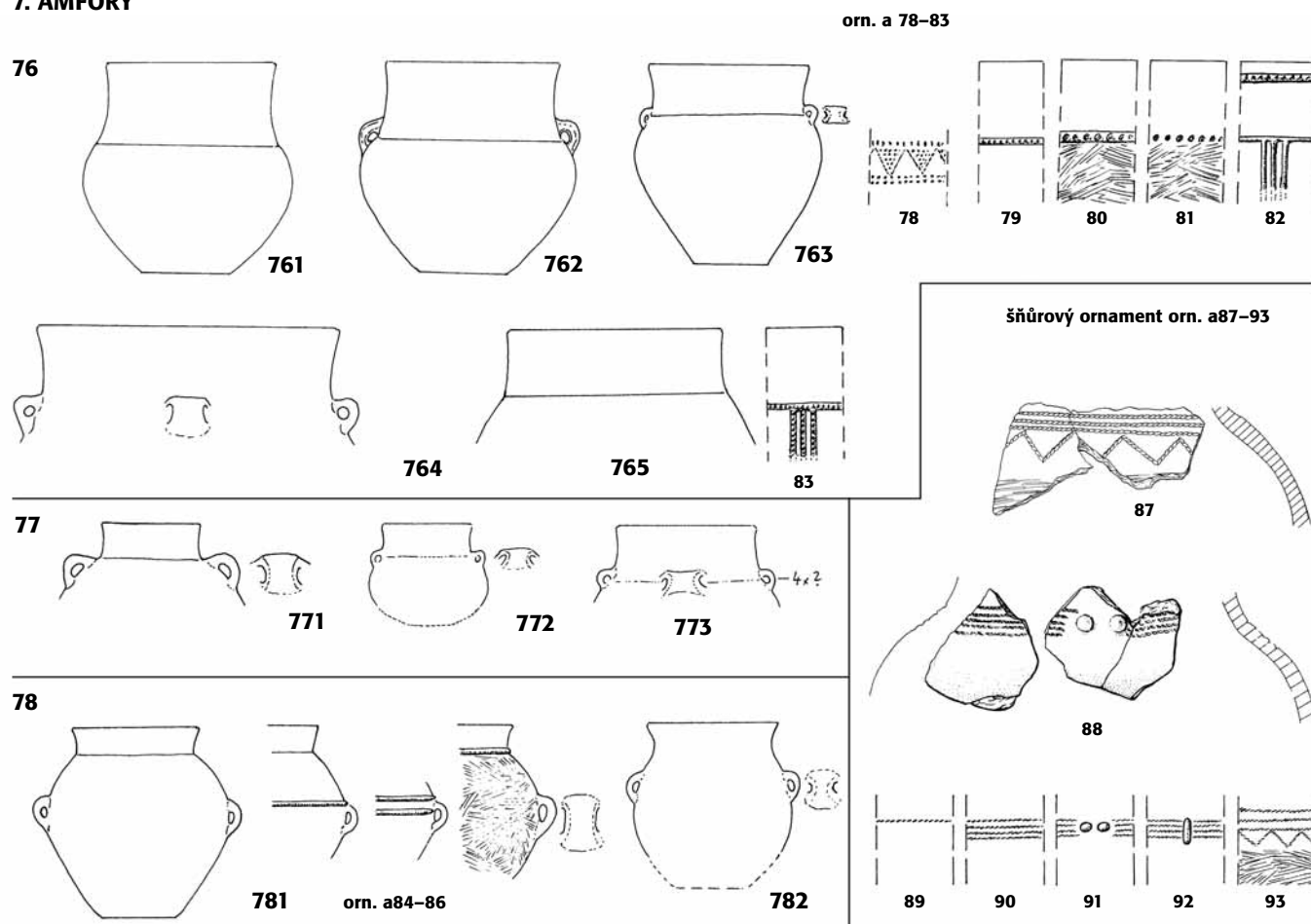
Typ 781: s nízkým, prohnutě rozevřeným hrdlem ostře nasazeným na kulovité tělo s horní výdutí (*tab. 112: 11*, hladká páska na nasazení hrdla, slámované tělo orn. a86; Okrouhlík, M Kolín č. 4215, hladká páska mezi uchy orn. a84).

Typ 782: s plynule esovitým profilem, nezdobená (*tab. 16: 5*).

Z řivnáčských souborů nebyly amfory tohoto druhu dosud známe, vyskytly se ale v soudobých kulturách na Moravě (jevišovická kultura: *Medunová-Benešová 1972*, Taf. 2: 1; *Šebela 2002*, obr. 1; bošácká kultura, stupně Ib a II: *Pavelčík 1967*, tab. 5: 64; 1981, Taf. 2: 6, 3: 4). V Čechách jsou typické až pro kulturu se šňůrovou keramikou (*Buchvaldek 1967*, 30, typ A 25) a známé jsou též z jiných středoevropských kultur mladšího a pozdního eneolitu.

Typ ? Značný podíl ze zlomků amfor připadá na zlomky typově neurčitelné. Patří k nim i zlomky se šňůrovými motivy orn. a87=91, 88=93 (*tab. 67: 1; 92: 1*), náležející snad ku keramice kulovitých amfor.

7. AMFORY

Obr. 74. Keramika. 7. Amfory, typy 76–78; výzdobné motivy orn. a 78–93. — Abb. 74. Keramik. 7. Amphoren, Typen 76–78; Verzierungsmotive orn. a 78–93.

Amfory – rozměry. Amfory skup. 71, 72 dosahují výšky 11–30 cm. Amfory 73 odpovídají výškou 8–12 cm střední třídě koflíků. Zásobní amfory dvojuché a soudkovité 74, 75 patří výškou 35–65 cm spolu se zásobními hrnci 81–83 k nejrozměrnějším výrobkům řivnáčských hrnčírů. Zásobní amfory hrncovité 76, v. 17–26 cm, jsou proti předchozím o třídu nižší.

8. Zásobní hrnce (obr. 75)

Nádoby této třídy, v nálezových souborech početně zastoupené, charakterizuje nízké hladké hrdlo nasazené na vyšší tělo vejčitého (8.1), soudkovitého (8.2) nebo oble dvojkónického tvaru (8.3). Od soudkovitých zásobních amfor 751, 752, jimž jsou tvarově blízké, se odlišují absencí uch na výduti. Tvar těla jako klasifikační znak se neukázal vhodný, protože ve střepovém materiálu se zpravidla nedá určit. Podstatně větší část zlomků této třídy je možné klasifikovat podle způsobu jakým na tělo nasedá hrdlo. Podle tohoto znaku se zásobní hrnce dělí do tří typů.

Tělo je zpravidla zdrsněné, obvykle slámované, vzácněji voštinované nebo s blátivým slípem, event. kombinací dvou z těchto technik (orn. zh34–42). Doplňkovým prvkem u všech tří typů jsou ouška (pásková, tune-

lovitá) a pupky (kruhové, oválné, obdélníkové, jazvovité, ve tvaru slepých oušek, přesekávané, důlkované) umístěné na nasazení hrdla; viz obr. 75: ucha 1–3, pupky 1–16, jejich kombinace a rozmístění 1–5.

Typ 81: s hrdlem plynule nasazeným (var. 811; tab. 17: 5; 52: 5) nebo schůdkovitě odsazeným (var. 812; tab. 45: 9; 99: 7). Přejít mezi hrdlem a tělem je hladký, nevyznačený (tab. 139: 16; 14: 11) nebo zdůrazněný linií vpichů, kolků (kruhových, kosočtvercových, listovitých, trojúhelníkových, čtverečkových, zdvojených), záseků a nehtových vrypů, orn. zh1–12, výjimečně pásem žlábků, orn. zh1–13 (tab. 99: 8).

Typ 82: s hrdlem od těla odděleným jednou (tab. 16: 7; 46: 9) až třemi plastickými páskami (tab. 118: 12) hladkými nebo přesekávanými, též v kombinaci s pupíky, krátkými svislými žebry či mříží z žeber na plecích (tab. 143: 5; 61: 24; 91: 29; 56: 18); orn. zh14–28.

Typ 83: s okrajovou lištou, na Denemarku zpravidla širokou a na profilu nápadně tenkou až sotva znatelnou, hladkou (tab. 32: 13), naspodu přesekávanou nebo s linií vpichů různého tvaru (tab. 36: 9; 47: 4; 119: 12), orn. zh29–33.

Slámování, voštinování či **blátitý slíp** jako různé způsoby zdrsnění povrchu pomocí věchtu trávy či slámy, otisku rohože (hrubé textilie) nebo nánosu hrubší blátité vrstvy, jsou pro řívnáčské zásobní hrnce charakteristické. Účelem zdrsnění povrchu bylo zřejmě usnadnit uchopení a přenášení nádob. V používání těchto tří technik zjišťujeme na Denemarsku, kde se s jejich aplikací setkáváme prakticky na třetině veškeré zde nalezené keramiky (*obr. 61*), markantní rozdíl. Ze 43 437 zlomků s takto zdrsněným povrchem je 93,4 % slámovaných a pouze 2,95 % voštinovaných a 3,56 % s blátitým slípem (*tbl. 9*).

Slámování vystupuje kromě hrnců též na koflicích typu 15, hmoždířích 35, mísách z typových skupin 51, 58, rendlicích 61, 62 a amforách z typových skupin 71, 72, 74–76, 78. Samotná velikost nádoby zřejmě nebyla při jeho aplikaci rozhodujícím faktorem, protože slámovaný povrch mají hrncířské výrobky různých rozměrů, od malých koflíků po obří zásobnice. Můžeme se jen domnívat, že nádoby s takto upraveným povrchem mohly být vyhrazené k přípravě, přenášení, servírování a skladování určitých druhů jídel či nápojů, kupř. u velkých zásobnic se uvažuje o jejich využití při vaření piva (*Smejtek 2000*).

Zásobní hrnce – rozměry. Grafy výšky a průměru okraje (*obr. 82 D; 79 B*), stejně jako korelace obou hodnot (*tbl. 11 B*) vykazují značné rozdíly ve velikosti – což zároveň svědčí o mnohostranném používání nádob této třídy. Dělí se zhruba do čtyř velikostních tříd: **1.** miniaturní (v. ca 10 cm) a malé (v. ca 14–16 cm); **2.** středně vysoké nižší (v. ca 20–28); **3.** středně vysoké vyšší (v. ca 32–36), které jsou nejpočetnější; **4.** vysoké až obří (v. nad 40 cm, s horní hranicí 70–80 cm: Okrouhlík, M Kolín č. 4227).

9. Osudí, vědra (*obr. 76*)

Vedle džbánů typu 21, 22 a čerpáků představují

osudí a vědra další badenské tvary přežívající vcelku v nezměněné formě do řívnáčského období.

Typ 91: osudí s vysokým kónickým hrdlem ostře nasazeným na nízké, stlačené tělo s horní výdutí. Rozdělení do dvou variant, na osudí bezuchá (**var. 911**, *tab. 105: 15* a patrně též *106: 20*) a na osudí se dvěma protilehlými horizontálními uchy na výdutí (**var. 912**, Okrouhlík, M Kolín č. 3887) není, s ohledem na fragmentárnost nálezů prvé varianty, spolehlivé.

Typ 92: vědra soudkovitá se dvěma protilehlými široce páskovými uchy pod okrajem (*tab. 18: 11* – s řádkem tří pupků uprostřed mezi uchy).

Typ 93: vědra oble kónická (Okrouhlík, M Kolín č. 4204).

Osudí, vědra – rozměry. Výškou 18–25 cm se měřené nádoby všech čtyř typů řadí do střední velikostní třídy.

10. Keramika kultury kulovitých amfor (KKA)

(*obr. 76, 77*)

Na Denemarsku čítá její kolekce na 70 zlomků a fragmentů; spolu s amforou z Okrouhlíku jsou téměř všechny vyobrazeny na *obr. 76, 77*. K nálezové situaci viz *kap. 3.2.2.2*. Typově určitelná je jen malá část z nich:

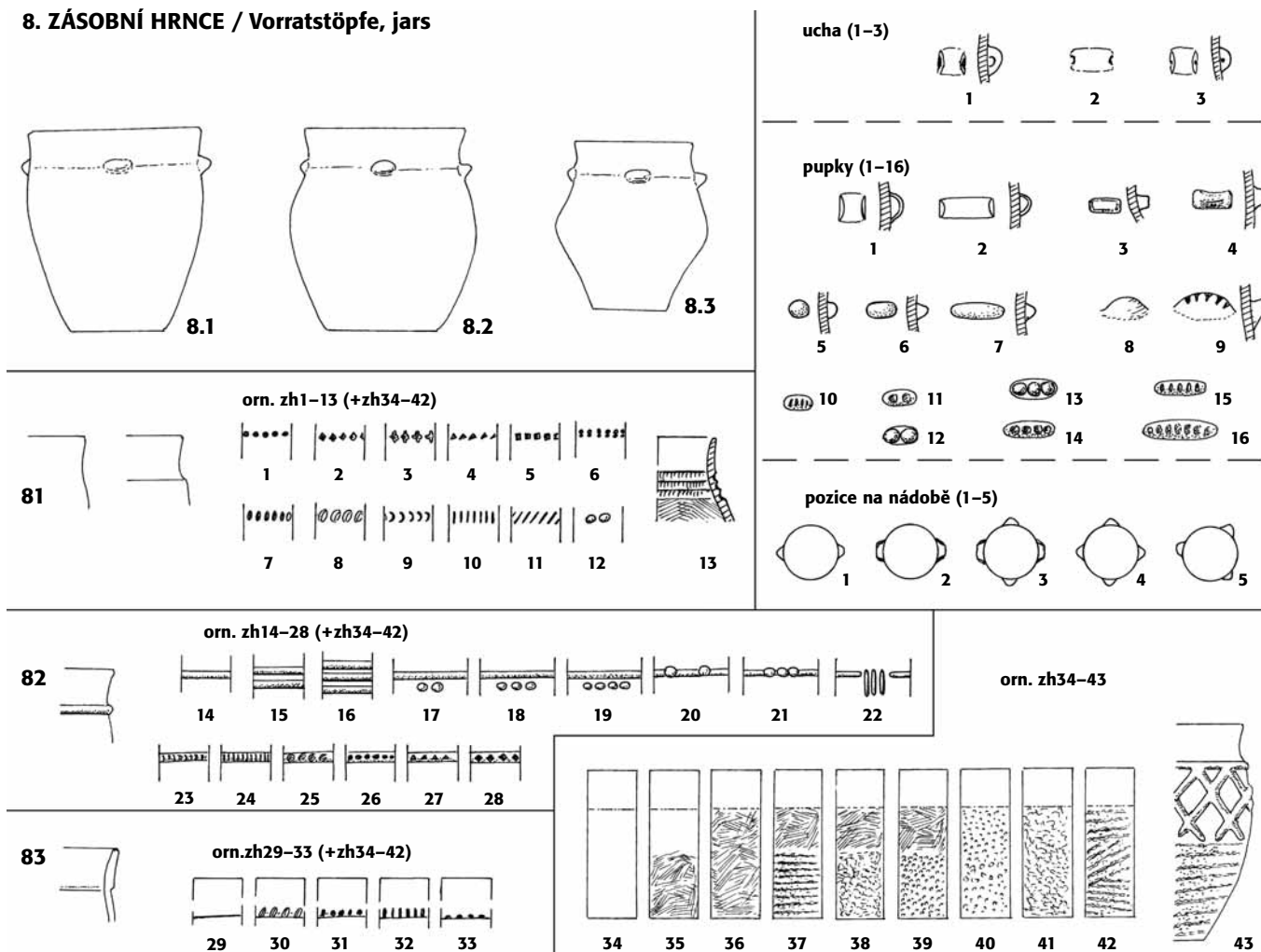
Typ 10.1: amfory se dvěma protilehlými uchy na nasazení hrdla, které je válcovité, prohnuté nebo lehce rozevřené. Kromě zdobených (*obr. 76: 1–9; 77: 12–15; tab. 5: 15; 10: 5; 25: 5; 32: 1, 2; 33: 2; 100: 4; 136: 17; 117: 4; 30: 17; 120: 25; 126: 9; 128: 20*) sem spadá i střep z nezdobené amfory *obr. 77: 12a (tab. 30: 17)*. Amfory tohoto tvaru patří k základním formám východní i západní skupiny KKA.

Typ 10.2: mísa s ostře nasazeným, nálevkovitě rozevřeným hrdlem, na plecích orn. ka10 (*obr. 76: 10*;

průměr okraje (cm):	ZÁSOBNÍ HRNCE, typy 81-83 (42 nádob)																								
44-45																				...	1				
42-43																					...	1			
40-41																		1	1		...				
38-39																					...				
36-37																		1			...				
34-35																				2	...				
32-33																					...				
30-31													1								...				
28-29												1									...				
26-27																					...				
24-25														2		1					...				
22-23												1	1								...				
20-21													1								...				
18-19								1	4												...				
16-17						1	3	3		1											...				
14-15					1	4	1	1													...				
12-13				1																	...				
10-11	1		2																		...				
8-9	1			1																	...				
6-7	1																				...				
výška (cm):	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	34	36	38	40	42	44	46	48	50	52	54	...	70

Tabela 11B. Keramika. Poměr výšky a průměru okraje a zásobních hrnců typu 81, 82, 83. — **Table 11B.** Keramik. Verhältnis zwischen Höhe und Randedurchmesser der Vorratstöpfe Typ 81, 82, 83.

8. ZÁSOBNÍ HRNCE / Vorratstöpfe, jars

Obr. 75. Keramika. 8. Zásobní hrnce, typy 81–83; ucha, pupky a jejich pozice na nádobě; výzdobné motivy orn. zh1–43. — Abb. 75. Keramik. 8. Vorratstöpfe, Typen 81–83; Henkel, Knubben und ihre Lage auf dem Gefäß; Verzierungsmotive orn. zh1–43.

tab. 120: 23). Kulturní příslušnost je dána motivem šňůrového žebříčku. Z českých nálezů se jí blíží mísa z hrobu západní KKA z Hrdel (Fiala – Hrala 1957, obr. 201: 2; Dobeš 1998, Abb. 5: 3), podobné mísy nechybí ani ve východní skupině (kupř. Wiślański 1979, ryc. 163: 7).

Typ 10.3: kónický pohárek s řádkem pupíků pod okrajem a cípatým obvodem dna (obr. 76; tab. 46: 4). Přesné analogie lze uvést jak ze západní KKA (Beier 1988, Taf. 31: 4; 63: 5; 71: 11, 12), ku které je řazen i pohárek s cípatým dnem z podlahy řivnáčské chaty B na Homolce (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 73, Pl. 34: 18), tak z východní skupiny (Wiślański 1966, ryc. 35: 6; tab. IV – skup. VI A 3).

Typ 10.4: kónický pohárek s jazykovitými pupíky pod okrajem (obr. 76; tab. 17: 4), též s analogiemi pro tvar i uspořádání pupíků v západní i východní KKA (Beier 1988, Taf. 63: 6; Beran – Beier 1994, Abb. 11: 12).

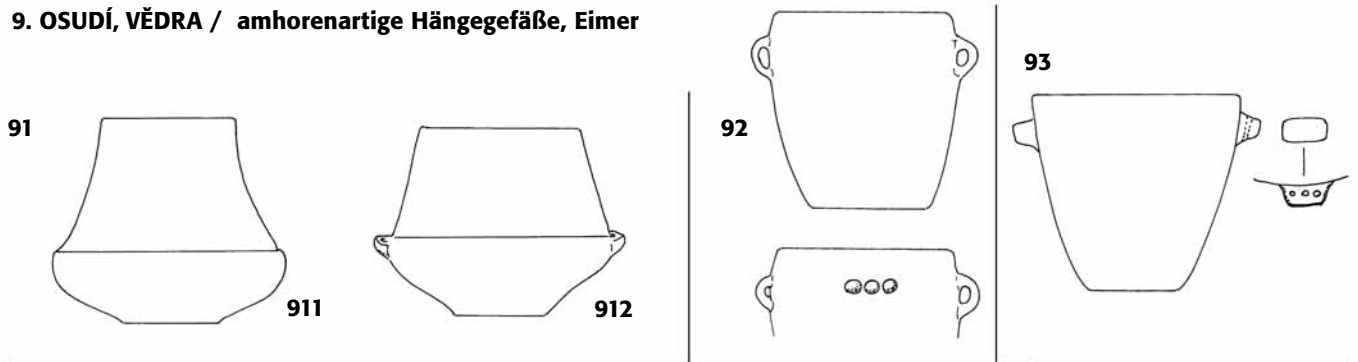
Typ 10.5: hrnky s vyšším slabě rozevřeným hrdlem, na nasazení hrdla orn. ka11 (obr. 76; tab. 115: 11). Sem řadíme také obdobně profilované zlomky s řádkem

nehtových vrypů či různotvarých vpichů pod okrajem či na nasazení hrdla (tab. 15: 9; 55: 5; 122: 14; 123: 17). Tvarem i výzdobou se hlásí k hrncům s hrdlem odděleným od těla řádkem záseků, vpichů či nehtových otisků, které jsou běžné v sídlištní keramice obou skupin KKA (Zápotocký – Dobeš 2000, 137, Abb. 9: 3–7; 14: typ 33) nebo, jako u hrnku obr. 76, řádkem svislých krátkých šňůr. Stejně profilovaný je zlomek menšího hrnku s jedním otiskem šňůry pod okrajem orn. m18a (tab. 151: 6). Hrnec shodného tvaru, navíc s cípatým dnem jako u pohárku typu 103, je z řivnáčské jámy X ze Zámku (Praha-Bohnice: Hájek – Moucha 1983, 54, tab. 26: 6 – oba autoři jej též podle tvaru dna řadí ke KKA).

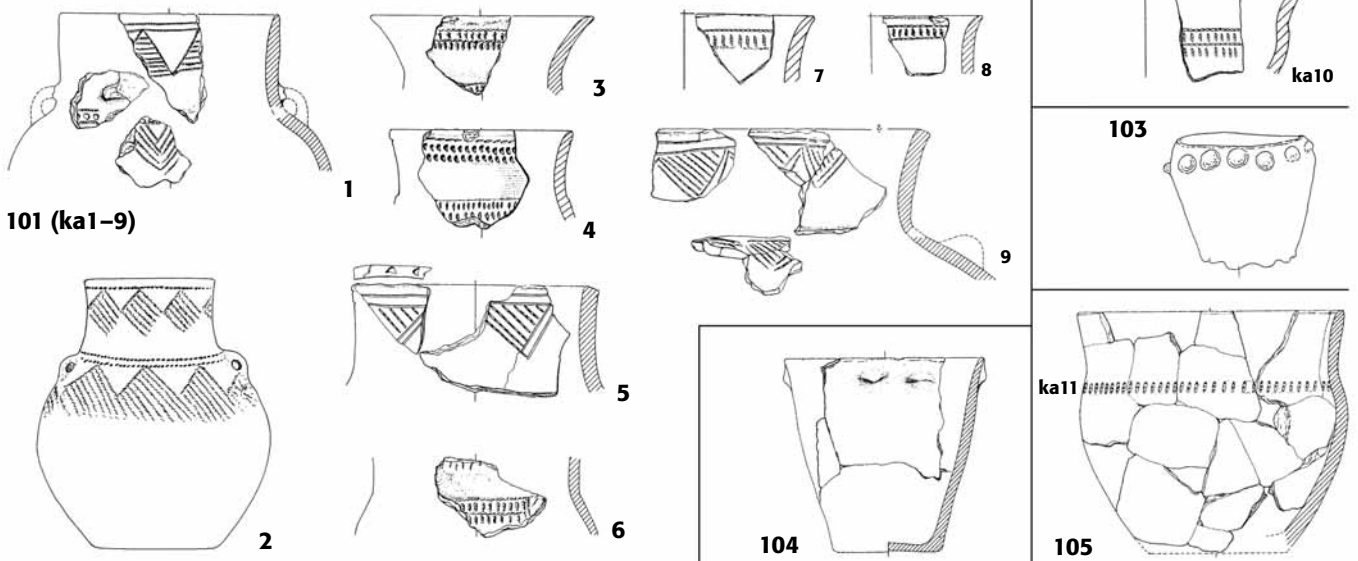
Typově nezařaditelné zdobené střepy (obr. 77: 16–51) pocházejí podle profilace většinou z některého z amforovitých tvarů.

Keramika KKA? Podle stylu šňůrové výzdoby a tvarových analogií by k ní mohly patřit také některé z mís a amfor 5. a 7. třídy řivnáčské keramiky: mísy typu 51 se šňůrovými motivy orn. m18b, c (tab. 71: 2;

9. OSUDÍ, VĚDRA / amhorenartige Hängegefäße, Eimer

10. KERAMIKA KULTURY KULOVITÝCH AMFOR / Kugelamphorenkultur

Obr. 76. Keramika. 9. Osudí a vědra, typy 91–94. – 10. Keramika kultury kulovitých amfor, typ 101 (nádob a zlomky s výzdobnými motivy orn. ka1–9: 1 = tab. 25: 5; 2 Bylany-Okrouhlík; 3, 6 = tab. 32: 1, 2; 4 = tab. 105: 5; 5 = tab. 5: 15; 7 = tab. 136: 17; 8 = tab. 100: 4; 9 = tab. 33: 2); typ 102, orn. ka10 (tab. 120: 23); typ 103 (tab. 46: 4); typ 104 (tab. 17: 4); typ 105, orn. ka11 (tab. 115: 11). – Abb. 76. Keramik. 9. Amphorenartige Hängegefäße und Eimer, Typen 91–94. – 10. Keramik der Kugelamphorenkultur, Typ 101 (Gefäß und Fragmente mit den Verzierungsmotiven orn. ka1–9: 1 = Taf. 25: 5; 2 Bylany-Okrouhlík; 3, 6 = Taf. 32: 1, 2; 4 = Taf. 105: 5; 5 = Taf. 5: 15; 7 = Taf. 136: 17; 8 = Taf. 100: 4; 9 = Taf. 33: 2); Typ 102, orn. ka10 (Taf. 120: 23); Typ 103 (Taf. 46: 4); Typ 104 (Taf. 17: 4); Typ 105, orn. ka11 (Taf. 115: 11).

110: 7), mísa typu 53 s orn. m24 (tab. 52: 12), z amfor pak nezdobené dvoj- a čtyřhrché amfory 77 (tab. 12: 7; 25: 4; 130: 11; Okrouhlík, M Kolín č. 4272) a amfory neurč. typu se šňůrovými motivy orn. a87–93 (tab. 67: 1; 92: 1).

Podle skupinové příslušnosti se keramika KKA z Denemarsku dělí do tří částí:

1. Keramika východní skupiny KKA. Sem spadá většina zlomků zdobených otisky šňůry či jejich imitací. Motivů provedených touto technikou zde registrujeme osm:

- řádek krátkých svislých šňůr (orn. ka11);
- žebříčky prosté, zdvojené či vícenásobné, jejichž základem je dvojice horizontálních šňůr, vyplněné řádkem svislých krátkých šňůr (orn. ka3, 6–8, 10 ad.), někdy nahrazených vpichy nebo dvojpichy (orn. ka4, 15);
- trojúhelníky šikmo šrafované (orn. ka2, 39–45);
- kosočtverce šikmo šrafované (orn. ka2);

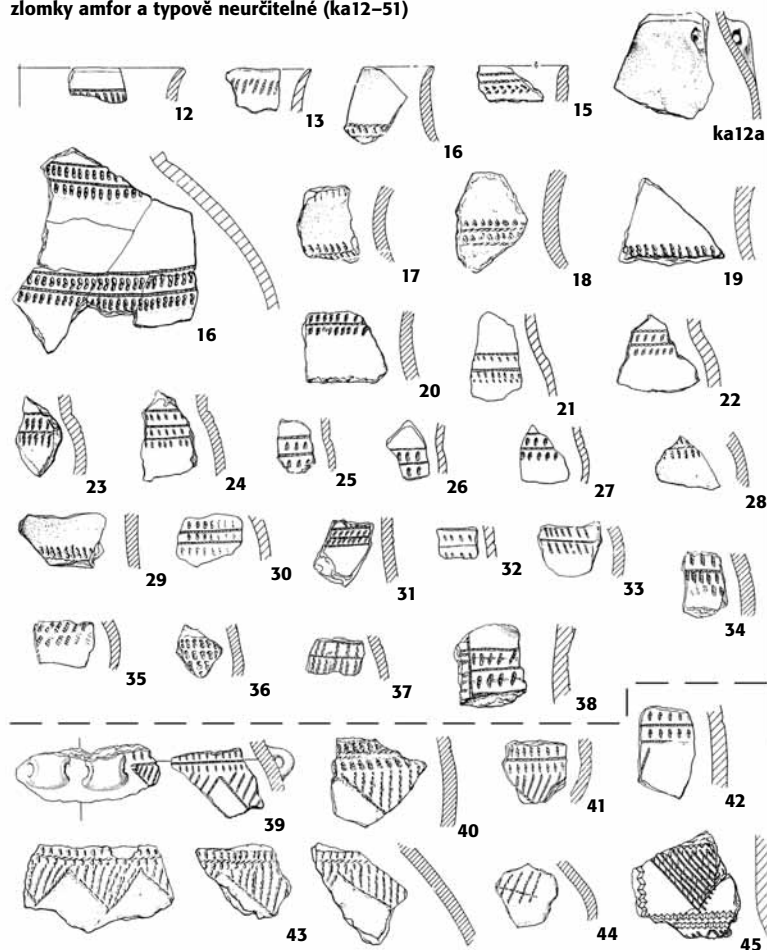
- trojúhelníky vodorovně šrafované (orn. ka1);
- horizontální pás nepřerušovaný, orn. a90, nebo přerušovaný dvěma či více pupíky (orn. m24, a88);
- jednoduchá klikatka (orn. a87, 93 v kombinaci s pásem šňůr a slámováním);
- klikatkový pás (orn. ka1).

Umístění motivů: na hrdle (motivy b, c, d, e, f), na nasazení hrdla (a, b), na plecích (b, c, f, g, h) a na výduti (b).

Analogie k jednotlivým motivům nacházíme v hrobových a sídlištních souborech z Čech, severní Moravy a Slezska (kupř. Hájek – Vlček 1956; Medunová-Benešová 1972; Pavelčík 1993; Peška 1999; Šmíd 1999; Vokolek – Zápotocký 1990; Szmyt 2004). Některé z nich (c, d, g) jsou z hlediska skupinové příslušnosti sice ambivalentní, protože se vyskytují i na keramice západní skupiny KKA, tam jsou ale většinou kombinované s výzdobnými technikami nebo v motivech, které jsou pro tuto skupinu typické (v Čechách kupř. Dobeš 1998, Abb. 6: 1, 4; 8: 1).

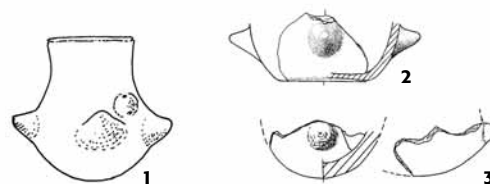
10. KERAMIKA KULTURY KULOVITÝCH AMFOR

zlomky amfor a typově neurčitelné (ka12–51)

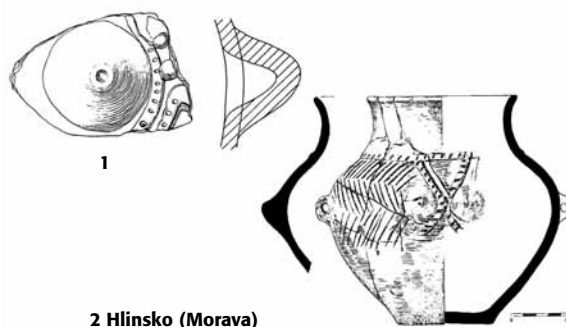

11. ZVLÁŠTNÍ TVARY / Sonderformen

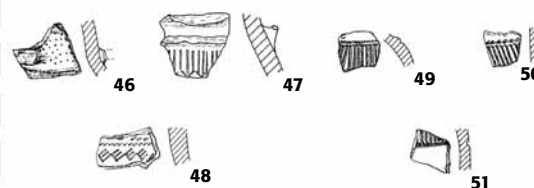
11.1. Závěsné nádoby / kleine Hängegefäße

11.2. Gynekomorfní nádoba / gynaikomorphes Gefäß

2 Hlinsko (Morava)

Obr. 77. Keramika. 10. Keramika kultury kulovitých amfor: zlomky amfor a typově neurčitelné. Zlomky ka12–51: 12 = tab. 117: 4; 12a = tab. 30: 17; 13 = tab. 120: 25; 14 = tab. 126: 9; 15 = tab. 128: 20; 16 = tab. 94: 8; 17 = tab. 32: 4; 18 = tab. 32: 3; 19 = tab. 100: 5; 20 = tab. 101: 14; 21 = tab. 126: 3; 22 = tab. 52: 6; 23 = tab. 97: 17; 24 = tab. 117: 22; 25 = tab. 115: 13; 26 = tab. 157: 23; 27 = tab. 157: 24; 28 = tab. 32: 6; 29 = tab. 32: 5; 30 = tab. 120: 6; 31 = tab. 151: 5; 32 = tab. 126: 5; 33 = tab. 117: 5; 34 = tab. 101: 16; 35 = tab. 108: 3; 36 = tab. 129: 3; 37 = tab. 116: 4; 38 = tab. 98: 3; 39 = tab. 97: 1; 40 = tab. 2: 1; 41 = tab. 96: 8; 42 = tab. 120: 5; 43 = tab. 32: 7; 44 = tab. 2: 9; 45 = tab. 94: 6; 46 = tab. 128: 22; 47 = tab. 126: 2; 48 = tab. 113: 16; 49 = tab. 103: 12; 50 = tab. 150: 9; 51 = tab. 103: 13. – **11. Zvláštní tvary. 11.1. Závěsné nádoby** (1 Bylany-Okrouhlik; 2 = tab. 116: 19; 3 = tab. 59: 12). – **11.2. Gynekomorfní nádoba** (1 = tab. 67: 4; 2 Hlinsko: Pavelčík 1982, obr. 7. – **Abb. 77. Keramik. 10. Keramik der Kugelamphorenkultur: Fragmente von Amphoren und typologisch unbestimmbar.** Fragmente ka12–51: 12 = Taf. 117: 4; 12a = Taf. 30: 17; 13 = Taf. 120: 25; 14 = Taf. 126: 9; 15 = Taf. 128: 20; 16 = Taf. 94: 8; 17 = Taf. 32: 4; 18 = Taf. 32: 3; 19 = Taf. 100: 5; 20 = Taf. 101: 14; 21 = Taf. 126: 3; 22 = Taf. 52: 6; 23 = Taf. 97: 17; 24 = Taf. 117: 22; 25 = Taf. 115: 13; 26 = Taf. 157: 23; 27 = Taf. 157: 24; 28 = Taf. 32: 6; 29 = Taf. 32: 5; 30 = Taf. 120: 6; 31 = Taf. 151: 5; 32 = Taf. 126: 5; 33 = Taf. 117: 5; 34 = Taf. 101: 16; 35 = Taf. 108: 3; 36 = Taf. 129: 3; 37 = Taf. 116: 4; 38 = Taf. 98: 3; 39 = Taf. 97: 1; 40 = Taf. 2: 1; 41 = Taf. 96: 8; 42 = Taf. 120: 5; 43 = Taf. 32: 7; 44 = Taf. 2: 9; 45 = Taf. 94: 6; 46 = Taf. 128: 22; 47 = Taf. 126: 2; 48 = Taf. 113: 16; 49 = Taf. 103: 12; 50 = Taf. 150: 9; 51 = Taf. 103: 13. – **11. Sonderformen. 11.1. Hängegefäße** (1 Bylany-Okrouhlik; 2 = Taf. 116: 19; 3 = Taf. 59: 12). – **11.2. Gynäkomorphes Gefäß** (1 = Taf. 67: 4; 2 Hlinsko: Pavelčík 1982, Abb. 7).

2. Keramika západní skupiny KKA: 6 zlomků s motivy, které jsou této skupině vlastní: orn. ka46 (pole vpichů), ka47, 49–51 (pás řídkce či hustě kladených svislých rýh lemovaných klikatkou), ka48 (řádek rytých šrafovaných kosočtverečků (obr. 77: 46–51).

3. Skupinově neurčitelné jsou nezdobené hrnky a pohárky typu 10.3, 10.4 a 10.5.

Otázka provenience. Z hlediska rozdělení na keramiku zdobenou („sváteční“) a nezdobenou (užitkovou) je složení této třídy je natolik asymetrické, že vylučuje přítomnost běžného sídlištního prostředí KKA na lokalitě. Soubory sídlištní keramiky KKA se totiž

vyznačují vysokým podílem nezdobených hrnců, mís a amfor, které zde chybí (Zápotocký – Dobeš 2000, 136). Na možnost, že zdejší keramika je importem z prostředí KKA ukazuje kromě výzdoby a tvarů nádob v několika případech také složení hrncířské hlíny (kromě několika zdobených též atypické střepy př. č. o.22-1-V/6 – 2 zl.; o.38-S-1/100 – 1 zl.). Jedná se o materiál pro KKA charakteristický, rozpoznatelný podle světlých zrněk křemenného ostřiva vystupujících na vyhlazeném či přeleštěném povrchu nádoby. Že je z tohoto druhu hrncířského těsta jen malá část zdejší keramiky KKA, nemusí překvapovat, vzpomeneme-li, že také v rozsáhlém a kulturně relativně „čistém“ sídlištním souboru z Lovosic - Schwarzenberské cihelny byl výskyt hlíny této konzistence minimální (Zápotocký – Dobeš 2000,

121, povrch „p. KA“). Spíše zaráží jiná skutečnost, a sice relativně chudý repertoár výzdobných prvků. Ve srovnání s dosud známými soubory východní KKA z Čech a severní Moravy zde chybí řada charakteristických motivů: půlobloučky, girlandy, oválky, vlnovky – obecně tedy křivkové vzory. Otázkou je, zda takovéto zúžení motivické náplně je náhodné, zaviněné relativně nízkým počtem nálezů, nebo zda má důvody chronologické, provenienční či jiné.

11. Zvláštní tvary (obr. 77, 78)

11.1. Závěsné nádoby (obr. 77) s oblým dnem, čtyřmi pupky ve tvaru hrotitých růžků po obvodu a dvěma protilehlými svisle provrtanými pupky či oušky k zavěšení. Z Okrouhlíku je pět těchto nádobek (M Kolín č. 3967, 3974, 3975, 4283, 4284, v. 5,1–9,8 cm), z nich jedna (č. 4283, obr. 77, č. 1) odpovídá klasické formě známé z výšinných sídlišť pražsko-slánského regionu (kupř. *Stocký 1926*, tab. 100: 8, 10–12). Zbývající čtyři jsou hruběji tvarované, u č. 4284 závěsná ouška nahradila dvojice rytin – symbolických značek ve tvaru obdélníku rozděleného dvěma svislými čarami na třetiny. Z Denemarku jsou dva zlomky z nádobek tohoto nebo příbuzného tvaru, oba s pupkem na výduti (obr. 77 – 11.1: 2, 3; tab. 59: 12 – dno oblé; tab. 116: 19 – dno zploštěné). Příslušnost ke starší fázi je nálezovou situací (A) zajištěna jen u druhého z nich.

Čtyřhrhé závěsné nádoby jsou nepříliš častým typem řivnáčské keramiky, známým už od doby výkopů na Slánské Hoře (*Smolík 1881*, tab. 19: 3) a poté i z dalších výšinných sídlišť (Praha-Šárka, Zámka ad.: *Ptč 1899*, tab. 40: 8, 14; *Mašek 1971*, 18; *Hájek – Moucha 1983*, tab. 28: 8; Homolka: 6 ks, v. 5–6 cm: *Ehrich – Pleslová-Štiková 1968*, 70).

Funkce. Symbolické značky a výzdoba na nádobkách z Okrouhlíku a Zámek, stejně jako fakt, že stejnou nádobkou byl vybaven dětský pohřeb na Hradištku v Lázních Toušeni (M Čelákovice – instalace, výzkum J. Špačka), naznačují, že nádoby tohoto typu přináležely do okruhu neprofánní keramiky.

11.2. Gynekomorfní nádoba (obr. 77). V silu 93, stratigraficky náležejícímu ku starší fázi (A), se nalezl zlomek z výdutě amfory s dochovaným pravým prsem ve tvaru oble kuželovité vypnuliny s mělkou jamkou na vrcholu. Obvod prsu lemují z vnitřní strany ťubkovaná páska, vedle níž se z původního X-motivu dochovala ještě část důlkované V-pásy s dvojicí plochých pupků; původní výška nádoby minimálně 40 cm; tab. 67: 4. Výzdobou navazuje na ornamentaci gynekomorfních nádob badenské kultury (*Banner 1956*, 159, Taf. 11: 1, 13: 7; *Kalicz 1963*, 26, Taf. 7; *Němejcová-Pavůvková 1991*, 79). Blízkou analogií je amforka ze staršího úseku klasického Badenu z Hlinska (*Pavelčík 1982*, 277, obr. 7).

Hlavním znakem gynekomorfních nádob je dvojice ženských prsů na výduti či plecích. Známe jsou z více oblastí i období středoevropské mladší a pozdní doby kamenné. Z klasifikačního hlediska představují jednu z forem nádob s antropomorfními atributy, tj. nádob, jejichž některé partie jsou formované do tvaru lidského

těla nebo jeho částí (*Lička – Bareš 1979*, 87). V Čechách jsou známy už ze čtyř časových horizontů mladší a pozdní doby kamenné. Nejstarší náleží kultuře s vypíchanou keramikou. Do eneolitu se datují zlomky tří exemplářů: dva ze sousedního hradiště Cimburku patří do staršího období kultury nálevkovitých pohárů a do boležánského stupně badenské kultury. Třetí, popsany výše, je řivnáčský (*Zápotocký 2000b*).

Funkce. Gynekomorfní nádoby se obvykle považují za specifický druh kultovních předmětů, používaných při náboženských obřadech či jiných rituálních praktikách. Tento výklad podporuje i zajímavý detail na zlomku z Denemarku – část tzv. X-motivu, tvořícího výzdobu v oblasti prsů. Setkáváme se s ním už na neolitických antropomorfních nádobách. Častý je i na gynekomorfních nádobách a na antropomorfních plastikách balkánského a předoasijského neo- a eneolitu včetně badenské kultury, kde je zpravidla interpretován jako součást ceremoniálního oděvu bohyně či kněžky (kupř. *Kalicz 2002*, 12).

11.3. Miniaturní nádoby (obr. 78). Zdrobnělé tvary, v. ca 5–6 cm, jsme už registrovali u předchozích tříd (koflíků, hmoždířů, mís se zataženým okrajem, rendlíků). Do této třídy řadíme ostatní drobné nádoby, v. 2,5–5 cm. Dělí se zhruba do osmi skupin: amforky (č. 1), džbáněčky a koflíčky (č. 2, 3 a tab. 18: 8), pohárky s rozevřeným okrajem (č. 4–8), válcovité (č. 9–11) a kónické (č. 12–15), misky s esovitým profilem (č. 16–18), misky s oblým dnem, vakovité či polokulovité (č. 19–23) a misky na duté nožce (č. 24, 25).

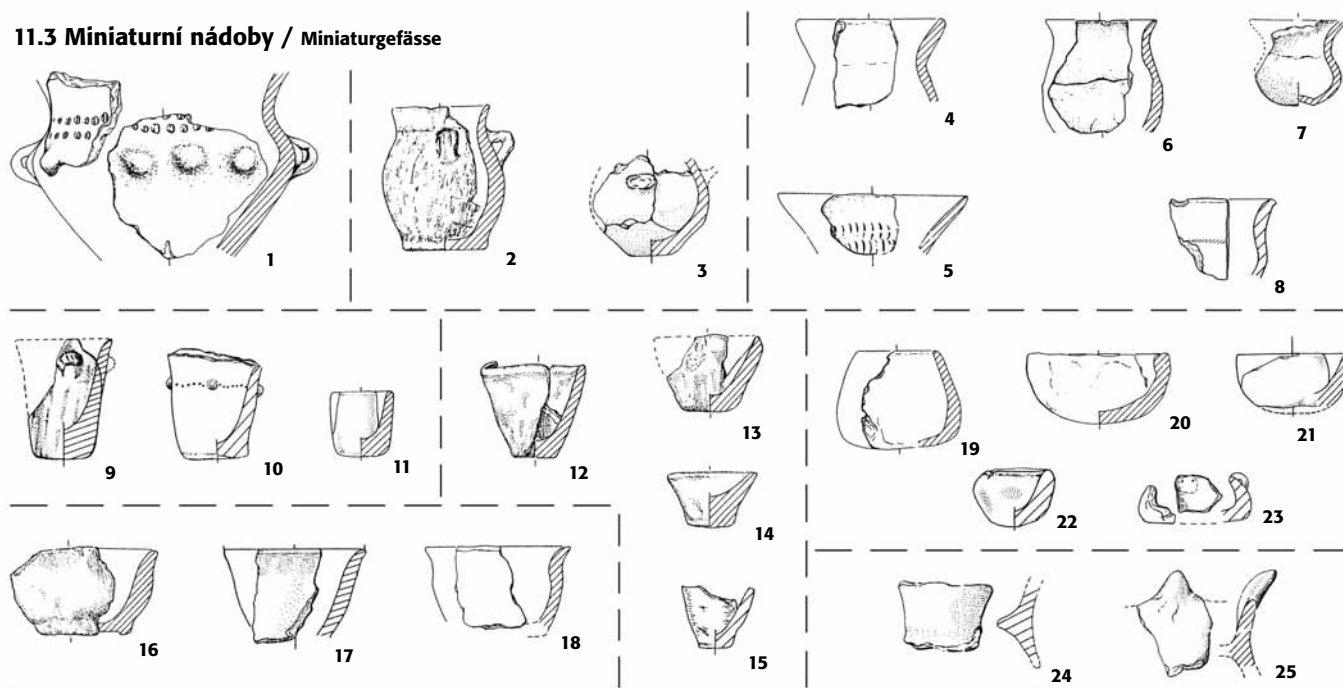
Nádoby 1.–3. a 8. skupiny, vesměs solitérní, jsou všechny vyobrazené, zlomků nádobek 4.–7. skupiny, zejména kónických misek, je v materiálu více. Četná jsou též dna z nádobek neurčitého tvaru (tab. 32: 14; 56: 9; 106: 16; 111: 31; 114: 15; 116: 20, 21; 134: 14; 140: 29; 147: 11; 157: 17). Příslušnost ke starší fázi (A) je nálezovou situací zajištěna u č. 8, 15, 16 a 21. Zbývajících 21 nádobek je z B-situací, jejich datování tedy může být sporné.

Miniaturní nádoby známe i z dalších řivnáčských lokalit, běžné jsou též v inventáři všech sousedních kultur. Z Okrouhlíku se dochovalo několik kónických mističek, z Homolky uvádějí autoři v partii „miniature vessels“ ca 20 nádobek, počítají sem však i zdrobnělé exempláře běžných nádob – mís se zataženým okrajem, hmoždířů a hrnků (*Ehrich – Pleslová-Štiková 1968*, 74), které jsme evidovali už v rámci těchto tříd.

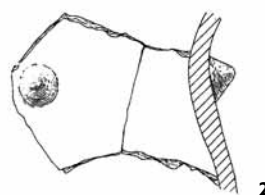
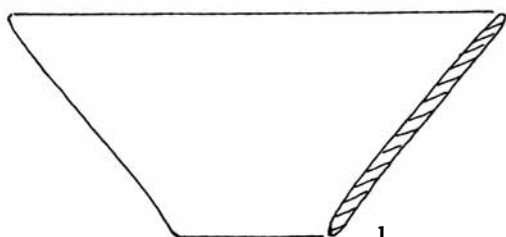
Funkce. Interpretují se zpravidla jako dětské hračky, nedá se však vyloučit ani jejich použití neprofánní, kupř. na domácích oltářících, jaké jsou známy z eneolitických a starobronzových kultur jihovýchodní Evropy.

11.4. Bubny (?) (obr. 78): dva exempláře z Denemarku, určení obou je ale sporné. Prvním je široce kónický trychtýř ze sila 32, v. 15 cm (tab. 21: 2), z obou stran otevřený. Jde o tvar, který je v prostředí řivnáčských sídlišť dosud bez analogií. Připomíná svrchní část hliněných bubnů tvaru přesýpacích hodin, jaké jsou známy z polských lokalit kultury kulovitých amfor (*Wiślański 1966*, tab. 1, typová skupina IX – též hlad-

11.3 Miniaturní nádoby / Miniaturgefäße

11.4. Bubny? / Trommeln?

11.5. Cedník / Siebgefäß

Obr. 78. Keramika. 11. Zvláštní tvary. 11.3. Miniaturní nádoby. Amfora (1 = tab. 17: 10), koflíčky (2 = tab. 76: 8, 3 = tab. 94: 11), pohárky (4 = tab. 17: 1; 5 = tab. 79: 4; 6 = tab. 30: 2; 7 = tab. 129: 20; 8 = tab. 61: 7), kalíšky kónické a válcovité (9 = tab. 106: 17; 10 = tab. 65: 7; 11 = tab. 94: 12), misky kónické (12 = tab. 70: 5; 13, 14 = tab. 129: 21, 22; 15 = tab. 52: 7), misky s esovitým profilem (16 = tab. 68: 11; 17 = tab. 106: 18; 18 = tab. 137: 10), misky s oblým dnem (19 = tab. 17: 7; 20 = tab. 18: 2; 21 = tab. 111: 32; 22 = tab. 122: 6; 23 = tab. 65: 4), misky na nožce (24 = tab. 124: 27; 25 = tab. 118: 13). – **11.4. Bubny?** (1 = tab. 21: 2; 2 = tab. 51: 9). – **11.5. Cedník** (= tab. 127: 13). – **Abb. 78. Keramik. 11. Sonderformen. 11.3. Miniaturgefäße.** Amphore (1 = Taf. 17: 10), Tassen (2 = Taf. 76: 8, 3 = 94: 11), Becher (4 = Taf. 17: 1; 5 = Taf. 79: 4; 6 = Taf. 30: 2; 7 = Taf. 129: 20; 8 = Taf. 61: 7), konische und zylinderförmige Becher (9 = Taf. 106: 17; 10 = Taf. 65: 7; 11 = Taf. 94: 12), konische Schalen (12 = Taf. 70: 5; 13, 14 = Taf. 129: 21, 22; 15 = Taf. 52: 7), Schalen mit S-förmiger Wandung (16 = Taf. 68: 11; 17 = Taf. 106: 18; 18 = Taf. 137: 10), Schalen mit rundem Boden (19 = Taf. 17: 7; 20 = Taf. 18: 2; 21 = Taf. 111: 32; 22 = Taf. 122: 6; 23 = Taf. 65: 4), Fußschalen (24 = Taf. 124: 27; 25 = Taf. 118: 13). – **11.4. Trommeln?** (1 = Taf. 21: 2; 2 = 51: 9). – **11.5. Siebgefäß** (= Taf. 127: 13).

ké, bez pupků či oušek) a předtím už z kultury nálevkovitých pohárů (Procházková – Šmíd 1999, tab. 7 – s pupky, oušky nebo bez nich; Cimburk: Zápotocký 2000a, Taf. 10: 12). Jinou funkcí, kterou tato kónická nádoba bez dna mohla plnit, bylo filtrování tekutiny či nápoje. Takový výklad podporuje výskyt shodných tvarů v bernburské kultuře; ty mají navíc při obou okrajích otvory pro protažení šňůry a jejich užívání jako **cedníků** je proto pravděpodobnější (Behrens – Schröter 1980, 129).

Druhým nálezem je zlomek s kónickým pupkem na oblém lomu mezi spodní a svrchní částí (tab. 51: 9). Mohl by patřit některému z typů bubnů s kalichovitou horní částí, pro které je věnec pupků nebo oušek, určených k upevnění blány, typický (Fischer 1951; Mašek 1954; obdobně profilovaný zlomek je z Čáslavi-Hrádku: Zápotocký 1998a, obr. 6: 6).

Příslušnost ke starší fázi je u obou kusů zajištěna nálezovou situací (A). Z řivnáčské kultury jsou známé zatím jen dva bubny, oba z výšinných sídlišť: z Vraného (Pleslová-Štiková 1967, 33, typ?) a Nalžovického Podhájí (Horáková-Jansová 1951, 312, obr. 201: fragment horní části bubnu s kalichovitou horní částí). Z kontextu západní KKA na našem území pochází buben bernburského typu z Brozan (hrob: Stocký 1925) a zlomek spodku bubnu neurčitého typu z Kopist (sídlíšní jáma: Dobeš 1995). Oblastí častého výskytu bubnů byla v tomto časovém horizontu bernburská kultura, kde jsou opatřené věncem pupků či oušek pod okrajem a zpravidla zdobené (Behrens – Schröter 1980, 129). Bubny jsou známé též z polských lokalit kulovitých amfor, zatímco v sasko-durynské KKA téměř chybějí (Beier 1988, 25).

Bubny tedy nepatří k běžným typům řivnáčské keramiky a jejich nálezy – včetně obou nejistých z Denemarku – jsou nejspíše výpůjčkami z bernburské kultury nebo z východní skupiny kulovitých amfor.

Funkce. Keramické bubny se obecně považují za imitaci bubnů dřevěných. Předpokládá se jejich použití při rituálních obřadech a nalezeny v obytných objektech se berou za svědectví vyššího sociálního postavení jejich obyvatele – „obřadníka“. Takový výklad však zpochybňuje početný výskyt bubnů na bernburském výšinném sídlišti Schalkenburgu (23 ks: *Behrens – Schröter 1980, 129*), stejně jako logická námitka, že běžně se bezpochyby užívaly bubny dřevěné.

11.5. Cedník (*obr. 78*). Jediným nálezem tohoto druhu na Denemarku je drobný zlomek slabě prohnuté děrované stěny (*tab. 127: 13*). Pochází ze svrchní vrstvy středního příkopu, tj. z nálezové situace B, a jeho příslušnost k řivnáčské keramice proto není jistá. Jako cedník nejspíše sloužil trychtýř ze sila 32 (*viz 11.4*).

12. Drobné předměty (*obr. 79–81*)

12.1. Antropomorfní a zvířecí plastiky, pintadera (?) (*obr. 79*) Počtem 13 kusů je soubor antropomorfních plastik z Denemarku nejpočetnějším v řivnáčské kultuře:

1. Soška s tělem ploše oválného profilu opatřeným dvěma kuželovitými výčnělky naznačujícími rozpažené ruce; partie krku nese stopy po odlomení hlavy či výčnělku, který hlavu nahrazoval; tělo se naspodu rozšiřuje jakoby do tvaru sukne, jeho oválná spodní plocha je konkávně prohloubená; zach. v. 55 mm (*obr. 79: 1; tab. 94: 1*).

2. Soška opatřená namísto hlavy miskovitým útvarem s okrajem po obou stranách slabě zvýšeným; ploše válcovité tělo se dvěma krátkými kuželovitými výčnělky namísto paží se ve spodní části dopředu rozšiřuje, spodek figurky je odlomený; zach. v. 62 mm (*obr. 79: 3; tab. 91: 20*).

3. Soška stejného typu jako předchozí, ale drobnější, s tělem lehce prohnutým; pahýl jedné paže je nízký, druhá strana těla je v místě paže odlomená; spodní ploška lehce konvexní, v. 48 mm (*obr. 79: 2; tab. 96: 1*).

4. Plastika ve tvaru sloupku, který se – podobně jako u předchozí figurky – nahoře lehce rozšiřuje a zvedá do dvou růžků, avšak sedlo mezi růžky je hladké, bez jamkovité prohlubně; tělo oválného profilu je přímé, v partii pasu lehce zúžené, spodek plochý, v. 46 mm (*obr. 79: 4; tab. 130: 1*).

5. Horní část sloupkové plastiky shodného typu jako předchozí, zach. v. 32 mm (*obr. 79: 5; tab. 111: 15*).

6. Zlomek horní partie sloupkové plastiky typu patrně shodného s oběma předchozími, povrch korodovaný; v. ca 20 mm (*obr. 79: 6; tab. 73: 1*).

7. Miniaturní idol válečkovitý se zaoblenými konci; v horní partii má naznačený obličej: sešitpnutím vymodelován nos, vpichy a jamkou oči a ústa, jen v náznaku jsou naznačeny na hrudi složené paže a ve spodní partii idolu vpichem vagina; v. 42 mm (*obr. 79: 7*).

8.–13. Miskovité nástavce s okrajem po stranách vytaženým do nízkých laloků nebo do vyšších rohů (č. 9), opatřené vertikálním násadním otvorem; výjimkou je fragment č. 10, provrtaný horizontálně. Tělo nástavců je na profilu kruhové, naspodu ploché. Násadní otvory mají buď úzké, o průměru 2–5 mm (č. 8, 11) nebo široké, o průměru ca 15 mm (č. 9, 12); horizontální otvor v nástavci č. 10 měří 8 mm. K tomuto typu se hlásí šest plastik: č. 8 – oba růžky odlomené, zach. v. 30 mm (*obr. 79: 8*); č. 9 – polovina nástavce s nápadně protáhlým rohem, v. 50 mm (*obr. 79: 9; tab. 113: 1*); č. 10 – oba růžky i spodek těla zlomeného v horizontálním otvoru chybí, zach. v. 30 mm (*obr. 79: 10; tab. 120: 17*); č. 11 – polovina nástavce s chybějící spodní plochou, zach. v. 25 mm (*obr. 79: 11; tab. 56: 1*); č. 12 – oba růžky odlomené, zach. v. 30 mm (*obr. 79: 12; tab. 5: 1*); č. 13 – zlomek svrchní části nástavce s jedním růžkem, zach. v. ca 35–40 mm, d. 51 (*obr. 79: 13; tab. 17: 8*).

Nálezové okolnosti. Z A-situací, tj. z objektů starší stavební fáze pocházejí plastiky č. 7, 8 a 11, zbývajících deset je z B-situací. Přesto, že jde vesměs o drobné předměty, jejichž max. velikost se pohybuje mezi 2 a 6 cm, nesly všechny, kromě plastik č. 4 a 7, stopy větších či menších poškození.

Plastiky asi nechyběly ani na bylanském Okrouhlíku. V partii o výšinných sídlištech z pozdní doby kamenné, opírající se o výsledky svého výzkumu na této lokalitě, *F. Dvořák (1936, 41)* zmiňuje též „vzácné nálezy torz hliněných plastik lidských a zvířecích (hlavičky býka)“. Zda měl na mysli nálezy odtud a ne z jiného výšinného sídliště, není jisté.

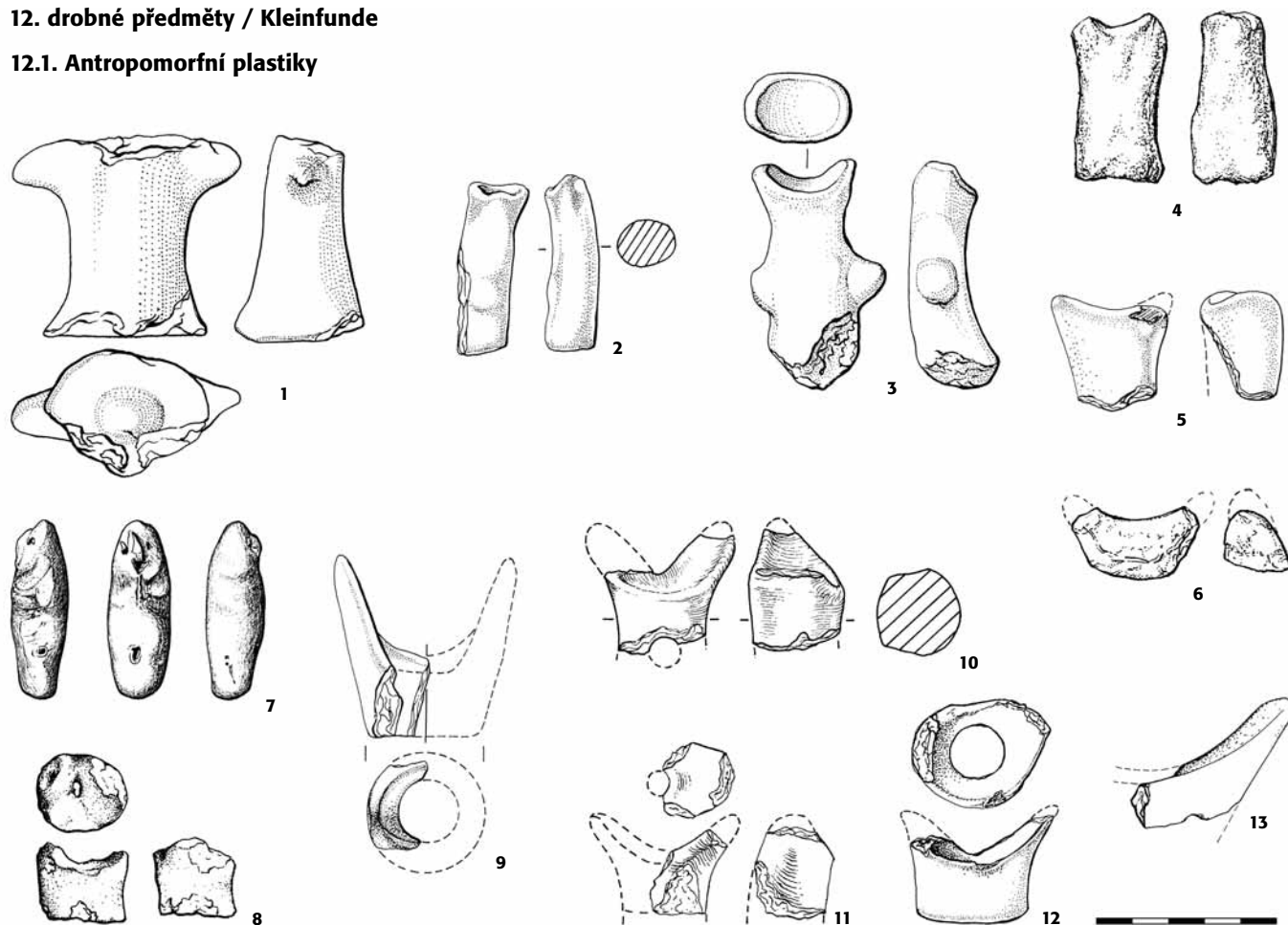
Z Čech dnes známe celkem 29 antropomorfních plastik ze 14 lokalit. Většina těchto lokalit leží v Pražsko-slánském regionu, pět ve východní části středních Čech a jedna na Pojizeří. Neznáme je zatím ze severozápadního regionu (*obr. 86*). Počtem plastik stojí na prvním místě lokality plánovitě zkoumané: Homolka (4 ks), Vraný (2 ks) a Denemark (13 ks). Ze zbývajících je známo po jednom exempláři, s výjimkou Hradenína a Klučova vesměs ze sběrů.

Typové rozdělení. České nálezy plastik se dělí celkem do 7 typů (*obr. 85*), z nichž na Denemarku jsou zastoupené typy 1 (figurka č. 1), 2a (figurky č. 2, 3), 4 (sloupkovité idoly č. 4–6), 5 (nástavce č. 7–12) a 6 (miniaturní figurka č. 13); ze zbývajících typů se typy 3b a 7 našly na Kolínsku a Posázaví (Hradenín, Klučov – obě plastiky z výplně řivnáčské polozemnice, *obr. 84: 1, 3*; Černé Budy, ojedinělý nález z výšinného sídliště, *obr. 84: 2*) a varianta 2b na Homolce, zatímco „rohaté“ ženské sošky typu 3a známe jen ze sídliště jevišovické kultury (Paliardiho hradisko: *Medunová-Benešová 1977a, 46, tab. 16: 1; Ruttkay 1991*).

Interpretace. Řivnáčské a jevišovické plastiky se vykládaly jako ztvárnění bytostí spojených se symbolikou měsíce nebo zvířecích rohů. S tím pak souvisela volba názvu: „měsícovité idoly“ či „plastiky s měsíčkovitou hlavou“ (*Pleiner – Rybová /eds./ 1978, 277; Medunová-Benešová 1977a, 45*), nebo častěji „rohaté idoly“, „figurky s hlavou naznačenou dvěma růžky“ nebo „lidské figurky které namísto lidské hlavy mají rohy“ (*Neustup-*

12. drobné předměty / Kleinfunde

12.1. Antropomorfní plastiky

Obr. 79. Keramika. 12. Drobné předměty. – 12.1. Antropomorfní plastiky. 1 = tab. 94: 1; 2 = tab. 96: 1; 3 = tab. 91: 20; 4 = tab. 130: 1; 5 = tab. 111: 15; 6 = tab. 73: 1; 7 = přič. s.4-8/21, nalezeno dodatečně při plavení; 8 = tab. 9: 7; 9 = tab. 113: 1; 10 = tab. 120: 17; 11 = tab. 56: 1; 12 = tab. 5: 1; 13 = tab. 17: 8. – **Abb. 79. Keramik. 12. Kleingegegenstände. – 12.1. Anthropomorphe Plastiken.** 1 = Taf. 94: 1; 2 = Taf. 96: 1; 3 = Taf. 91: 20; 4 = Taf. 130: 1; 5 = Taf. 111: 15; 6 = Taf. 73: 1; 7 = Eing.-Nr. s. 4-8/21, nachträglich beim Schlemmen gefunden; 8 = Taf. 9: 7; 9 = Taf. 113: 1; 10 = Taf. 120: 17; 11 = Taf. 56: 1; 12 = Taf. 5: 1; 13 = Taf. 17: 8.

ný 1941; Filip 1948; Pleiner –Rybová /eds./ 1978, 257; Neustupný – Neustupný 1960, 126). Spojit oba výklady navrhl J. Neustupný (1941): podle něho se zde setkáváme se specifickou pozdní obměnou „podunajského“ božstva plodnosti, představující spojení lidského motivu se zvířecí i měsíční symbolikou. Poukázal také na zřejmou souvislost mezi „rohatými“ plastikami a typickými řivnáčskými džbány s uchy typu „ansa cornuta“ jako schematickým znázorněním zvířecích, nejspíše býčích rohů. O ideové vazbě těchto uch – a nepřímou tedy i „rohatých“ ženských idolů – s falcickým, tj. mužským principem svědčí výmluvně úprava jednoho z hrotů výše už zmíněného džbánu z Blata (obr. 84: 4).

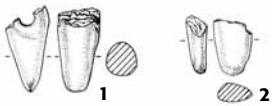
Z interpretačního hlediska se řivnáčské figurální plastiky dělí na „bezhlavé“, „rohaté“, přechodné typy mezi oběma předchozími a sloupkovité. V podstatě vycházejí z plastiky badenské kultury, přičemž původní forma „bezhlavých“ idolů, resp. „idolů s výměnnou hlavou“ z doby staršího a klasického stupně Badenu (Novotný 1981; Kalicz 2002) je zde modifikována do několika svérázných forem: 1. bez hlavy nebo s výčnělkem namísto ní (1. a 7. typ); 2. s miskovitým útvarem určeným pro nasazení hlavy z organické látky (sošky

a nástavce 2. a 5. typu); 3. s výčnělkem ve tvaru zvířecích rohů na místě hlavy (sošky 3. typu). Poslední skupinu (4. typ) představují sloupkovité plastiky znázorňující postavu schematizovanou do tvaru oválného sloupku s jedním či několika málo lidskými rysy. Analogie k jednotlivým typům nacházíme mezi plastikami pozdně badenských skupin a kultury Cotofeni, v níž se kupř. setkáváme s blízkými paralelami k soškám 2. typu (Roman 1976, Pl. 51: 8, 11, 12; Ciugudean 1983, fig. 2: 1).

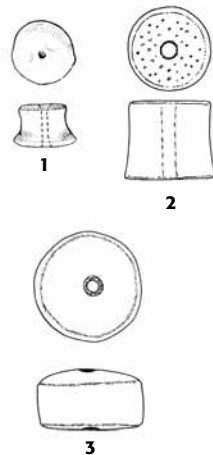
Se zvířecí či měsíční symbolikou je tedy možné spojit jen některé z nich. Spolehlivě to platí o soškách 3. typu, u dalších je taková interpretace jen vysoce pravděpodobná (sošky typu 2b, sloupkovité idoly 4. typu a nástavce typu 5b). Svérázné spojení ženské postavy s motivem zvířecích rohů a (nebo) měsíce u řivnáčských a jevišovických idolů, v prostředí pozdně badenských skupin jedinečné, můžeme nejspíše vysvětlovat jako odraz ekonomických poměrů, poznamenaných stoupajícím významem chovu dobytka.

Funkce. Antropomorfní plastiky se obvykle spojují s duchovním životem, resp. s rituálními úkony při náboženských obřadech. Fakt, že vystupují v různých podobách, je v souladu s tezí o existenci eneolitického

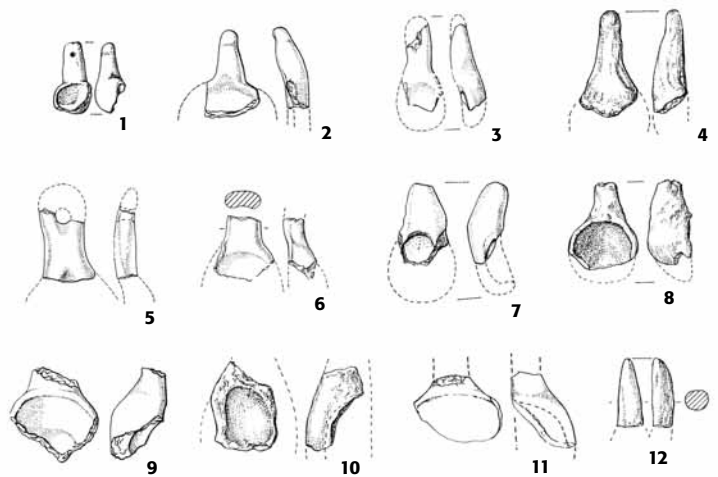
12.2. Miniaturní sekeromlaty

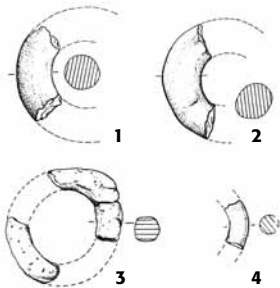
12.6-2. Válcovitě cívky

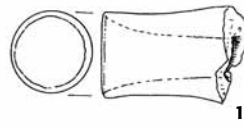
12.7. Lžice, naběračky

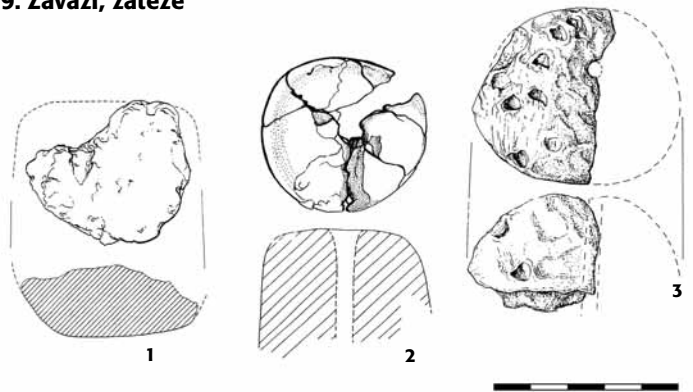
12.3. Kruhy

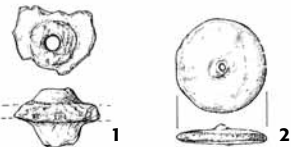
12.8. Dýzna, tyglík (?)

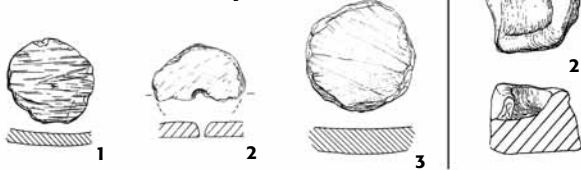
12.9. Závaží, zátěže

12.4. Kolečka vozíků (?)

12.5. Kolečka ze střepů

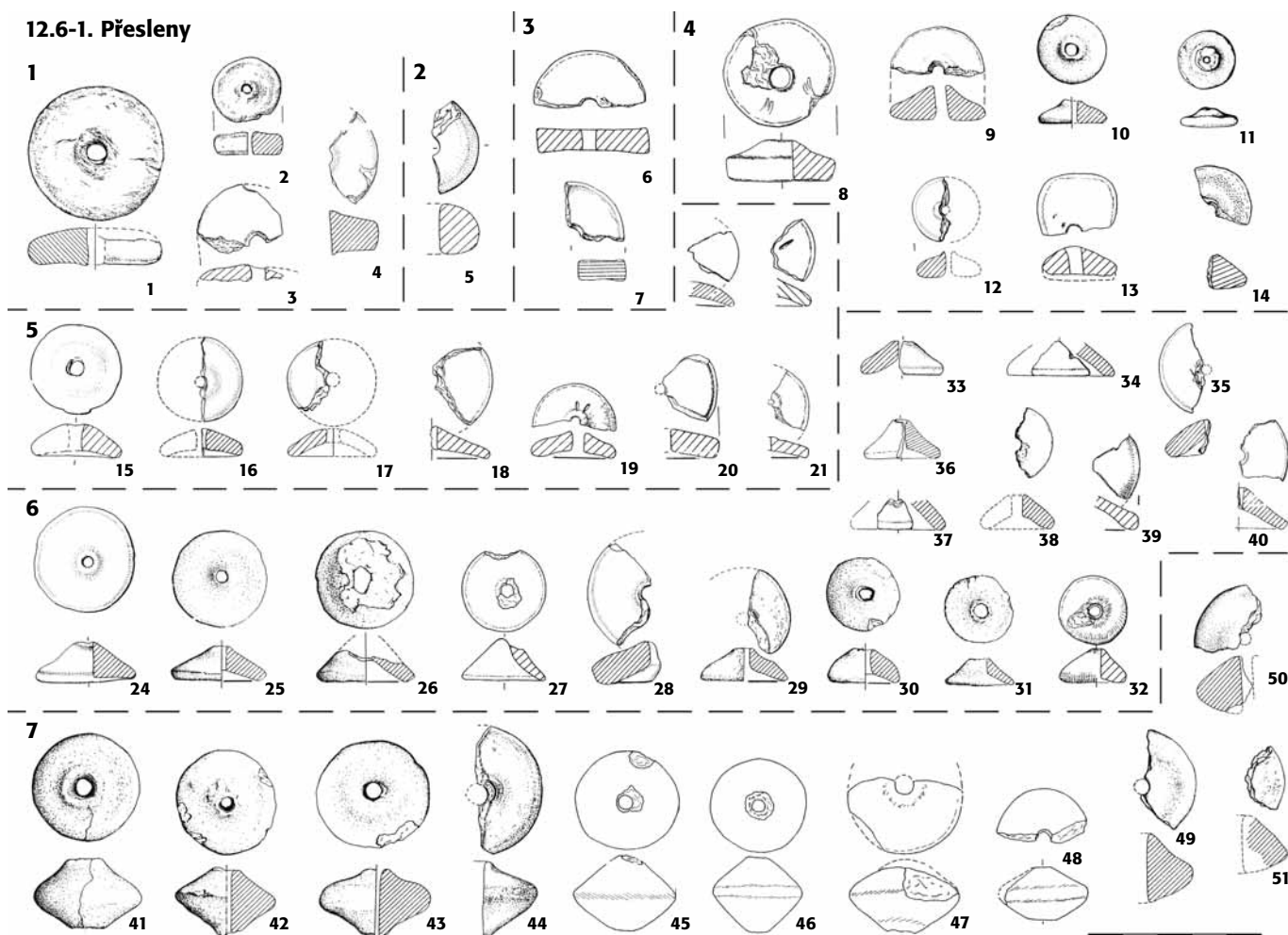

Obr. 80. Keramika. 12.2. *Miniaturní sekeromlaty* (1 = tab. 99: 4; 2 = tab. 111: 13). – 12.3. *Kruhy* (1 = tab. 40: 9; 2 = tab. 43: 11; 3, 4 = tab. 144: 8, 9). – 12.4. *Kolečka vozíků?* (1 = tab. 80: 14; 2 = tab. 129: 25). – 12.5. *Kolečka ze střepů* (1 = tab. 149: 12; 2 = tab. 58: 11; 3 = tab. 119: 6). – 12.6-1. *Přesleny*, viz obr. 81. – 12.6-2. *Válcovitě cívky* (1 = tab. 144: 6; 2 Bylany-Okrouhlík; 3 = tab. 159: 16). – 12.7. *Lžice, naběračky* (1 = tab. 144: 10; 2 = tab. 102: 27; 3 = tab. 117: 1; 4 = tab. 128: 29; 5 = tab. 112: 9; 6 = tab. 116: 22; 7 = tab. 144: 7; 8 = tab. 129: 18; 9 = tab. 89: 17; 10 = tab. 129: 19; 11 = tab. 120: 14; 12 = tab. 72: 24). – 12.8. *Dýzna, tyglík?* (1 Bylany-Okrouhlík; 2 = tab. 53: 21). – 12.9. *Závaží, zátěže* (1 = tab. 4: 13; 2 = tab. 124: 28, 3 = tab. 85: 3). – **Abb. 80. Keramik.** 12.2. *Miniaturäxte* (1 = Taf. 99: 4; 2 = Taf. 111: 13). – 12.3. *Ringe* (1 = Taf. 40: 9; 2 = Taf. 43: 11; 3, 4 = Taf. 144: 8, 9). – 12.4. *Wagenrädchen?* (1 = Taf. 80: 14; 2 = Taf. 129: 25). – 12.5. *Rädchen aus Scherben* (1 = Taf. 149: 12; 2 = Taf. 58: 11; 3 = Taf. 119: 6). – 12.6-1. *Spinnwirtel*, s. Abb. 81. – 12.6-2. *Zylinderförmige Spulen* (1 = Taf. 144: 6; 2 Bylany-Okrouhlík; 3 = Taf. 159: 16). – 12.7. *Löffel, Schöpfkellen* (1 = Taf. 144: 10; 2 = Taf. 102: 27; 3 = Taf. 117: 1; 4 = Taf. 128: 29; 5 = Taf. 112: 9; 6 = Taf. 116: 22; 7 = Taf. 144: 7; 8 = Taf. 129: 18; 9 = Taf. 89: 17; 10 = Taf. 129: 19; 11 = Taf. 120: 14; 12 = Taf. 72: 24). – 12.8. *Düse, Tiegel?* (1 Bylany-Okrouhlík; 2 = Taf. 53: 21). – 12.9. *Tongewichte* (1 = Taf. 4: 13; 2 = Taf. 124: 28, 3 = Taf. 85: 3).

pantheonu, v němž kromě „Velké matky“ měla své místo i další antropomorfní božstva (kupř. *Podborský 2000*, 72). Jejich variabilita je vzhledem k relativně malému počtu nálezů značná, zároveň se ale v rámci stanovených sedmi typů projevuje zřetelná unifikace, což naznačuje, že se už staly standardním hrnčířským artefaktem. Jejich neúplnost – představují jednak těla sošek jejichž podobu hlavy neznáme, jednak „nástavce“ sloužící jako mezičlánky, na které se hlava a snad také tělo z jiného materiálu připevňovaly – napovídá, že existovaly též části idolů a patrně i celé exempláře vyrobené ze dřeva či jiné organické látky. Svědčí pro to i hliněné „trůny“ bernburské kultury, které mají, shodně jako nástavce 5. typu, vertikální otvor pro nasazení takových figurek, které ale v inventáři této kultury chybí (*Behrens – Schröter 1980*, 131, Abb. 74: a, b).

Nálezové prostředí. Hliněné plastiky jsme dosud znali pouze z výšinných sídlišť, jimž se obvykle přisuzuje

funkce sociálně a ekonomicky preferovaných míst plnicích v rámci regionů také některé z centrálních funkcí (z hrobu je kamenný idol ze Stehelčevse *obr. 85: B2: Knor 1946*, obr. 3). Jejich nálezy, stejně jako nálezy gynekomorfních nádob, bubnů či misek lublaňského typu, tak podporovaly tezi, že tato místa plnila též funkci kultovních center (srv. *výše: Stehelčevs, Vraný*). Plastiky z Hradenína a Klučova však pocházejí, stejně jako už starší nález z Kamýku, z areálů nížinných – a zřejmě krátkodobých – osad či „samot“. Tato okolnost naznačuje, že rituály s plastikami spojené, při kterých – jak o tom svědčí stav, v jakém se dochovaly – docházelo zároveň k jejich záměrnému poškozování či likvidaci (nápadné je zejména otlučení či olámaní „rohů“), měly spíše ráz lidových zvyků praktikovaných v prostředí obou druhů sídlišť, výšinných i nížinných. Počet a typová pestrost plastik z Denemarska (13 ks) naznačují, že širší byl též okruh účastníků těchto rituálů (podrobněji k řivnáčským plastikám: *Zápotocký 2006*).

Obr. 81. Keramika. 12.6-1. Přesleny (12.6-2. cívky, viz obr. 80). Typ 1: 1 = tab. 62: 21; 2 = tab. 129: 17; 3 = tab. 55: 16; 4 = tab. 95: 6. – Typ 2: 5 = tab. 98: 13. – Typ 3: 6 = tab. 60: 13; 7 = tab. 108: 23. – Typ 4: 8 = tab. 26: 7; 9 = tab. 5: 13; 10 = tab. 43: 10; 11 = tab. 30: 15; 12 = tab. 114: 16; 13 = tab. 59: 6; 14 = tab. 124: 12. – Typ 5: tab. 15 = tab. 144: 5; 16 = tab. 117: 14; 17 = tab. 101: 13; 18 = tab. 57: 9; 19 = tab. 56: 13; 20 = tab. 120: 13; 21 = tab. 56: 11; 22 = tab. 76: 6; 23 = tab. 56: 12. – Typ 6: 24 = tab. 118: 14; 25 = tab. 32: 18; 26 = tab. 34: 11; 27 = tab. 155: 17; 28 = tab. 87: 16; 29 = tab. 82: 15; 30 = tab. 34: 12; 31 = tab. 36: 11; 32 = tab. 121: 7; 33 = tab. 5: 9; 34 = tab. 149: 13; 35 = tab. 93: 21; 36 = tab. 126: 1; 37 = tab. 137: 11; 38 = tab. 45: 10; 39 = tab. 121: 8; 40 = tab. 95: 5. – Typ 7: 41 = tab. 32: 19; 42 = tab. 9: 15; 43 = tab. 127: 14; 44 = tab. 82: 16; 45 = tab. 49: 22; 46 = tab. 82: 6; 47 = tab. 58: 16; 48 = tab. 154: 9; 49 = tab. 126: 31; 50 = tab. 38: 11; 51 = tab. 45: 11. – **Abb. 81. Keramik. 12.6-1. Spinnwirtel (12.6-2. Spulen, s. Abb. 80).** Typ 1: 1 = Taf. 62: 21; 2 = Taf. 129: 17; 3 = Taf. 55: 16; 4 = Taf. 95: 6. – Typ 2: 5 = Taf. 98: 13. – Typ 3: 6 = Taf. 60: 13; 7 = Taf. 108: 23. – Typ 4: 8 = Taf. 26: 7; 9 = Taf. 5: 13; 10 = Taf. 43: 10; 11 = Taf. 30: 15; 12 = Taf. 114: 16; 13 = Taf. 59: 6; 14 = Taf. 124: 12. – Typ 5: 15 = Taf. 144: 5; 16 = Taf. 117: 14; 17 = Taf. 101: 13; 18 = Taf. 57: 9; 19 = Taf. 56: 13; 20 = Taf. 120: 13; 21 = Taf. 56: 11; 22 = Taf. 76: 6; 23 = Taf. 56: 12. – Typ 6: 24 = Taf. 118: 14; 25 = Taf. 32: 18; 26 = Taf. 34: 11; 27 = Taf. 155: 17; 28 = Taf. 87: 16; 29 = Taf. 82: 15; 30 = Taf. 34: 12; 31 = Taf. 36: 11; 32 = Taf. 121: 7; 33 = Taf. 5: 9; 34 = Taf. 149: 13; 35 = 93:21; 36 = 126:1; 37 = 137:11; 38 = 45:10; 39 = 121:8; 40 = 95:5. – Typ 7: 41 = Taf. 32: 19; 42 = Taf. 9: 15; 43 = Taf. 127: 14; 44 = Taf. 82: 16; 45 = Taf. 49: 22; 46 = Taf. 82: 6; 47 = Taf. 58: 16; 48 = Taf. 154: 9; 49 = Taf. 126: 31; 50 = Taf. 38: 11; 51 = Taf. 45: 11.

O **zvířecí plastice**, konkrétně o hlavičce býka, se zmiňuje F. Dvořák (viz výše). Na Denemarsku tento druh plastik chybí a datování zvířecích plastik z jiných lokalit, dávaných do kontextu řivnáčské kultury, je vesměs nejisté (Stehelčevs-Homolka: zlomek s jamkami po čtyřech nožkách je z kulturní vrstvy, autoři proto nevyklučují únětické stáří; Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 80, Pl. 38: 3. Žalov-Řivnáč: hlavička lišky (?) nalezená při sondáži valu; Borkovský 1963; Praha-Zámka: figurka zubra (?) řivnáčská či únětická?; Pleinerová 1961, 180, obr. 3: 2).

Jako **pintaderu**, hliněný kolek sloužící k nanášení barvy, interpretoval J. Hrala (1962, 6, obr. 1) předmět ve tvaru pečeti s hladkou spodní ploškou, nalezený společně s řivnáčskou keramikou v Nymburce.

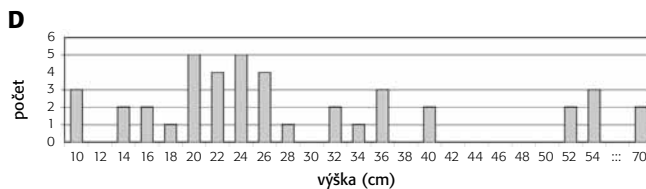
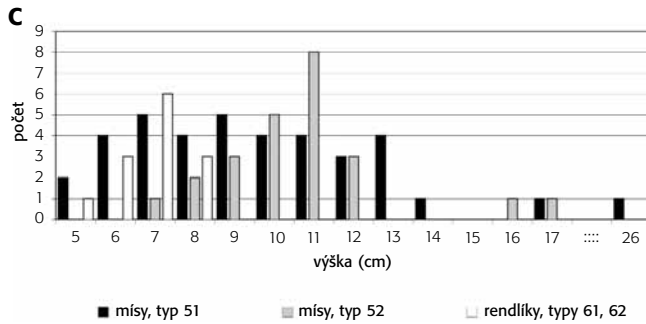
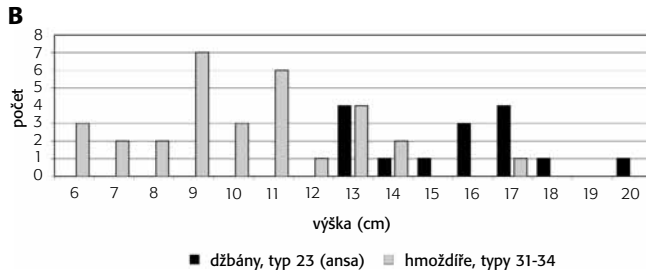
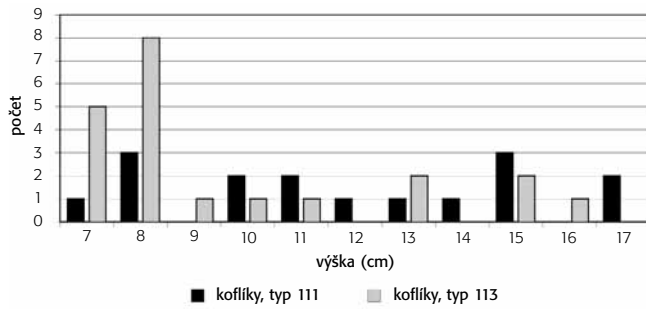
12.2. Miniaturní sekeromlaty (obr. 80) jsou na Denemarsku zastoupené dvěma zlomky:

Britová polovina sekeromlatu se zúženým ostrím a nepravidelně oválným profilem, zlomeného v místě kruhového otvoru, zachov. d. 46 mm, původní d. ca 70 mm (tab. 99: 4).

Oblé ostrí sekeromlatu či sekery oválného profilu, zachov. d. 30 mm (tab. 111: 13).

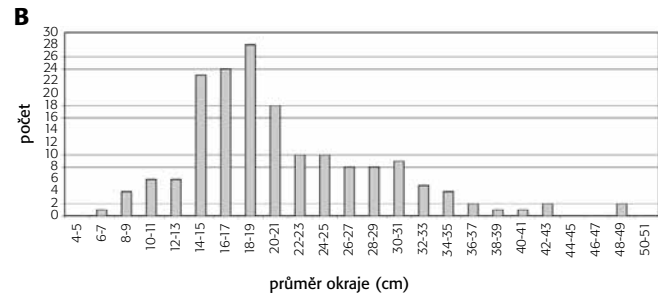
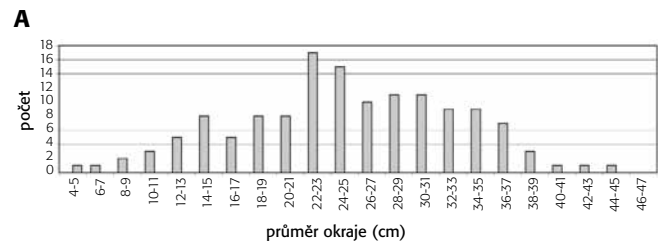
Typ sekeromlatů, jaký oba zlomky imitují, se nedá určit. První je ze zásypu polozemnice 22, druhý ze svrchní vrstvy zásypu vnějšího příkopu.

Miniaturní sekeromlaty z pálené hlíny napodobují různé typy kamenných bojových sekeromlatů. Ve střední Evropě se s nimi setkáváme prvně v moravské malo-

A - Koflíky, typy 111 (berburské, 16 nádob), 113 (21 nádob)

Obr. 82 A–D. Keramika. Výška nádob. – A. Koflíky typu 111, 113. – B. Džbány typu 23 (s uchy ansa lunata) a hmoždíře, typy 31–34. – C. Mísy typu 51, 52 a rendlíky, typy 61, 62. – D. Zásobní hrnce, typy 81–83. – **Abb. 82 A–D. Keramik. Höhe der Gefäße.** – A. Tassen, Typen 111, 113. – B. Kannen, Typ 23 (mit Ansa-lunata-Henkeln) und Mörser, Typen 31–34. – C. Schüsseln, Typen 51, 52 und Pfannen, Typen 61, 62. – D. Vorrattöpfe, Typen 81–83.

vané keramice (Podborský /ed./ 1993, obr. 88: 13), časté jsou až v kultuře nálevkovitých pohárů. Té patří podle tvaru či nálezového kontextu také většina dosud známých exemplářů z Čech, přičemž nejpočetnější soubor hliněných sekeromlatů je ze sousedního Cimburku (Zápotocký 2000a, 71). Z řivnáčských sídlišť jsme je dosud neznali, ale jeden nález je už ohlášen z Lázní Toušeně-Hradištka (M Čelákovice – instalace, výzkum L. Špačka: miniatura sekeromlatu s plochým tělem) a známé jsou také z výšinných sídlišť badenské kultury v sousedních zemích (kupř. Pavelčík 1982, 283; Novotná – Štefanovičová 1958, tab. 3: 1–5).

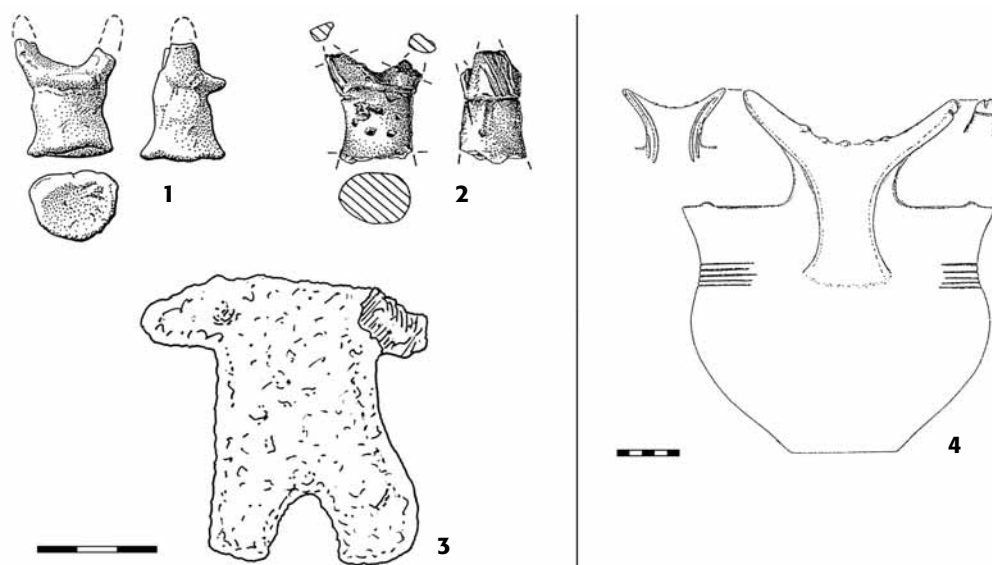
Obr. 83 A, B. Keramika. Průměr okraje. – A. Mísy typu 51. – B. Zásobní hrnce. – **Abb. 83 A, B. Keramik. Randdurchmesser.** – A. Schüsseln vom Typ 51. – B. Vorrattöpfe.

Funkce. Zpravidla se považují za amulety – symbol mužského božstva, jehož atributem byl kamenný mlát.

12.3. Kruhy (obr. 80). Zlomky hliněných kruhů se našly v polozemnici 10 (2 zlomky, vnější dm. ca 68 a 60 mm, vnitřní ca 38–40 mm, síla válečků 14 a 10–11 mm, tab. 144: 8, 9), v silu 41 (vnější dm. ca 70, vnitřní 36–38 mm, s. válečku 18 mm, tab. 40: 9) a v silu 41a (vnější dm. ca 70, vnitřní ca 30–32 mm, síla válečku 20 mm, tab. 43: 11). Zhotovené jsou z válečků kruhového průřezu, čímž se liší od hliněných kruhů z mladší doby bronzové, jejichž profil je plochý (viz kap. 4.2). Všechny se našly na akropoli v objektech ze starší fáze.

Z kontextu řivnáčské kultury byl dosud znám jen kruh z polozemnice v Praze-Bubenči, zdobený třemi skupinami krátkých rýžek na vnitřní straně; vnější dm. 85, vnitřní 55 mm, s. válečku 15 mm (Knor 1946, 145, obr. 1: 9; Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 170). Další jsou zmiňované z Vraného-Čertovky (Knor 1957). Zlomek kruhu je také z raně řivnáčského sídelního objektu v Klučově (výzkum J. Kudrnáče, nepubl.) a do této časové horizontu patří i zlomky ze souboru bošácké skupiny z Plotišť (Vokolek – Zápotocký 1990, obr. 4: 3). Znamé jsou i z jevišovické kultury (Medunová-Benešová 1977a, 69).

Funkce. Kruhy z různých materiálů, včetně pálené hlíny, se užívaly ve většině pravěkých období zpravidla jako náramky. Z řivnáčských hliněných kruhů by s ohledem na rozměry mohl být náramkem exemplář z Prahy-Bubenče. Kruhy z Denemarsku, s vnitřním průměrem 30–40 mm, se však i pro dětské ruce zdají malé, uvážíme-li, že neolitické hliněné náramky měřily v průměru ca 13 cm a že kupř. i ten nejmenší mramorový náramek z dětského hrobu v Žatci měl vnitřní průměr 45–50 mm (Zápotocká 1984, 57, 105). O hliněných kruzích z mladší doby bronzové se uvažovalo též jako o zátěžích rybářských sítí, tuto

Obr. 84. Hliněné antropomorfní plastiky z východní části středních Čech. 1. Hradenín, 2. Černé Budy, 3. Klučov. – 4. Džbán s falicky upraveným hrotem rohatého ucha typu ansa lunata z Blata u Pardubic. Č. 2: Bernat – Štědra 2005, obr. 12: 7; č. 4: Vokolek – Zápotocký 1999, obr. 12: 1. – **Abb. 84. Antropomorphe Tonplastik aus dem Ostteil Mittelböhmens. 1. Hradenín, 2. Černé Budy, 3. Klučov. – 4. Kanne mit phallischer Spitze des Hornhenkels vom Typ ansa lunata aus Blato bei Pardubice. Nr. 2: Bernat – Štědra 2005, Abb. 12: 7; Nr. 4: Vokolek – Zápotocký 1999, Abb. 12: 1.**

hypotézu však zpochybnil J. Hrala (1973, 75). V případě kruhů z Denemarku taková možnost padá už s ohledem na relativně slabé vypálení. Pravděpodobnější je souvislost s textilní výrobou (Vokolek – Zápotocký 1990, 40). S tkalcovstvím jsou spojovány i podobné hliněné kruhy z výšinných sídlišť východní skupiny kultury nálevkovitých pohárů (Wiślański 1979, 243, ryc. 139: 16).

12.4. Kolečka vozíků? (obr. 80). Tento výklad se nabízí u dvou drobných terakot:

Kolečko s oboustranně zesíleným obvodem středového otvoru, po obvodu olámané; zachov. dm. 45 mm, otvor 8 mm (tab. 80: 14).

Kolečko s obvodem středového otvoru z jedné strany zesíleným, dm. 50 mm, otvor 3 mm (tab. 129: 25).

Od běžných přeslenů se obě kolečka odlišují v prvním případě nápadně vystouplým středovým prstencem na způsob náboje osy kola, ve druhém případě nepatrným průměrem otvoru, znemožňujícím nasazení na vřeteno. Obě jsou z nejistých nálezových situací (B). Příslušnost prvního k řivnáčské kultuře je s ohledem na analogie v daném časovém horizontu vysoce pravděpodobná (kupř. Spennemann 1984). Druhé kolečko pochází z nejspodnější vrstvy vnitřního příkopu s výraznou mladoúnětickou intruzí, a může být proto až z této doby (viz Pleiner – Rybová /eds./ 1978, obr. 93: 16).

Funkce. Podobné nálezy se zpravidla považují za imitace dřevěných kol (Dinu 1981). Mohly být součástí modelů čtyřkolových vozíků, jaké jsou známé z badenské kultury (kupř. Němejcová-Pavůvková – Bárta 1977). Do tohoto období se datují také nejstarší středoevropské nálezy dřevěných kol vozů (Bakker et al. 1999).

12.5. Kolečka ze střepů (obr. 80). Obě vyobrazená kolečka jsou z řivnáčských objektů 22 a 65, dalších pět je z různých míst akropole a severního předhradí.

Funkce. Zná je většina eneolitických kultur, kde se interpretují jako zátěže nebo hračky. Provrtaná kolečka mohla nahrazovat přesleny.

12.6. Přesleny, válcovité cívky (obr. 80, 81)

Přesleny. Kolečka získaná během výzkumu na Denemarku čítá celkem 68 přeslenů (na obr. 81 vyobrazeno 51 ks, zbývající jsou typově neurčitelné). Podle profilu se dělí do 7 typů, z nichž typy 1–4 mají bázi plochou, typy 5, 6 konkávní a přesleny 7. typu kónickou.

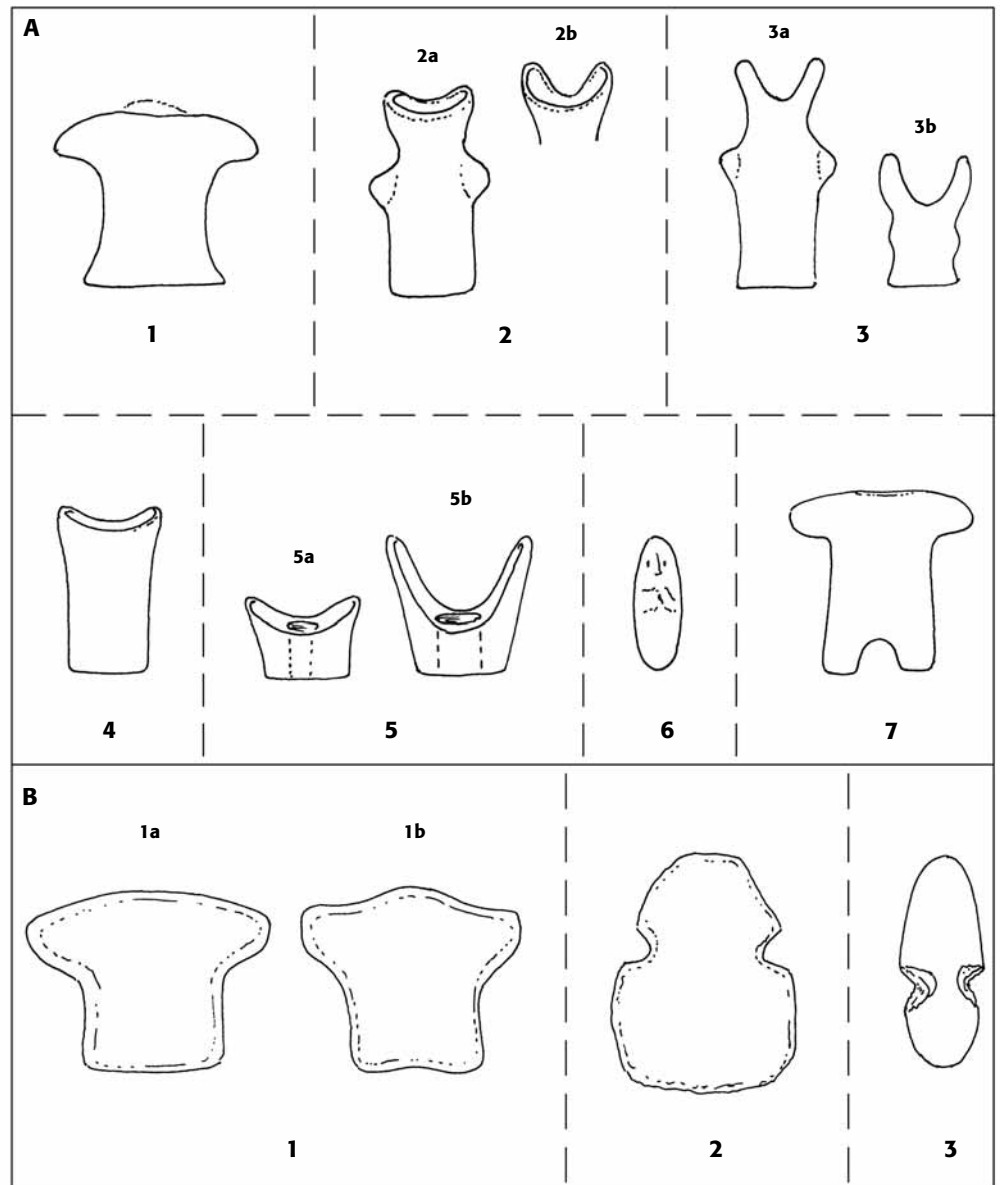
Typ 1: ploché, obr. 81, č. 1–4; **typ 2:** bochánkovité, č. 5; **typ 3:** ploché s profilem obdélníkovitým, č. 6, 7; **typ 4:** kónické, č. 8–14; **typ 5:** ploše vypuklé, č. 15–23; **typ 6:** kónické s konkávní bází, č. 24–40; **typ 7:** dvojkónické, č. 41–51.

Podle velikosti (obr. 87) se dělí na malé (dm. 32–42 mm), střední (46–58 mm) a velké (60–76 mm), které rozměry už odpovídají „bombastickým“ přeslenům, typickým pro chamskou kulturu (Burger 1988, 54). Chybí přesleny zdobené, v sousedních kulturách časté. Příslušnost ke starší fázi dokládají nálezové situace pro všechny typy kromě druhého; celkově pochází z A-situací 21 přeslenů, zbývajících 30 typově určitelných je z B-situací. Také z Okrouhlíku zmiňuje F. Dvořák „četné přesleny a cívky“ (viz kap. 3.4).

Početně převažují přesleny 4. a 6. typu, tj. kónické s plochou či konkávní bází (24 ks). Následují přesleny dvojkónické (11 ks), ploše vypuklé (9 ks) a ploché typy 1–3 (7 ks). Zdá se, že na jiných řivnáčských lokalitách bude typová skladba podobná: tak mezi ca 30 přesleny z výzkumu na Homolce jsou zastoupené exempláře ploché, slabě konvexní, kónické a bikónické (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 80, 169).

V řivnáčské kultuře jsou přesleny běžné, nicméně jejich počty z Denemarku a Homolky naznačují, že ne v té míře, jako na chamských či moravských výšinných sídlišťích (kupř. Medunová-Benešová 1977a, 40; Pavelčík 1983; Prostředník 2001, 64), ani jako ve starším stupni českého Badenu (Cimburk: Zápotocký 2000a, 71).

Obr. 85. Typy hlíněných (A) a kamenných (B) antropomorfních plastik řivnáčské a jevišovicé kultury (Zápotocký 2006, obr. 10). — Abb. 85. Typen von anthropomorpher Ton- (A) und Steinplastik (B) der Řivnáč- und Jevišovice-Kultur (Zápotocký 2006, Abb. 10).

Válcovité cívky (obr. 80 – 12.6: 1–3) dvou typů: 1. Cívky se slabě rozšířenou podstavou, svisle provrtané, $v = \text{dm}$. Známe je ve dvou exemplářích rozdílné velikosti: menší cívka z Denemarsku je nezdobená (v. 26 mm, dm. 35 mm, tab. 144: 6), větší z Okrouhlíku má horní plošku posetou mělkými jamkami (v. 42 mm, dm. 48 mm, M Kolín č. 3971, obr. 80 – 12.6: 2). – 2. Cívka či korál níže válcovitého tvaru s horní i dolní stranou oble vypuklou, svisle provrtaná (v. 32 mm, dm. 60 mm, tab. 159: 16).

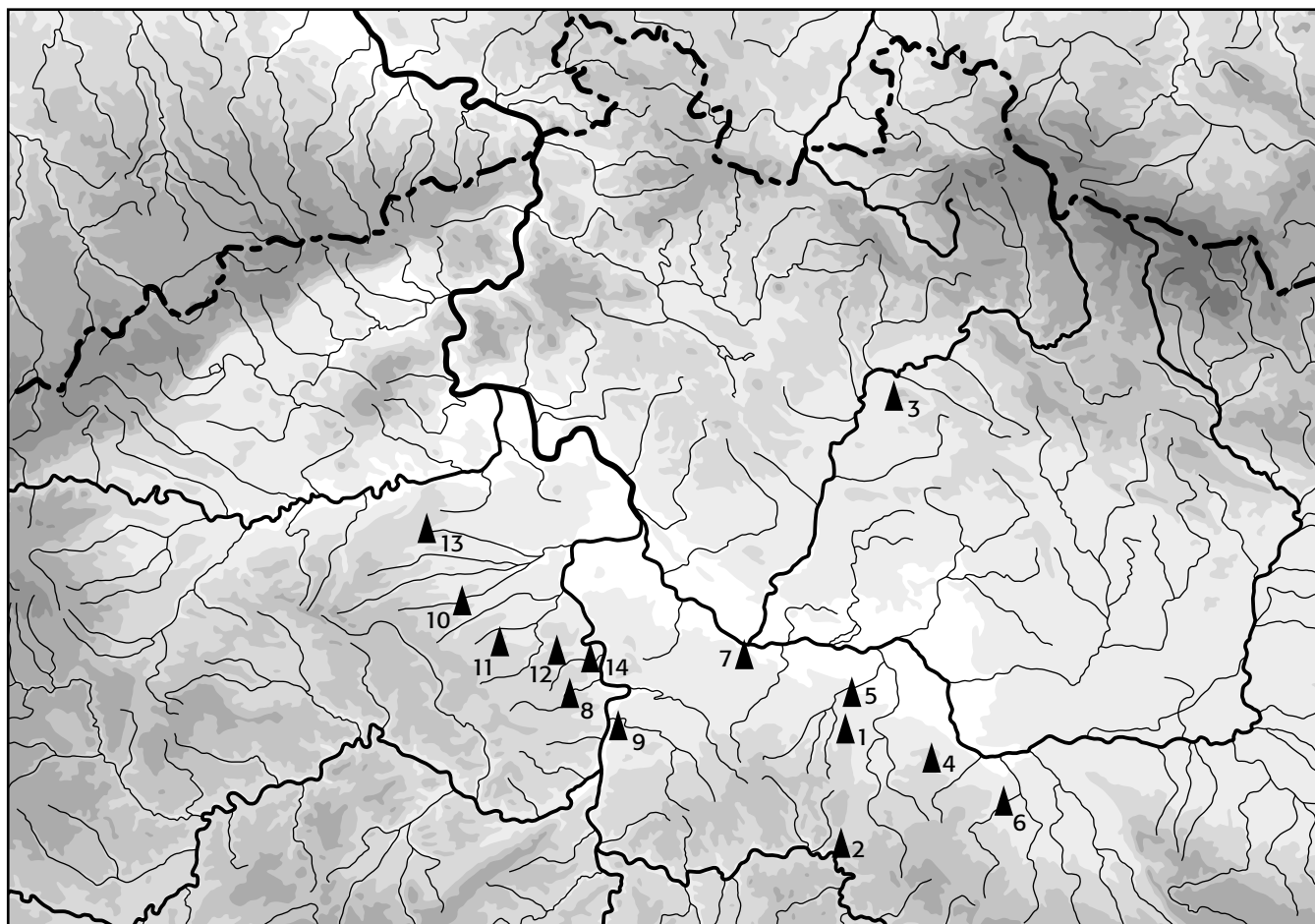
Příslušnost prvního typu ke starší fázi potvrzuje nález z polozemnice 10. Stejně zná i chamská kultura (Burger 1988, 124, Taf. 89: 35 je označuje za přesleny). Cívka či korál druhého typu se našla na povrchu jámy / dvojkůlu 58.

Funkce. Hlíněné přesleny sloužily při spřádání příze jako setrvačníky nasazené na spodní konec vřeten, cívky k navijení nití.

12.7. Lžice, naběračky (obr. 80). Z dvanácti exemplářů z Denemarsku se 11 hlásí do kategorie lžic, pouze zlomek č. 11 se rozměry blíží naběračce. Všechny jsou více či méně poškozené, relativně krátké, s rukojetí kruhovitěho profilu (č. 1–4, 7–11) nebo plochou (č. 5, 6), přičemž u obou forem rukojeti se vyskytly též exempláře s otvorem k zavěšení (č. 1, 5). Délka rukojeti ca 3–5 cm, délku celých exemplářů lze odhadovat na 7–10 cm, pouze miniaturní lžička č. 1 z polozemnice 10 je dlouhá jen 42 mm. Dvě lžice (č. 1, 7) jsou z polozemnice 10 ze starší fáze; zbývající z B-situaci.

Z Okrouhlíku pocházejí dvě lžice, obě poškozené, s rukojetí kruhového profilu (M Kolín č. 3977, 3978); zmiňuje je též zpráva F. Dvořáka (viz kap. 3.5). Soubor lžic z Homolky je podobně velký jako z Denemarsku (ca 14 ks: Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 80, 168).

Funkce. Hlíněné lžice, známé z inventáře prakticky všech kultur mladší a pozdní doby kamenné, imitují lžice dřevěné, jaké se dochovaly na pobřežních sídlis-

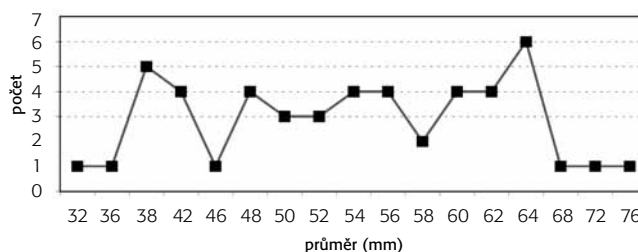
Obr. 86. Hliněné antropomorfní plastiky řivnáčské kultury: 1 Bylany-Okrouhlík, 2 Černé Budy-Babí skála, 3 Dneboh - Klamorna, 4 Hradení, 5 Klučov, 6 Kutná Hora-Denemark, 7 Lázně Toušeň - Hradištko, 8 Praha-Sárka, 9 Praha-Vyšehrad, 10 Slaný-Slánská Hora, 11 Stehelčevy - Homolka, 12 Velké Přílepy - Kamýk, 13 Vraný - Čertovka, 14 Žalov - Řivnáč (Zápotocký 2006, obr. 12). — **Abb. 86. Anthropomorphe Tonplastik der Řivnáč-Kultur:** 1 Bylany-Okrouhlík, 2 Černé Budy-Babí skála, 3 Dneboh - Klamorna, 4 Hradení, 5 Klučov, 6 Kutná Hora-Denemark, 7 Lázně Toušeň - Hradištko, 8 Praha-Sárka, 9 Praha-Vyšehrad, 10 Slaný-Slánská Hora, 11 Stehelčevy - Homolka, 12 Velké Přílepy - Kamýk, 13 Vraný - Čertovka, 14 Žalov - Řivnáč (Zápotocký 2006, Abb. 12).

tích severoalpské oblasti. Rejstřík jejich použití je široký, od dětských hraček přes praktické využití v kuchyni nebo při řemeslných pracích, při nichž se pracuje s horkou tekutinou či žhavou látkou, až po náboženskou sféru – lžice jako předměty rituálního významu, nošené jako amulety (ty s otvorem v rukojeti) nebo přináležející k výbavě miniaturních kultovních scén.

12.8. Dýzna, tyglík? (obr. 80). Jako nákončí, resp. náustek měchu, by mohl sloužit zlomek silnostěnné dýzny z Okrouhlíku (zachov. d. 6,8 cm; M Kolín č. 3978; obr. 80 – 12.8: 1); podobný předmět se našel v kontextu baalberské KNP na Cimburku (Zápotocký 2000a, 72, Taf. 7: 21).

Zlomek silnostěnné, hrubě formované nádoby s plochým dnem obr. 80 – 12.8: 2 (tab. 53: 21) připomínající tvarem tyglík je z objektu 72 (= část polozemnice 59) na Denemarku. Dýzny, stejně jako tyglíky, se zpravidla dávají do kontextu s tavbou kovu.

12.9. Závaží, zátěže, valouny hrncířské hlíny (obr. 80). Z předmětů tohoto druhu, z nichž závaží a zátěže

Obr. 87. Přesleny, rozdělení podle průměru. — **Abb. 87. Spinnwirtel, Einteilung nach ihrem Durchmesser.**

patří k běžnému inventáři eneolitických sídlišť, se našlo asi deset fragmentů z pěti tvarů:

1. Jehlancovitá závaží oble čtvercového profilu – 2 ks (obr. 80 – 12.9: 1; tab. 4: 11; fragment př.č. 41-4/22).
2. Válcovitá závaží kruhového profilu, podélně provrtaná – 2 ks (obr. 80 – 12.9: 2; tab. 124: 28; fragment př.č. 2-Z-5/105).
3. Kuželovité závaží s příčným provrtem – 1 zlomek horní části př.č. 38-J-2/38. – Závaží, typ? (rozpadlé závaží př.č. o.10-1,2/342).

4. Kulovitá zátěž s provrtem – 2 ks (*obr. 80 – 12.9: 3, tab. 85: 3; zlomek př.č. 2-F/G-6/12*).
5. Valouny vypálené hrnčířské hlíny – 2 ks (zlomek př.č. 1-F-3/466, povrch pokrytý drobnými vpichy; zlomky kulovitého valounu s ohlazeným povrchem př.č. 127-A9/12).

Starší fázi náležejí jehlancovitá zátěž ze sila 41, kulovitá zátěž z podloží valu 144, rozpadlá zátěž z polozemnice 10 a zlomky valounu hrnčířské hlíny ze substrukce chaty 127. Zbývající jsou z B-nálezových situací. Nechyběly ani na Okrouhlíku, jak můžeme soudit podle zmínky o „tkalcovských závažích“ v jedné ze zpráv F. Dvořáka (*kap. 3.4*).

Funkce. Drobné keramické výrobky této třídy měly mnohostranné použití; sloužily jako:

- (a) předměty náboženského významu, užívané při rituálních praktikách či ceremoniích: antropomorfní idoly, kolečka vozíků;
- (b) závěsky – amulety: miniatury sekeromlatů;
- (c) předměty užívané při různých výrobních činnostech. Přesleny, válcovité cívky, závaží, zátěže a patrně i kolečka ze střepů se obecně spojují s textilní výrobou. U lžic a hliněných kruhů je způsob používání sporný. Dýzny – nákončí měchů a tyglíky mohly sloužit při různých pracích s ohněm, včetně tavby kovu. Valouny hrnčířské hlíny svědčí o místním hrnčířství.

Kromě keramiky patřily k běžné výbavě domácnosti také nádoby, stolní náčiní a nejrůznější pracovní pomůcky **ze dřeva či jiných organických látek**. V našich půdních poměrech se nedochovaly, o jejich značném počtu a tvarové pestrosti jsme ale informováni z výzkumů nákolních osad na březích jezer severoalpenské oblasti. V době zhruba odpovídající řivnáčské kultuře se tam ze dřeva zhotovovaly především nádoby na pití (pohárky, koflíky, čerpáky, naběračky) a k podávání jídla (ploché mísy – talíře i vyšší mísy s odsazeným hrdlem), viz kupř. Müller-Beck 1965; Winiger 1981; Vencl 1994b. Jestli měl podobné složení také sortiment dřevěného nádobí v denemarské osadě, což je vysoce pravděpodobné, znamená to, že obsah kategorie „nádobí“ byl – zejména pokud jde o picí a stolní nádobí – podstatně širší než jak jej známe podle hrnčířských výrobků.

3.2.2.2. Datování keramiky a stavebních fází

Na Denemarku, stejně jako na ostatních výšinných sídlištích, je keramika jediným pramenem umožňujícím alespoň rámcově určit dobu, po kterou byly v průběhu řivnáčské kultury osídleny. Zde k tomuto účelu použijeme porovnání typových spekter pěti souborů. První dvě jsou zdejší a tvoří je: **(1.)** veškerá řivnáčská keramika z Denemarku, sloupec „DK-S“ na *tbl. 10*, celkem 95 typů, $\Sigma = 67\ 016$ zl.; **(2.)** keramika starší stavební fáze, sloupec „DK-A“ na *tbl. 10*, celkem 62 typů, $\Sigma = 32\ 094$ zl. Další jsou z trojice řivnáčských výšinných lokalit a reprezentují klasické období řiv-

náčské kultury: **(3.)** Bylany - Okrouhлік, sloupec „O“ na *tbl. 10*, k rozsahu a kvalitě zdejšího nálezového fondu viz *kap. 3.5*; **(4.)** Stehelčevy - Homolka, sloupec „H“ na *tbl. 10* (metoda použitá při analýze keramiky z tohoto dvoufázového výšinného sídliště zaručuje, že byly podchyceny všechny podstatné znaky: Ehrlich – Pleslová-Štiková 1968); **(5.)** Praha - Zámka, sloupec „Z“ na *tbl. 10* (Mašek 1971; Hájek – Moucha 1983; 1985; 1986; Vokolek 2004). Pomocí tří komparací docházíme k následujícím závěrům:

1. Ze srovnání typové skladby keramiky z objektů denemarské starší stavební fáze a z trojice vybraných výšinných sídlišť (= sloupce DK-A verus O-H-Z na *tbl. 10*) vyplývá, že v DK-A jsou navíc přítomné typy: koflíky 121, 122, 131, 134, 141, 143, 145, 172, 173; džbány 21; hmoždíře 33; mísy 520, 542, 543, 580, 582; amfory 713, 761, 764. S výjimkou džbánů 21 náleží těchto devatenáct typů vesměs k tvarům, které chybějí také v protořivnáčském stupni. Podstatný rozdíl mezi oběma výběry vede k závěru, že *starší stavební fáze na Denemarku trvala déle než klasická řivnáčská výšinná sídliště*.
2. Ze srovnání typové skladby keramiky z objektů denemarské starší fáze a veškeré řivnáčské keramiky z Denemarku (= DK-A verus DK-S na *tbl. 10*) vyplývá, že v DK-S jsou navíc přítomné typy: koflíky 116, 117, 124, 125, 126, 132, 133, 142, 144, 161, 162, 171; džbány 24; mísy 510, 514, 531, 541, 553, 57; rendlíky: 612, 62; amfory 712, 721, 733, 735, 753, 765, 771, 773, 781, 782; osudí 91; keramika k. kulovitých amfor 102–105. V DK-A tedy na rozdíl od DK-S chybí 37 typů. Dvoutřetinová shoda mezi oběma výběry souhlasí s logickým předpokladem, že *soubor DK-S trval déle než DK-A*. Rozdíl v typovém spektru mezi oběma výběry je také dostatečně velký, aby dovoloval závěr, že *řivnáčské osídlení na ostrožně existovalo déle než po dobu jedné archeologicky rozpoznatelné fáze*.
3. Ze srovnání typového spektra veškeré řivnáčské keramiky z Denemarku s keramikou z trojice Okrouhлік – Homolka – Zámka (= DK-A + DK-S verus O-H-Z na *tbl. 10*) plyne, že z 99 typů přítomných na Denemarku je 63 typů též alespoň na jedné ze jmenované trojice lokalit, zbývajících 36 typů tam chybí. Také výsledek této komparace vede k závěru, že *osídlení na Denemarku trvalo déle než na klasických středočeských výšinných sídlištích*.

Chronologicky se typy přítomné na Denemarku dělí podle předchozích komparací a s přihlédnutím k dosa-
vadním poznatkům o řivnáčské keramice do tří skupin:

- A. Jako „archaické“ lze označit džbány 21 a osudí 91 – oba typy jsou přítomné již v inventáři protořivnáčského stupně.
- B. Typy *standardní*, vázané na klasické období řivnáčské kultury, reprezentované trojicí Okrouhлік – Homolka – Zámka. Sem spadá většina z oněch 63 typů přítomných jak na Denemarku, tak na uvedené trojici sídlišť a také na naprostě většině dosud publikovaných řivnáčských lokalit. Charakteristickými tvary zde jsou koflíky 111–116, 123, 132, 133 a 15, z džbánů typ 23, ze zbývajících tříd – hmoždířů,

mís, rendlíků, amfor a zásobních hrnců (s výjimkou čerpáků, které zde chybí) prakticky všechny typové skupiny a také většina typů. S nimi se váže i typický řívnáčský *výzdobný styl* složený z rytých a plastických motivů. Ryté motivy mají nejčastěji formu pásů rýh a řádků trojúhelníků vyplněných vpichy či šrafováním. Pestřejší jsou plastické prvky: jednotlivé či vícenásobné lišty vodorovné nebo ve formě svislých svazků na plecích mís, amfor, ale také na vnitřní ploše rohatých uch, vodorovné klikatky, různé pásy, žebra, jednotlivé či vícenásobné pupky, bradavky a výčnělky na okraji mís a džbánů. Viz orn. k1–4, 8, 22–30, h1–11, m6–15, 20–23, 33–35, a1–35, 38–44, 51–62, 78 na obr. 63–81.

C. Sada *mladších typů*, které chybějí v protořívnáčském i klasickém stupni a které proto považujeme za součást inventáře dosud nedefinovaného mladšího stupně řívnáčské kultury. Na Denemarku je, jak už řečeno, proti trojici Okrouhlík – Homolka – Zámka přítomno navíc 36 typů: koflíky 117, 121, 122, 124, 126, 131, 134, 141–145, 162, 171–173; džbány 21, 24; hmoždíře 33; mísy 520, 541–543, 580, 582; amfory 713, 733, 753, 761, 764, 765, 771, 773, 782; k. kulovitých amfor 102, 104. Do výbavy mladšího stupně náleží, s výjimkou „badenských“ džbánů 21, patrně většina z nich. S jistotou to však platí jen o koflicích 141–145, 171–173, džbánech 24 a amforách 713, u zbývajících je třeba vyčkat až na analýzu keramiky z dalších pozdně řívnáčských lokalit.

U koflíků 141–145, džbánů 24 a navíc také u koflíků 111 (bernburských), 131, 11/13 (typ ?) a mís 51, 52, 56 je příslušnost k mladšímu stupni, resp. přežívání z druhého, klasického stupně, dáno aplikací *brázděného vpichu* a *šňůry*. Jde o dvě výzdobné techniky, které v dosud zveřejněných materiálech z klasických řívnáčských lokalit – včetně Okrouhlíku, Homolky a Zámky – buď zcela chybí nebo se vyskytují jen stopově. Na Denemarku jsou zastoupené menšími kolekcemi zlomků a fragmentů, typově určitelná z nich je jen část. Počtem i variabilitou prvků a motivů jsou obě kolekce v řívnáčské kultuře zatím unikátní.

Keramika zdobená technikou brázděného vpichu (52 zlomků a částí) (obr. 88).

Výzdobné prvky a motivy jsou obdobné jako u ryté výzdoby (viz obr. 65, 69, 71, orn. a5 je znám jen z Okrouhlíku), v závorce je uveden počet nalezených zlomků s daným výzdobným prvkem:

1. pás linií – orn. k32 (13);
2. řádek šrafovaných trojúhelníků – orn. k38 (9);
3. dto zdvojený, motiv přesýpacích hodin – orn. k39 (1);
4. dto v kombinaci s pásem 2–3 linií – orn. k33 (9), 34 (3), 35 (2), 36 (2), m42 (1);
5. dto doplněný řádkem vpichů – orn. k37 (2);
6. klikatkové pásy z více linií – orn. k40 (3); dto proložené vpichy – orn. k41 (2);
7. pásy ze svislých či šikmých linií – orn. a35 (2), 36 (1).

Tvary, typy a výzdoba. Z 52 zlomků je 24 zl. z koflíků, 1 z mísky lublaňského typu, 3 z amfor; 24 zl. je tvarově neurčitelných, většinou nejspíše z koflíků.

Koflíky: typ 11/13: orn. k32 (2); typ 141: orn. k33 (1); typ 141/143: orn. k32 (1), 33 (2), 34 (2), 36 (1), 38 (1), 39 (1); typ 145: orn. k32 (1), 33 (2), 35 (1), 41 (1); typ ?: orn. k33 (1), 34 (1), 35 (1), 37 (1), 38 (5). – Mísy: typ 51: orn. a36 (1); typ 56: orn. k40 (1), m42 (1). – Amfory: typ 73?: orn. a35 (2); typ ?: orn. k40 (1). – Tvar ?: orn. k32 (7), 34 (3), 36 (1), 38 (4), 40 (1), 41 (1), x (1).

Nálezová situace (obr. 88). Z areálu akropole je 13 zl. (z objektů 28, 65, 84, 86, 97 a z povrchu sektorů). Zbývajících 39 zl. se našlo na předhradí, z toho 36 zl. ve výplni a na povrchu trojice příkopů či v jejich těsném sousedství, tedy v hlíně snesené z akropole za účelem planýrky příkopů, a po 1 zl. v objektech 10, 53 a v souvrství na bermě obj. 142. Je proto zřejmé, že primárně pocházela převážná většina této keramiky z akropole.

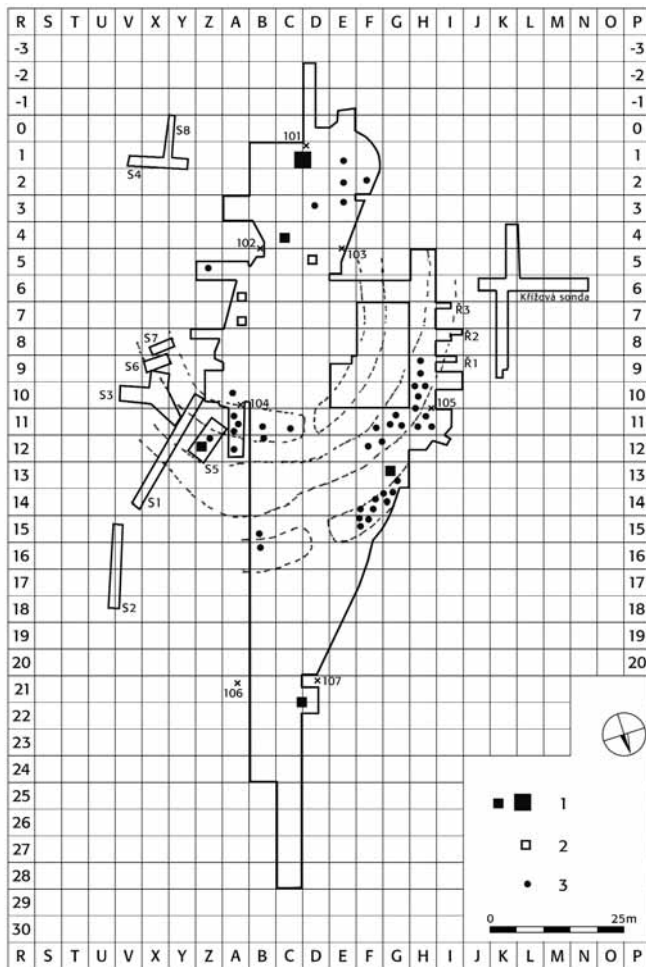
Keramika se šňůrovou výzdobou. 58 zl. náležejících řívnáčské keramice, dalších 66 zl. s touto výzdobou patří keramice kulovitých amfor.

Výzdobné prvky a motivy jsou z větší části shodné s motivy brázděného vpichu a ryté výzdoby (v závorce počet zl.):

1. pás šňůr – orn. k5 (13), 47 (1), m18b (1), a90 (1);
2. dto přerušovaný svislými žebérky – orn. k6 (2), a92 (1);
3. dto přerušovaný pupíky – orn. m24 (1), a88/91 (1);
4. dto + řádek vpichů – orn. k42 (1), 48 (1);
5. dto + klikatka z jednoduché šňůry – orn. a87/93 (1);
6. dto + klikatka rytá – orn. m18c (1);
7. řádek šrafovaných trojúhelníků zavěšených nebo stojících, též v kombinaci s 1 či 2 horiz. šňůrami – orn. k43 (2), 44 (1), 45 (1), 49 (5), 51 (3), 52 (1), 53 (2), 54 (1), 55 (7), 56 (1), 58 (1); m42 (1);
8. dto + řádek vpichů – orn. k50 (1); dto + dto + pás šňůr – k57 (1);
9. řádky visících a stojících šrafovaných trojúhelníků oddělené negativní klikatkou – orn. k46 (1);
10. řádky visících a stojících šrafovaných trojúhelníků šachovnicovitě řazené – orn. k62 (1), 63 (1);
11. řádky trojúhelníků vyplněných vpichy, jednoduché – orn. k59 (3), vícenásobné – k60 (1);
12. stromečkovitý motiv z pásů šňůr – orn. k61 (1);
13. neurč. motiv z linií provedených technikou „ovíjené šňůry“ (Wickelschnur) – orn. k64 (1).

Tvary, typy a výzdoba. Z 58 zlomků je 55 tvarově určitelných: 42 zl. z koflíků, 1 ze džbánu, 5 z mís, 6 z amfor, 1 z miniaturní nádoby.

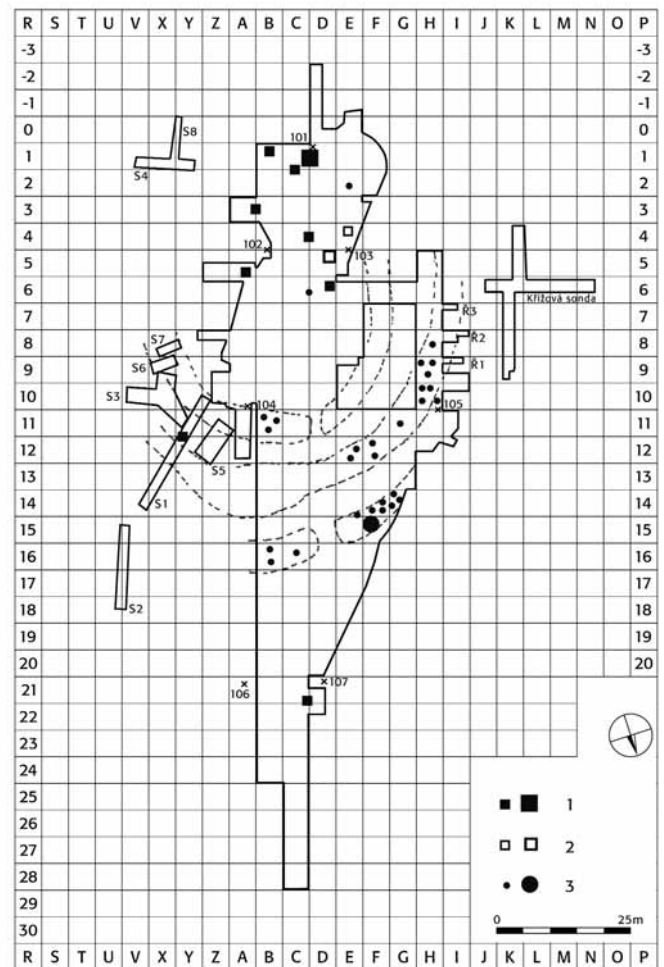
Koflíky: typ 11/13: orn. k5 (10 zl.), k6 (1); typ 111 miniaturní: orn. kx (1); typ 131: orn. k6 (1); typ 14: orn. k47 (1); typ 145: orn. k46 (1), k55 (3); typ 173:

Obr. 88. Keramika mladšího stupně řivnáčské kultury zdobená technikou brázděného vpichu: rozmístění. – Nálezové situace, počet zlomků (zl.): **1** sídlištní objekty stratigraficky starší – 1, 3 zl.; **2** sídlištní objekty nestratifikované – 1 zl.; **3** sektory (povrch) a příkopy – 1 zl. – **Abb. 88. Furchenstichverzierte Keramik der jüngeren Stufe der Řivnáč-Kultur: Verteilung.** – Befunde, Zahl der Fragmente (Fr.): **1** stratigraphisch ältere Siedlungsobjekte – 1, 3 Fr.; **2** nicht stratiphizierte Siedlungsobjekte – 1 Fr.; **3** Sektoren (Oberfläche) und Gräben – 1 Fr.

orn. k61 (1); typ ? : orn. k5 (2), 43 (2), 44 (1), 45 (1), 48 (1), 51 (3), 54 (1), 55 (3), 56 (1), 58 (1), 59 (1), 62 (1), 63 (1), x (1). – Džbány: typ 24: orn. k42 (1). – Mísy: typ 51: orn. m18a (1), 18b (1); typ 52: orn. m24 (1); typ 56: orn. k49+56 (1), m42 (1). – Amfory: typ ? : orn. k55 (1), 59 (1), 60 (1), a87 (1), 88 (1), 90 (1). – Tvar ? : orn. k64 (1), a36 (1).

Nálezová situace (obr. 89). Z akropole pochází jen menší část – 18 zl. (16 zl. z objektů 27, 29, 39, 41, 63, 65, 66, 74, 93, 130, 143 a z kř. 66 palisády 16, 2 zl. jsou z povrchu sektorů). Nejvíce keramiky se šňůrovou výzdobou se našlo opět ve výplni trojice příkopů, transportované sem za účelem planýrky z akropole (38 zl.). Jen 2 zl. jsou z objektů na předhradí: z polozemnic 10, 22 a ze spodku souvrství na bermě obj. 142. Platí zde tedy totéž, co v případě keramiky s brázděným vpichem – že také naprostá většina keramiky se šňůrovou výzdobou se původně našla v areálu akropole.

Obr. 89. Keramika mladšího stupně řivnáčské kultury se šňůrovou výzdobou: rozmístění. – Nálezové situace, počet zlomků (zl.): **1** sídlištní objekty stratigraficky starší – 1, 3 zl.; **2** sídlištní objekty nestratifikované – 1, 2 zl.; **3** sektory (povrch) a příkopy – 1, 7 zl. – **Abb. 89. Schnurverzierte Keramik der jüngeren Stufe der Řivnáč-Kultur: Verteilung.** – Befunde, Anzahl der Fragmente (Fr.): **1** stratigraphisch ältere Siedlungsobjekte – 1, 3 Fr.; **2** nicht stratiphizierte Siedlungsobjekte – 1, 2 Fr.; **3** Sektoren (Oberfläche) und Gräben – 1, 7 Fr.

Datování stavebních fází

Předchozí partie poskytla řadu informací, s jejichž pomocí je možné přibližně vymezit časový úsek řivnáčské kultury, do něhož obě stavební fáze spadají (k periodizaci řivnáčské keramiky *kap. 3.2.2.3*):

Starší stavební fáze

Určující pro stanovení počátku řivnáčského osídlení na ostrožně je absence typických tvarů protořivnáčského stupně, především čerpáků a mís s W-lištami na hrdle. Spodní hranici starší fáze proto klademe do průběhu 2. (klasického) stupně řivnáčské kultury. Naopak přítomnost, i když minimální, archaických tvarů navazujících na badenské formy, jako jsou džbány typu 21 (z podlahové mezivrstvy polozemnice 22 a ze síla 66), osudí typu 91 (z planýrky příkopu 1) a vědro typu 92 (z pece 32) naznačují, že vznik osady leží blíže k počátku druhého stupně, kdy v keramické výbavě už vymizely vůdčí typy protořivnáčského stupně, ale ještě trvaly badenské reminiscence.

Inventář starší fáze (tbl. 10, 12, 13) sestává ze dvou částí. První je složena ze „standardních“ typů (typová skupina B, viz *užše*), které tvoří hlavní náplň 2. stupně řivnáčské kultury. Druhou částí je série mladších typů včetně dvou výzdobných technik – brázděného vpichu a otisků šňůry (typová skupina C). Její přítomnost v objektech starší fáze přítomnost není, jak je z následujícího přehledu zřejmé, zanedbatelná:

Keramika s brázděným vpichem v objektech starší fáze:

Akropole. Polozemnice 65: 3 zl. orn. k38, typ 1?. Jáma 97: 1 zl. orn. k38, typ ?.

Předhradí. Polozemnice 10: 1 zl. orn. k40, typ 141/143. Polozemnice 53: 1 zl. orn. k38, typ 1. Berma 142, souvrství, spodní vrstva: 1 zl. orn. k33, typ 141/143. – Celkem 7 zl. s orn. k33, 38, 40, z nich 6 zl. z koflíků 141/143.

Šňůrová keramika v objektech starší fáze:

Akropole. Silo 41: 1 zl. orn. k5, typ 11/13. Pec 63: 1 zl. orn. m24, typ 52? Polozemnice 65: 2 zl. orn. k49, typ ?; 1 zl. orn. k49/55, typ 56. Silo 66: 1 zl. orn. k56, typ 1. Silo 93: 1 zl. orn. a93, typ 7. Jáma+pec 130: 1 zl. orn. k46, typ 145? Hradba 143: 2 zl. orn. k5, typ 11/13. Palisáda 16-kj. 66: 1 zl. orn. k55, typ 1.

Předhradí: Polozemnice 10: 1 zl. orn. k6, typ 131. Polozemnice 22: 1 zl. orn. k5, typ 11/13. Berma 142, souvrství, spodní vrstva: 1 zl. orn. k63, typ 1. – Celkem 14 zl., s orn. k5, 6, 46, 49, 55, 56, 63, z nich 9 z koflíků 1, 11/13, 131, 145?, 1 z mísy 52 (KKA?), 1 z misky lublaňského typu 56, 1 z amfory 7 neurč. typu.

Ze sady *mladších typů* registrujeme v souborech starší fáze (DK-A) kromě typů s brázděným vpichem a šňůrovou výzdobou – koflíků 11/13, 131, 141/143, 145? a mís 52, 56 – ještě koflíky 145, 172, 173 a amfory 713 (tbl. 10, 13).

Přítomnost mladších typů, brázděného vpichu a šňůrové výzdoby – což vše jsou prvky a znaky, které jsme na trojici středočeských výšinných sídlišť srovnávaných s Denemarkem nezaznamenali – souhlasí s předchozím závěrem, že **starší stavební fáze přežila dobu klasických řivnáčských výšinných sídlišť a trvala do doby mladšího stupně řivnáčské kultury**. Pokud jde o horní hranici starší fáze, ta je dána plánovitou likvidací hrazené osady.

Mladší stavební fáze

Události, které následovaly po konci starší fáze – tedy přestavba sídelního areálu z hrazené osady do pevnosti a doba po jejím dokončení (k němuž ale podle některých terénních situací také nemuselo dojít, viz *kap. 2 a 3.1.3*) – spadaly do doby mladšího stupně řivnáčské kultury. Otázkou je délka trvání této fáze. Výpověď terénních dat je v tomto směru negativní, jistou informaci poskytla jen analýza keramiky. Ukázala na značný rozdíl mezi typovým spektrem keramiky z objektů starší fáze (DK-A – 62 typů) a souborem veškeré řivnáčské keramiky (DK-S – 95 typů), z čehož usuzujeme, že mladší fáze nemohla být jen krátkodobou epizodou.

Otevřenou otázkou zůstává role keramiky **kultury kulovitých amfor** (KKA) na Denemarku (*kap. 3.2.2.1*). Z absence jejích užitkových tvarů je zřejmé, že tato keramika zde nereprezentuje samostatné osídlení či sídelní fázi, ale jen relativně úzký výběr „svátečního“ zboží, importovaného z vnějšku, z prostředí východní (a snad i západní) KKA. Otázkou je, kdy se tak stalo.

Chronologicky významným momentem je přítomnost keramiky KKA v objektech starší fáze, a to jak na akropoli (silo 41a: 1 zl. nezdobený z materiálu KKA; pec 63: 1 zl. orn. ka22; 1 zl. orn. m24 – KKA?), tak také na předhradí (polozemnice 22: 2 zl. orn. ka31, 50, 1 zl. nezdobený, materiál KKA; polozemnice 53: 2 zl. orn. ka26, 27). Nálezy z těchto čtyř objektů svědčí o přítomnosti keramiky KKA na ostrožně již v průběhu starší fáze.

Z hlediska nálezových okolností (*obr. 90*) narážíme na situaci podobně ambivalentní jako u keramiky s brázděným vpichem a šňůrovou výzdobou. Opět zjišťujeme, že naprostá většina zlomků a částí byla původně deponována v areálu akropole, i když přímo odtamtud pochází jen menší část (23 zl. z obj. 33, 38 + 39, 41a, 63; sekt. A10, 11, EF1–2 a sonda YZA 5) a početnější kolekce – 38 zl. – je z výplně příkopů a z povrchu H-sektorů v místě příkopů, kam se dostala s hlinou transportovanou z akropole během planýrky. Nicméně sedm zlomků je též z objektů na předhradí (polozemnice 22, 53). Primární prostorová vazba keramiky KKA na akropoli by mohla znamenat, že v tomto areálu sídlili její uživatelé či distributoři. Stejnou argumentační váhu má ale též druhá interpretace, totiž že těžiště výskytu tohoto cizího, importovaného či „svátečního“ zboží spadalo až do mladší stavební fáze, kdy se osídlení omezilo jen na akropoli.

3.2.2.3. Denemark a periodizace řivnáčské kultury

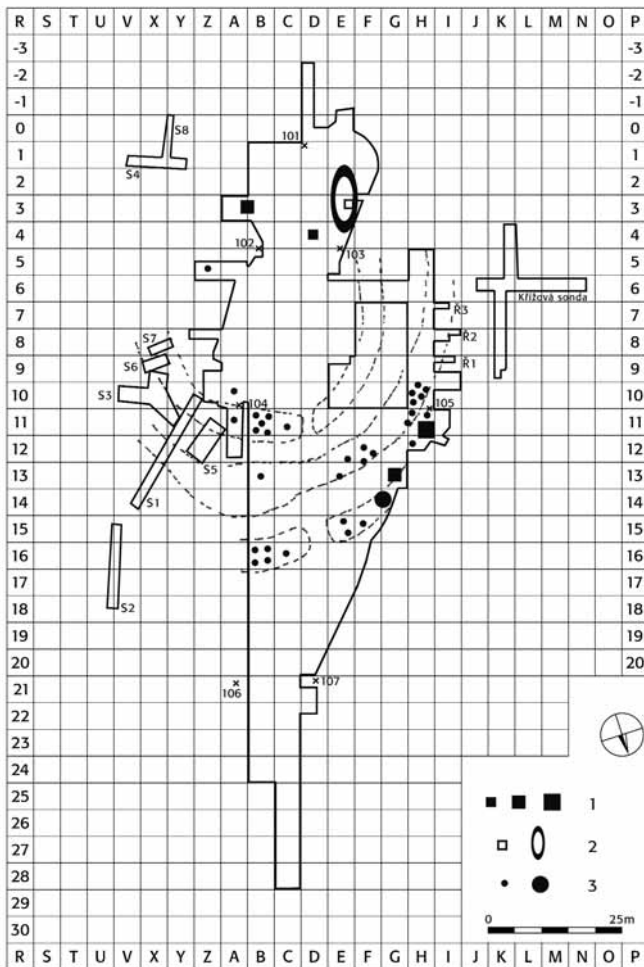
Keramika řivnáčské kultury se obvykle dělí na dva stupně (kupř. *Pleslová-Štiková 1978, 254*). Analýza keramiky z Denemarku ukázala, že po klasickém stupni následoval ještě mladší stupeň, reprezentující závěrečný úsek života této kultury.

První stupeň, „protořivnáčský“ či přechodný, je náleзовě slabě dokumentovaný. Jeho náplň reprezentují starší nálezy polozemnic z Dřetovic a Kamýka, z novějších sídelní areál z Klučova, z hrobových nálezů bohatě vybavený skřínkový hrob z Velvar. Názor na tento stupeň není jednotný. Podle *E. Neustupného (1959)*, který pro něj použil název „kamýcký stupeň“, patřil ještě k badenské kultuře. Později jeho náplň zpřesnila *E. Pleslová-Štiková (1973; 1981a)* a označila za starší stupeň řivnáčské kultury. Jeho keramika navazuje na střední stupeň badenské kultury, dělicí se do dvou fází (starší Lysolaje, mladší Mlékojedy: *Motyková – Zápotocký 2002*). Zčásti ale změnila repertoár, takže se zde vedle badenských tvarů setkáváme už s většinou řivnáčských forem.

Do **druhého, klasického stupně** spadá většina materiálu z dosud známých řivnáčských lokalit. Keramika tohoto období představuje vysoce standardizovanou hrncířskou produkci, jak nás s ní seznamují nálezy z trojice středočeských výšinných sídlišť – Homolky, Okrouhlíku a Zámku. Až dosud byl dělen do dvou fází, přičemž za

Kutná Hora - Denemark, objekty a soubory starší fáze (nálezné situace A)			KERAMIKA										ostatní nálezy						tab.	
			počet zlomků:							přesleny	plastiky	ostatní drobné předměty	měď	BI - BIO	SI - SÍO	KA - BR - DR	KO - Kol	recentní		
			zl. typické (o., orn., profil., dna)	zásobní tvary (p. slámovaný, voštinovaný, bílý)	atypická ker. pravěká	pre- a postřívnáčská ker.	ml. středověk - novověk	celkem	Fe-zl.									struska, zl. cíhel		
objekt, soubor (č. -funkce)	sektor	části hradíště: A-s, j - akropole; P-s, v, z - předhradí																		
10-ch.p	CD21-22	P-s	363	293	1763			2419	2		6		27	108	x	x			141:1-14; 142:1-10; 143:1-9; 144:1-10, 15	
16 - palisáda		A-s, j	50	47	146			243					1	3	x	x	x		79:1, 5, 16-18	
18-ch.p	E16-17	P-s	10	18	52			80					0	0	x				144:20, 21	
19-j	B15	P-s	62	121	173			356					1	0			x		140:14-30	
21-ch.p.	H10	P-z	135	264	216	1		616					2	6	x	x			145:1-19, 146:1-8	
22-ch.p	H11-12	P-z	591	1356	979		4	2930	1	1	1		15	21	x	x			99:1-5, 147:1-17, 148:1-11, 149:1-16, 18-22, 150:1-32, 151:1-26, 152:1-22, 153:1-15	
23-s.d/ch.p	C6-7, D8	A-s	38	71	282	2	1	394					4	2	x	x	x	x		
25-ch.p.	FG13-14	P-s	88	161	95		4	348			1		1	2	x	x			119:9-16	
32-s, pec	DE3-4	A-j	638	1092	825	9		2602	1				8	6	x	x			18:1-18, 19:1-14, 20:1-6, 21:1-6, 22:1-4, 23:1-13	
34-zem - torzo staršího objektu	E2-3	A-j	17	77	63	5		162					0	0						
36-j	E1	A-j	15	13	7	1		36					0	4	x	x			29:1	
41-s	D4	A-j	358	852	415	10	1	1636	1		2		1	6	x	x			4:7-9,11,14-16, 5:17,18, 37:1-15, 38:1-11, 39:1-10, 40:1-8, 41:1-9	
41a-s	D4	A-j	217	692	243			1152	3		1	1	3	0	x	x			42:1-10, 43:1-11, 44:1-8, 45:1-11, 46:1-9	
53-ch.p	G12-13	P-s	496	1141	963	2		2602	2	1			32	50	x	x	x	x	154:1-26, 155:1-18, 156:1-17, 157:1-28, 158:1-17	
56-s	G12	P-s	23	50	48			121					0	0	x	x			159:1-8	
57-s	G12	P-s	21	83	50			154					3	7	x	x			159:9-14	
60-s	BC3	A-j	79	199	211	2		491	1				2	6	x	x			49:1-22	
63-pec+j	B3	A-j	245	1316	697			2258					12	10	x	x			50:1-14, 51:1-13, 52:1-13, 53:1-16	
64-j/ch.k	C1-2	A-j	13	10	27			50					0	1		x			53:17-19	
65-ch.p	CD1	A-j	1004	2368	3696	56	1	7093	9	4	2		31	92	x	x		x	54:1-25, 55:1-16, 56:1-18, 57:1-15, 58:1-16, 59:2-14, 60:1-14	
66-s	C1-2	A-j	93	132	212	6		443					1	9	x	x			61:1-24	
92-ch.p	A3	A-j	65	149	201	1		416					2	9	x	x		x	1:4-7, 66:10-17	
93-s	B1	A-j	32	180	68			280					0	3	x	x			67:1-15, 68:16-18	
94-s	C3-4	A-j	26	21	40	5		92					0	0		x			68:1-8	
95-pec/s	BC4	A-j	19	27	151	1	1	199					7	10	x	x			68:9-12	
96-ch.p+s	B4	A-j	12	7	24			43					0	6		x			68:13-15	
97-j	C4	A-j	13	15	30			58					0	1	x	x		x	69:1-4	
100-j	C4-5	A-j	4	3	20	1		28					0	2						
104-j-s	C5	A-j	32	73	81			186					0	2	x	x			72:5,7-12	
107-j	C4	A-j	9	18	45	2	1	75					1	0		x		x	72:14	
110-j/s	C1	A-j	7	20	33			60					0	0	x				71:5-8	
111-ch.p	C1	A-j	13	20	37			70					0	1		x			72:16-19	
120-j+ch.p 84	A6-7	A-s	10	45	42			97					0	0		x	x			
121-j	A7-8	A-s	3	2	23	1		29					0	0		x				
125-pec, ch.k	A-Z8-9	A-s	103	206	236	1		546	1				0	1	x	x			75:1-5,7, 76:1-19	
127-kv/ch.k	A10	A-s	36	58	108			202					0	2		x				
130-j+pec	ZA5	A-j	52	70	64			186					0	2	x	x			77:7-15, 78:1-10	
132-j/s.d	A7	A-s		3	8			11					0	0	x					
142-berma s.od hráze 128, 2.v.	1	P-v	78	108	205			391	1				1	7	x				136:5-7, 137:1-28	
142-berma sonda 5	sonda 5	P-v	161	351	338	1	2	853					0	18	x	x		x	138:1-26, 139:3-19	
142-berma	A12	P-v	15	18	26	1		60					0	1		x			85:14	
143-val, podloží	A3,5,6,7, 10,11, B5	A-s,j	70	118	193	4		385	2				7	1	x	x		x	1:11-16, 2:8	
144-val	A12		59	84	84			227			1		1	4	x	x			85:3-12	
145-val	sonda 4		155	437	225	4		821	3	1			1	2	x	x			81:1-25, 82:1-5,7-21	
sonda EG6, prohlubeň nad příkopem 1	F6	P-z	69	301	213	1	1	580	1	1			0	0	x	x		x	9:1-3,7-18, 10:1-4	
ch.p. v profilu	A12		1	7	5			13					1	0		x			85:13,15	
celkem		5600	12697	13663	117	16	32094	28	8	14		164	398							

Tabela 12. Keramika a ostatní inventář z objektů a souborů starší (A) sídlištní fáze. Přítomnost starší intruze (stínováno) naznačuje, že chronologická „čistota“ některých souborů je sporná. — **Table 12.** Keramik und sonstige Funde aus den Objekten und Fundkomplexen der älteren (A) Siedlungsphase. Die Anwesenheit der älteren und jüngeren Intrusion (schattiert) deutet an, dass die chronologische „Reinheit“ mancher Komplex fraglich ist.

Obr. 90. Keramika kultury kulovitých amfor: rozmístění. – Nálezové situace, počet zlomků (zl.): **1** sídlištní objekty stratigraficky starší – 1, 2, 5 zl.; **2** sídlištní objekty nestratifikované – 1, 15 zl.; **3** sektory (povrch) a příkopy – 1, 8 zl. – **Abb. 90. Keramik der Kugelamphorenkultur: Verteilung.** – Befunde, Anzahl der Fragmente (Fr.): **1** stratigraphisch ältere Siedlungsobjekte – 1, 2, 5 Fr.; **2** nicht stratifizierte Siedlungsobjekte – 1, 15 Fr.; **3** Sektoren (Oberfläche) und Gräben – 1, 8 Fr.

určující pro zařazení do mladší fáze se považovala, stejně jako v chamské kultuře, přítomnost keramiky kultury kulovitých amfor a misek lublaňského typu (Mašek 1961a; Ehrich – Pleslová-Štiková 1968; Pleslová-Štiková 1969a). Oprávněnost takového rozdělení nebyla dosud ověřena. Problémem je zpravidla nízká až stopová přítomnost obou diskriminačních složek a náhodnost jejich výskytu. K tomu přistupuje často vysoký stupeň fragmentarizace keramiky a tím i vysoký podíl typově neurčitelných zlomků. Se stejným problémem jsme se setkali na Denemarku a narazili na něj též autoři monografie o Homolce, kde oba jmenované druhy keramiky byly hlavním kritériem při dělení souborů do dvou sídlištních fází (Ehrich – Pleslová-Štiková 1968, 109). Obě jmenované složky jsou zde, stejně jako na Denemarku, zastoupené vesměs podprahovými hodnotami, a jejich prezence či absence proto nemusí být pro rozdělení objektů do sídlištních fází směrodatná (stejně soudil už Mašek 1971, 88).

Mladší stupeň se ve světle nálezů z Denemarku rýsuje jako období po zániku většiny středočeských výšinných sídlišť. Zdejší situace neumožňuje definovat jeho inventář v celé šíři. Spolehlivě k němu patří koflíky

13, 14, džbány 24, amfory 73 a několik dalších, méně výrazných forem (srv. výše), signifikantní je ale především změna v technice výzdoby, kde rytou výzdobu nahradila (zčásti či zcela?) výzdoba brázděným vpichem a otisky šňůry. Z obr. 91, 92 (kap. 3.2.2.2 – C) je zřejmé, že repertoár výzdobných prvků plně navazuje na motivickou náplň klasického stupně. Zároveň je patrný – zejména v typech a výzdobě koflíků – úzký vztah ku keramice jevišovické kultury (Pleslová-Štiková 1999, 88), přesněji k jejímu mladšímu stupni, jak jej charakterizuje keramika z Brna-Starého Lískovce a Jevišovic-Starého zámku, vrstvy B (Medunová-Benešová – Vitula 1994). Možnou námitku, že přítomnost této pozdní keramiky je zde podmíněna chorologicky a ne chronologicky, tj. že představuje pouze lokální jev daný kontaktem s JZ Moravou a omezený jen na Denemark či zdejší region, vyvrací její výskyt, i když stopový, na několika dalších výšinných lokalitách na Pražsku a v Pojizeří (téma mladšího stupně je předmětem připravované studie).

Samotný objev existence mladšího stupně ve vývoji řivnáčské kultury nepřekvapuje, naopak lze říci, že se dal očekávat. Mladším či pozdním stadiem charakterizovaným brázděným vpichem a šňůrou končí vývoj keramiky i v jiných pozdně badenských skupinách včetně bavorské skupiny chamské kultury (Matuschik 1992; Nagel 2001). Vzácnost výskytu pozdní řivnáčské keramiky, která je přičinou, proč se k jejímu poznání dobíráme až dnes, po takřka sto letech známosti a studia řivnáčské kultury, zřejmě není náhodná, stejně jako její přítomnost na specifickém typu lokalit, na skalních ostrožnách malých rozměrů. Lze předpokládat, že obojí souvisí s redukcí sídelní struktury řivnáčské kultury, předznamenávající její zánik.

3.2.3. Kamenná broušená industrie

3.2.3.1. Morfologie, typologie seker, tesel a dlát

Při rozboru broušené industrie (BI) vycházíme z typologicko-chronologického třídění eneolitické BI založeném na nálezech z území Čáslavské kotliny (Zápotocký 2002); zde z něho použijeme pouze partie týkající se tvarů na Denemarku přítomných, tedy seker, tesel, dlát, sekeromlatů a kulovitých mlatů.

Morfologie (obr. 101)

I. Nárys

Stěny (s) podle úhlu sbíhavosti (s-úhlu): 1 – obdélníkovité (s < 5 °); 2 – mírně trapézovité (s = 5–15 °); 3 – středně až výrazně trapézovité (s = 15–30 °); 4 – trojúhelníkovité.

Bočnice (b): 1 – přímé (paralelní, sbíhavé); 2 – oboustranně konvexní; 3 – jednostranně či nesymetricky konvexní.

Týl (t): 1 – oble hrotitý; 2 – úzce obloukovitý; 21 – dto s ploškou; 3 – široce obloukovitý; 4 – obdélníkovitý, hraněný, plochý; 41 – dto konvexní; 5 – dto se zaoblenými hranami; 6 – šikmý či nepravidelný. – Na tbl. 14 je tento údaj, pokud je to možné, doplněn číslem